

NUGO SKIERRIT

Saamelainen muotoilukulttuuri ja kaupallisuus

Essi Ranttila

Pro gradu -tutkielma

Sisustus- ja tekstiilimuotoilu

Lapin yliopisto

Syksy 2021

TIIVISTELMÄ

LAPIN YLIOPISTO

Taiteiden tiedekunta

RANTTILA, ESSI: Nugo skierrit. Saamelainen muotoilukulttuuri ja kaupallisuus.

Pro gradu -tutkielma, sivumäärä 103, liitteet 2

Sisustus- ja tekstiilimuotoilu

Syksy 2021

Saamelaisessa kulttuurissa *duodji*, perinteinen käsityö, on hallinnut suhteessa nykymuotoiluun ja teollisen valmistamisen metodeihin. Tutkielmassa analysoidaan Suomen saamelaisten muotoilijoiden kokemuksia muotoilukulttuuristaan sekä kaupallisuuden asemasta siinä.

Tutkimuksen pääkysymys on:

Millaista kaupallisuus on saamelaisessa muotoilukulttuurissa alan saamelaisten näkökulmasta?

Alakysymyksinä ovat:

Mitä on saamelainen muotoilu?

Mikä on saamelaisen muotoilun asema ja millaisia merkityksiä sillä on saamelaiselle kulttuurille?

Tutkielmassa on hyödynnetty kvalitatiivisen ja etnografisen tutkimuksen menetelmiä empiirisen ja kriittisen tutkimuksen piirtein. Primääriaineistona toimivat Seija Ranttilalle, Anniina Turuselle ja Sami Laitille toteutetut teemahaastattelut. Sekundäärinen aineisto koostuu muotoilua, kaupallisuutta ja saamelaista kulttuuria käsittelevästä kirjallisuudesta. Tutkimusaineiston analyysi on ollut laadullista ja etnografista.

Saamelainen muotoilu on kekseliäistä, suunnittelutyö kokonaisvaltaista, ympäristösidonnaista, ekologista, runsasta, eettistä, ajatonta, viimeisteltyä ja funktionaalista. Lisäksi taustalla vaikuttavat kommunikaatiota korostava pärjäämisen näkökulma, herkkyys, symboliikka sekä saamelaisen kulttuurin yhteisöllisyys.

Saamelainen muotoilu on rinnasteinen suomalaiseen nähden kulttuurien erilaisten lähtökohtien ja ainutlaatuisten perinteiden myötä. Muotoilutermin kytkeytyessä saamelaisuuteen se sijoittuu osaksi kulttuurin elinvoimaisuutta tukevaa alkuperäiskansallisen muotoilun käsitettä.

Saamelaisen muotoilukulttuurin perusasioissa on kehitettävää ennen brändiajatteluun keskittymisen olennaisuutta. Alkuperäiskansan muotoilun etuja ovat sen ainutlaatuisuus, levittäytyminen neljän eri valtion alueelle ja kulttuurin jäsenien luomisvimma.

Parhaiten pienyrittäjyytenä toteutuvaa saamelaista muotoilua luovat pääosin saamelaiset itse heidän ollessaan myös ensisijainen kohderyhmä. Muotoilun valmistus on mieluiten yhdistelmä käsityötä sekä teollista tuottamista kotimaassa ja sitä myydään kulttuurin luonnollisessa ympäristössä Saamenmaalla.

Sen sijaan että saamelaista muotoa vietäisiin ulkomaille, potentiaalisempi vaihtoehto olisi pohjoisen Suomen arvokkaammaksi brändääminen ja muotoilukulttuurin kukoistaminen siellä. Puitteet ovat kuitenkin haastavat valtion monimutkaisen byrokratian ja verotuksen myötä.

Muotoilukulttuurin kehitys vaati aikaa ja kärsivällisyyttä. Tulevaisuudessa Sámi Duodji ry voisi vahvistuessaan toimia merkittävänä tukijana saamelaisen muotoilukulttuurin edistämistyössä.

Keskeiset käsitteet: saamelaiskulttuuri, muotoilu, kaupallisuus, yrityskuva, etninen identiteetti, käsityö

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	5
1.1 Lähtökohdat.....	6
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman tavoite.....	9
1.3 Aiheen rajaus.....	10
1.4 Tutkimusstrategia.....	11
1.5 Tutkimusaineisto ja -analyysi.....	13
1.6 Aikaisempi tutkimuskirjallisuus.....	15
2. Haastateltavat	19
2.1 Seija Ranttila – kulttuureja tulkitseva tienraivaaja.....	20
2.2 Anniina Turunen – perinne kekseliään muotoilun perustana..	23
2.3 Sami Laiti – isää seuraten alalle.....	25
3. Saamelainen muotoilu	27
3.1 Duodji muotoilun perustana.....	27
3.2 Muotoilukäsitteen asema ja tarve.....	31
3.3 Muotoilufilosofia ja -arvot.....	36
3.4 Saamelainen yhteisö.....	42
4. Kaupallisuus saamelaisessa muotoilukulttuurissa	49
4.1 Saamelainen brändi.....	50
4.2 Tekijät ja kohderyhmät.....	55
4.3 Muotoilun valmistusmenetelmät.....	59
4.4 Puitteet saamelaiselle muotoilulle.....	63
4.5 Yhteistyöt, yrityskokoonpanot ja yhteisöt.....	66
5. Tulokset	73
5.1 Muotoilukäsitteen asema ja merkitys kulttuuri-identiteetille....	74
5.2 Kekseliäs ja rikas saamelainen muotoilu.....	76
5.3 Kaupallisen saamelaisen muotoilun muotoutuminen.....	78
5.4 Johtopäätökset.....	84
6. Pohdinta	87

Lähdeluettelo

Liitteet

1. Johdanto

Pro gradu -tutkielmassa olen halunnut hahmottaa kaupallisen ajattelun suhdetta ja soveltuvuutta saamelaiseen muotoilukulttuuriin. Olen opiskellut sisustus- ja tekstiilimuotoilua saamelaisena suomalaisessa yliopistossa ja tuntenut kulttuuritaustani myötä toisinaan epävarmuuksia kaupallisen muotoiluajattelun kontekstissa.

Saamelaisessa kulttuurissa *duodji*¹, perinteinen saamelainen käsityö, on ollut liki pyhässä asemassa nykyaikaisen suunnittelun sijasta. Alkuperäiskansan kulttuuri on muuttunut lyhyen ajan sisällä valtavien harppauksin ja esimerkiksi teollisen tuotemuotoilun olemassaolo on sen yhteydessä uutta². Saamelainen muotoilukulttuuri vaikuttaisi elävän tietynlaisia murrosvaihetta, kun perinteisten tekniikoiden lisäksi käytettävissä on myös modernia välineistöä.

Saamelaisen muotoilun opettaminen painottuu toistaiseksi vahvasti *duodjiin* ja siihen liittyvään kaupallisuuteen. Esimerkiksi Norjan Kautokeinossa sijaitsevassa *Sámi allaskuvlassa*³ sanaa muotoilu käytetään opetuksen yhteydessä, mutta pääosassa vaikuttaisi kurssisisältöjen perusteella olevan edelleen perinteinen käsityö ja sen kaupallisuus⁴.

Suomessa puolestaan Saamelaisalueen koulutuskeskus on tehnyt yhteistyötä Lapin yliopiston kanssa. Toimijoiden tavoitteena oli yhteisen hankkeen myötä elvyttää saamenkäsityökulttuuria ja vahvistaa pohjoisen muotoilu-uloittuvuutta. Suomalaisen muotoilukäsityksen suora yhdistäminen saamelaiseen kulttuuriin osoittautui kuitenkin oletettua haastavammaksi⁵. Saamelaisessa muotoilussa vaikuttaa vahvasti vallitsevan arvostettujen perinteiden ja uuden modernin ristiriita.

---

¹ Duodji on pohjoissaamea ja tarkoittaa käsityötä, työtä, aikaansaannosta ja teosta.

² Lehtola 2015, 4-5; Seurujärvi-Kari 2011, 10.

³ Sámi allaskuvla on pohjoissaamea ja tarkoittaa saamelaista korkeakoulua.

⁴ Sámi allaskuvla 2019.

⁵ Kivelä 2007, 7-9; Magga 2007, 99-115.

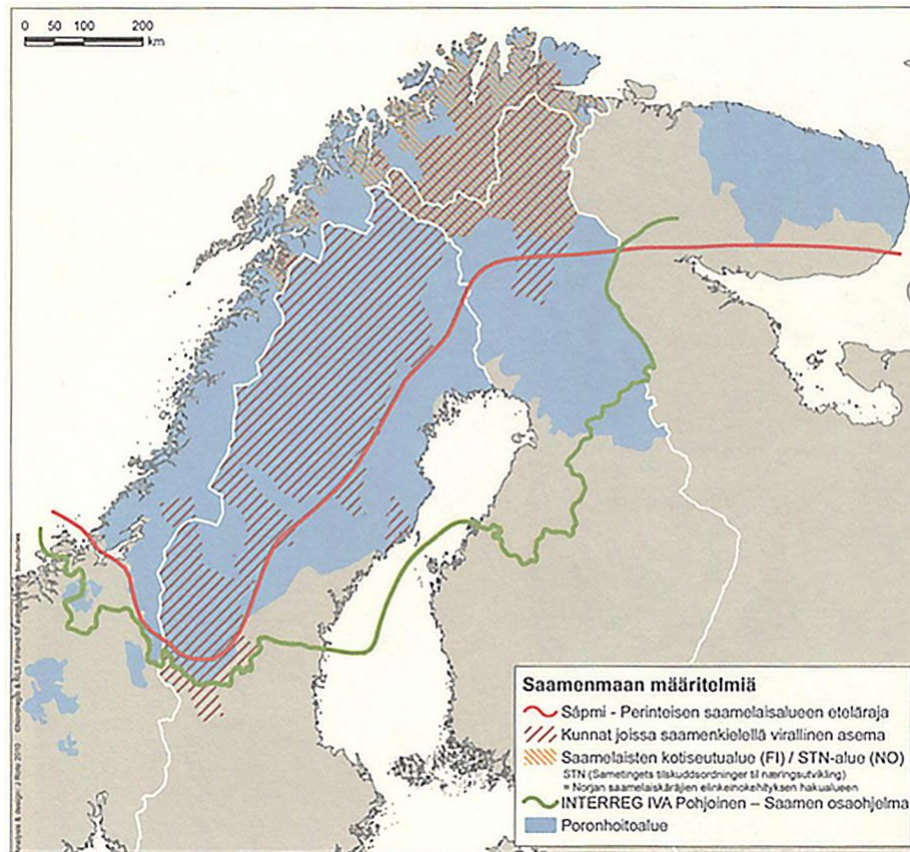
Tutkielmassa olen tuonut esille saamelaisten muotoilijoiden käsityksiä muotoilukulttuuristaan ja kaupallisuudesta siinä. Tietämys, jota he ovat kokemustensa kautta saaneet ja muodostaneet, on sellaista, jota itse olisin aloittavana muotoiluopiskelijana halunnut kuulla. Samanlaisen saamelaisen kulttuuritaustan omaavien muotoilijoiden ajatukset olisivat olleet suuri voimavara jo opiskeluiden alkuvaiheessa. Kuinka saamelaista kaupallista muotoilua oli mahdollista toteuttaa kulttuuria edelleen kunnioittavasti?

1.1 Lähtökohdat

Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä elävät saamelaiset ovat ainut alkuperäiskansa Euroopan unionin alalla (kuva 1.). Saamelaisten asema alkuperäiskansana on vahvistettu Suomen perustuslaissa. Saamelaisilla on oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan sekä perinteisiä elinkeinojaan. Alkuperäiskansan perinteisiin elinkeinoiniin luetaan poronhoito, kalastus, metsästys, pienimuotoinen maatalous sekä luonnontuotteiden keräily ja käsityöt. Osa saamelaisista saa toimeentulonsa edelleen esimerkiksi poronhoidosta, mutta suuri osa saamelaisista työskentelee nykyaikaisissa ammateissa. Kriteerit alkuperäiskansalle perustuvat kansainvälisen työjärjestö ILO:n sopimukseen numero 169. Suomen saamelaiskäräjälain kolmannessa pykälässä saamelaisuuden pääperusteeksi on määritelty saamen kieli. Suomessa puhuttavat pohjois-, inarin- ja koltansaame ovat kaikki uhanalaisia. Suomessa yli 60 prosenttia 10 000 saamelaisesta asuu muualla kuin kotiseudullaan. Yhteensä saamelaisia on 75 000-100 000, joista valtaosa asuu Norjassa.⁶

---

⁶ Sámediggi 2019; Seurujärvi-Kari 2011, 11-23.

Kuva 1. Saamenmaan määritelmää. Kuvantekijä Roto, J. 2010. Kuva: Seurujärvi-Kari 2011, 18.

Saamenkäsityön normeja ja brändejä tutkinut Sigga-Marja Magga kuvaa saamelaista yhteiskuntaa poliittisten, taloudellisten sekä sosiaalisten systeemien ja instituutioiden lopputulemaksi, jonka toiminta juontaa yhteisön jäsenten motiiveista ja perustoista. Pohjoisen alkuperäiskansan yhteiskunta on kiinteä osa kansallisvaltioiden järjestelmiä.⁷ Tässä tutkielmassa saamelaisen yhteiskunnan käsitys seuraa Maggan tulkintaa.

Saamelaista perinnekäsityötä kutsutaan *duodjiksi*. Nykyistä Sámi Duodji ry:stä edeltänyt aatteellinen yhdistys, Sábmelaš Duoddjára, piti käsityön keskeisenä tuntomerkkinä alusta loppuun itse käsiteltyä luonnonmateriaalia. Myös määrättyjen, vuosisatojen varrella vakiintuneiden hankintamateriaalien, kuten veran tai koristenauhojen käyttö olivat sallittuja. Saamelaisen käsityön aitous

⁷ Magga 2018, 19-20.

on kytkeytynyt voimakkaasti perinteisiin tekotapoihin ja kyseiset luonnehdinnat *duodjista* pitävät pitkälti paikkansa edelleen⁸.

Nykypäivänä saamelaisen käsityön rinnalle on kehittynyt uutta tekemistä, mikä ei enää sovi *duodjille* asetettuihin raameihin. Ruotsissa toimivan Stoorstålkan⁹ ja Norjasta lähtöisin olevan Graveniidin¹⁰ tuotteet (kuvat 2. ja 3.) ovat esimerkkejä teollisesti toteutetusta, saamelaiseen kulttuuriin pohjaavasta tuotemuotoilusta. Muotoiluilmiotä on saamelaisyhteisössä havaittavissa, vaikkei siitä ei juuri löydy tutkittua tietoa.

Kuvat 2. ja 3. Vasemmalla Graveniidin neulosvaatteita, oikealla Stoorstålkan tarjotin. Kuvaajat tuntemattomat. Kuvat: Graveniid 2021; Stoorstålka 2020.

Tarkasteltaessa saamelaista ja suomalaista muotoilukulttuuria rinnakkain, on käsitteiden kohdalla oltava tarkkana. Eri kulttuureissa on erilaisia tapoja kuvata toimintaa, eikä eri kielille yhteistä käsitteistöä ole olemassa.¹¹ Suomen käsityön museo määrittelee muotoilun prosessiksi, joka kattaa kaikki tuotteen

⁸ Sámi Duodji ry 2020; Lehtola 2006, 14, 16, 21-22.

⁹ Stoorstålka 2019.

¹⁰ Graveniid 2020.

¹¹ Periäinen 1986, 89.

tai palvelun kehittämisen vaiheet ideasta käytettäväksi tuotteeksi tai palveluksi.¹² Käsityö, taidekäsityö, taideteollisuus ja teollinen muotoilu puolestaan muodostavat yhdessä muotoilun esinekulttuurikonaisuuden¹³. Käsityötä tehtäessä valmistaja toistaa samaa mallia perinteitä noudattaen pyrkimyksenään esineen mahdollisimman taidokas valmistaminen. Taidekäsityötä tehtäessä sen sijaan tarkoituksena on tuottaa ainutkertaisia tuotteita tai kokeilusarjoja perinnettä uudistaen. Taidekäsityö seuraa käsityöstä poiketen myös trendejä ja etsii vaikutteita muista kulttuureista.¹⁴ Tutkielmassa tulkitseen *duodjin* sijoittuvan sisältöjensä puolesta käsityön ja taidekäsityön käsitteiden välille.

Taideteollisuudessa toiminta pohjautuu taidekäsityöhön ja tuotteiden valmistus tapahtuu koneiden avulla sarjatuotantona käsityömäisesti valmistetun mallin pohjalta¹⁵. Taideteollisuus on siis tuotteiden teollista tuottamista suurella volyyymilla prototyypin avulla. *Duodjista* on muodostunut tärkeä saamelaisen kulttuurin symboli¹⁶, jolloin on oletettavissa alkuperäiskansan muotoilukäsitteen olevan enemmän taidekäsityön ja -teollisuuden yhdistelmää, kuin että se olisi vain toista näistä.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman tavoite

Tutkimuksessa keskitytään hahmottamaan kaupallisuutta saamelaisessa muotoilukulttuurissa. Lisäksi määritellään pääaiheen kannalta perustavanlaatuisesti olennaista saamelaisen muotoilun käsitettä ja sen sijoittumista.

Tutkimuksen pääkysymys on:

Millaista on kaupallisuus saamelaisessa muotoilukulttuurissa alan saamelaisten näkökulmasta?

Alakysymyksinä ovat:

---

¹² Avoinmuseo 2019a.

¹³ Periäinen 1986, 89-90.

¹⁴ Ihatsu 1998, 41; Kälviäinen 1996, 94; Periäinen 1986, 89-90; Häti-Korkeila & Kähönen 1985, 38.

¹⁵ Avoinmuseo 2019b; Kalha 1997, 14; Periäinen 1986, 89-90.

¹⁶ Magga 2018, 19; Guttorm 2010, 30.

Mitä on saamelainen muotoilu?

Mikä on saamelaisen muotoilun asema ja millaisia merkityksiä sillä on saamelaiselle kulttuurille?

Tutkimuksen tavoitteena on avata saamelaiseen kulttuuriin keskustelua muotoilusta ja tuottaa pohdintojen pohjaksi tietoa aiheesta, jota ei aikaisemmin juuri ole tutkittu. Informantit ovat toimineet ja toimivat edelleen kulttuurinsa murroskohdassa, jossa saamelaista muotoa on alettu tekemään myös muilla kuin perinteisillä tekniikoilla. Haastateltavien näkemykset kaupallisuudesta ja muotoilusta perustuvat heidän kokemuksiinsa alasta, mikä lisää tutkimusaineiston relevanttiutta ja luotettavuutta.

Tutkielman pariin pääasiallisina innoittajina ovat toimineet lukuisat opiskeluaikoina mieleen juolahtaneet kysymykset, joihin ei ollut mahdollisuutta saada vastausta ohjaavilta opettajilta erilaisista kulttuuritaustoista johtuen. Ajatus tutkielman roolista saamelaisia muotoiluopiskelijoita tukevana oppaana varmisti itselleni kyseisen aiheen valinnan. Toivon tutkielman tarjoavan ideoita siitä, millaisia mahdollisuuksia ainutlaatuinen kulttuuri voi muotoilualalla tarjota. Onnistuessaan tutkimus tarjoaa tietoa, inspiraatiota, oivalluksia ja ohjenuoria aiheesta kiinnostuneille ja sen parissa työskenteleville. Tutkielman tekijänä toivon tästä vakaata perustaa itselleni jatko-opintoihin jatkamista varten.

1.3 Aiheen rajaus

Tutkimus on maantieteellisesti rajattu Suomen alueelle. Kaikki tutkielmaa varten haastateltavat henkilöt ovat Suomessa asuvia ja työskenteleviä saamelaisia. Tutkimusaihetta käsitellään pohjoissaamelaisesta näkökulmasta informanttien etniseen taustaan perustaen. Maantieteellisellä rajauksella keskitytään tarkastelemaan saamelaisen muotoilukulttuurin rinnastuksia suhteessa suomalaiseen.

Tutkimuksessa hyödynnetään pääosin suomeksi kirjoitettua aineistoa. Lisäksi tarkastellaan myös saameksi, englanniksi, ruotsiksi ja norjaksi kirjoitettua

materiaalia niiden osoittautuessa tutkielman kannalta tärkeiksi. Mahdollinen venäjänkielinen aineisto jää tutkielmasta kokonaan sivuun.

Kaupallisuutta saamelaisessa muotoilukulttuurissa tulkitaan ensisijaisesti haastateltavien kertomien kautta. Alaan liittyviä kokemuksia he ovat pääasiallisesti saaneet työuriensa myötä. Nykyisin käsityöyrittäjänä toimiva Seija Ranttila on haastateltavista ensimmäisenä aloittanut muotoilualalla työskentelyn vuonna 1990, minkä perusteella tutkimuksen voidaan ajatella ajallisesti sijoittuvan kyseisestä vuodesta haastatteluajankohtaan vuodelle 2018. Tutkimuksessa korostuvat näkemykset tekstiili-, hopea- ja sarvityöalalta, sillä informantit ovat niillä työskennelleet.¹⁷

Tutkielmassa aihetta lähestytään esineen ulkonäköön, rakenteeseen, materiaaleihin ja valmistukseen keskittyvän tuotemuotoilun kautta.¹⁸ Tällaisella rajauksella keskitetään muotoilupohdinta konkreettisiin ja aineellisiin tuotteisiin aineettomien sijasta.

Duodjia, tutkimuksessa käsitellään arvioitaessa sen vaikutuksia saamelaiseen muotoiluun. Poliittisia muotoilunäkökulmia sivutaan määriteltäessä saamelaisen muotoilun asemaa ja merkitystä kulttuuri-identiteetille. Saamelainen taide rajautuu tutkielmasta kokonaan pois.

1.4 Tutkimusstrategia

Tutkielmassa on hyödynnetty kvalitatiivisen ja etnografisen tutkimuksen menetelmiä sisältäen myös empiirisen ja kriittisen tutkimuksen piirteitä. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tutkimuksen kohteena olevien toimijoiden omien tulkintojen esille nostaminen ja tunnustaminen. Tutkielmassa keskitytään saamelaisten muotoilijoiden kokemuksiin ja käsityksiin siitä, mitä kaupallinen muotoilu tarkoittaa heidän kulttuurissaan. Tutkimuksessa tehdään esiselvitystä ja alustavaa haltuunottoa aiheesta

---

¹⁷ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018 (Ks. Lähdeluettelo).

¹⁸ Avoinmuseo 2019a.

jatkotutkimusta ajatellen, mikä edelleen kertoo sen kvalitatiivisesta luonteesta.¹⁹

Kvalitatiivisen tutkimuksen suorittaja mielletään usein eräänlaiseksi sisäpiirin tarkkailijaksi.²⁰ Tämän tutkimuksen tekijä kuuluu itse saamelaiseen yhteisöön, opiskelee alaa, suunnittelee saamelaiseen kulttuuriin pohjaavia tuotteita ja on läheistä sukua Seija Ranttilalle. Aineiston purkaminen, lukeminen tai sen alustava koodaaminen eivät ole analyttisesti neutraaleja niiden pohjautuessa tutkijan epistemologiselle ja ontologiselle esiymmärrykselle siitä, millaisia ilmiöitä haltuun otettava tekstimassa sisältää, mikä siinä on olennaisinta ja mihin analyysissä erityisesti keskitytään.²¹ Kulttuurinlukutaito antaa välineitä lähestyä tutkimusaihetta, mutta toisaalta tiivis kytkeytyminen voi myös aiheuttaa sokeutta odottamattomien tulosten tai näkökulmien havainnoimisessa ja tunnustamisessa.

Tavoitteena on keskittyä ensisijaisesti haastateltavilta saatavaan aineistoon ja kyetä huomaamaan sieltä ilmeneviä asioita siten, etteivät tutkimuksen tekijän omat ennakko-olettamukset ohjaa tutkimusta liikaa. Omista ennakko-oletuksistaan luopumalla ja kuuntelemalla aineistoaan tutkija saa nimittäin tilaisuuden oivaltaa ja tuoda esille jotain uutta²².

Etnografisessa tutkimuksessa kuvataan ja selitetään ihmisten toimintaa heidän ympäristössään sekä havainnoidaan ryhmän jäsenten tulkintoja ja käsityksiä ympäristöstään ja toiminnastaan. Aineistoa on kerätty teemahaastattelun keinoin. Empiirisen tutkimuksen ominaisuuksia tutkimukseen on tullut haastatteluaineiston tiedon pohjautuessa haastateltavien kokemusperäisiin havaintoihin, joita heillä alaltaan on. Haastatteluiden avulla selvitetään muotoilijoiden yksilötason kokemuksia ja niiden kautta pyritään luomaan yleistettävämpää käsitystä

---

¹⁹ Hakala 2018, 22.

²⁰ Hakala 2018, 20.

²¹ Ruusuvoori & Nikander & Hyvärinen 2010, 15.

²² Ruusuvoori & Nikander & Hyvärinen 2010, 16.

tutkimuskohteesta.²³ Tutkimuksessa on vahvasti pohdiskeleva ote aiheen aikaisemman tutkimuksen vähyyden myötä.

Tutkimusnäkökulmassa on kriittisen tutkimuksen piirteitä. Kriittisessä tutkimuksessa pyritään pureutumaan ilmiöiden syvärakenteisiin ja niistä kumpuaviin merkityksiin. Aineistosta selviävän tiedon avulla on tavoitteena pohtia syitä muotoilukulttuurissa tällä hetkellä olemassaolevia rakenteille, kyseenalaistaa niitä ja tarjota tietoa sekä inspiraatiota uudistumisen tueksi.²⁴

1.5 Tutkimusaineisto ja -analyysi

Tutkimuksen pääkysymyksestä ilmenee tarkoitus tutkia saamelaiden muotoilijoiden ajatuksia kaupallisuudesta muotoilukulttuurissaan. Primäärisenä tutkimusaineistona ovat täten muotoilualan toimijoille tehdyt teemahaastattelut (liite 1.), joissa tyypillistä on keskusteleva lähestymistapa aihepiiriin²⁵. Haastattelut olivat puolistrukturoituja, jolloin niiden aihepiirit ja teema-alueet olivat ennalta määrätty. Menetelmästä puuttuivat strukturoidulle haastattelulle tyypillinen kysymysten tarkka muotoilu ja järjestys. Tällöin informanteilla oli mahdollisuus kertoa tuntemistaan asioista laajemmin kuin niistä, joista he eivät yhtä tarkasti tieneet.²⁶

Haastattelurungossa oli neljä teemaa, joista jokaisen alla oli apukysymyksiä helpottamaan aiheesta kertomista. Haastatteluteemoja olivat informanttien esittäytyminen, saamelaisen muotoilun käsite, kaupallisuus saamelaisessa muotoilukulttuurissa sekä vähemmistöön kuuluvana muotoilijana toimiminen. Tutkimuksen informantit esitellään luvussa 2, saamelaisen muotoilun käsitteen sisältöihin ja asemaan perehdytään luvussa 3 ja kaupalliseen muotoiluun syvennytään luvussa 4. Vähemmistöön kuuluvana muotoilijana toimimista ei käsitellä omana itsenäisenä kokonaisuutenaan, vaan tähän teemaan liittyviä asioita tulee ilmi kaikissa edellä mainituissa luvuissa.

---

²³ Jyväskylän yliopisto 2015a; Jyväskylän yliopisto 2015b; Jyväskylän yliopisto 2015c.

²⁴ Jyväskylän yliopisto 2015d.

²⁵ Eskola & Lähti & Vastamäki 2018, 29-30.

²⁶ Eskola & Lähti & Vastamäki 2018, 29-30.

Haastateltavina olivat tekstiilisuunnittelija Seija Ranttila, saamelaiskäsityöalan lehtori Anniina Turunen ja käsityöyrittäjä Sami Laiti. Jokainen haastattelu toteutettiin kasvokkain ja nauhoitettiin litterointia varten. Teemarungon avulla toteutetut haastattelut kestivät 33 minuutista 2 tuntiin ja 49 minuuttiin. Haastattelukielenä oli suomi sen ollessa kaikille sujuvin valinta. Tutkimukseen osallistuville lähetettiin sähköpostitse tutkielman tutkimus- ja haastattelukysymykset ennen haastatteluita, jotta niihin oli mahdollista perehtyä ennakkoon. Käsitteitä saamelaisesta muotoilusta tai kaupallisuudesta ei määritelty haastateltaville etukäteen.

Tapaamisten jälkeen jokainen haastateltava allekirjoitti haastattelusopimuksen, jossa vahvistettiin lupa aineiston hyödyntämiseen tutkimuksessa ja varmistettiin oikeus käsitellä informantteja siinä heidän omilla nimillään (liite 2.). Haastatteluiden jälkeen muotoilijoita ohjattiin ottamaan haastattelijaan yhteyttä, mikäli heille tulee kysyttävää tai lisättävää aineistoa ajatellen.

Sekundäärinen tutkimusaineisto koostuu muotoiluun, kaupallisuuteen ja saamelaiseen kulttuuriin liittyvästä kirjallisuudesta, pro gradu -tutkielmista, lehtiartikkeleista ja sähköisistä lähteistä. Kirjallisuuden avulla on kerätty tietoa haastatteluista saadun aineiston tueksi ja rinnakkaisaineistoksi. Tutkielmat ovat toimineet ensisijaisesti täydentävinä tiedonlähteinä informanttien taustoista ja ajatuksista. Ranttilaa on haastateltu tutkimuksia varten aikaisemminkin, Turusen pro gradu -tutkielmasta puolestaan löytyy tarkennuksia hänen saamelaisen muotoilun määrittelyynsä.²⁷ Lehtiartikkeleita ja sähköisiä lähteitä on käytetty täydentävinä lähteinä.

Tutkimusaineiston analyysi on ollut laadullista ja etnografista. Laadulliselle analyysille on tyypillistä, että aineisto ja tutkimusongelma ovat tiiviissä vuoropuhelussa keskenään. Aineisto tarjoaa harvoin suoria vastauksia alkuperäiseen tutkimusongelmaan, jolloin aiheeseen liittyvä kirjallisuus on

---

²⁷ Turunen 2017, 13-14; Magga 2010; Annanpalo 2008.

hyödyllistä pohjarakenteiden luomiseksi.²⁸ Etnografista analyysi puolestaan on ollut keskittyttäessä kulttuurin sisäisten ilmiöiden hahmottamiseen haastateltavien tutkimusaiheesta muodostamien käsityksien kautta.

Haastattelurungon teemat muodostivat hahmotelman tutkimuksen sisällysluettelolle. Informanttien tapaamisten ja aineiston litteroinnin jälkeen saatu materiaali kuitenkin teemoiteltiin vielä uudestaan, jolloin sisältö edelleen tarkentui sekä osittain muodostui uudelleen.

1.6 Aikaisempi tutkimuskirjallisuus

Saamelaisia koskevaa kirjallisuutta löytyy runsaasti. Usein ne tosin käsittelevät saamelaisen kulttuurin kokonaiskuvaa tarkemmin yksityiskohtiin paneutumatta. Veli-Pekka Lehtola tutkii teoksessaan *Saamelaiset – Historia yhteiskunta taide* kuvataiteen rinnalla myös saamelaisten historiaa, teatteria sekä kielikysymyksiä²⁹. Irja Seurujärvi-Karin, Petri Halisen ja Risto Pulkkinen toimittamassa *Saamentutkimus tänään* – työssä puolestaan perehdytään taiteen lisäksi musiikkiin, saamelaisten geneettiseen tutkimukseen ja saamelaisten etniseen uskontoon³⁰.

Vaikkei Veli-Pekka Lehtolan teoksessa *Saamelaiset suomalaiset – Kohtaamisia 1896-1953* erityisesti muotoiluun keskitytä, luo se hyvin kuvaa saamelaisten historiasta pohjoisessa Suomessa. Kirjoittajan tavoitteena on ollut kuvata alkuperäiskansan näkökulmasta sitä kehitystä, jota perinteisesti on kuvattu Lapin modernisoitumisena tai suomalaistumisena. Työssä käydään läpi yhteiskunnan silloisia rakenteita, saamelaisten ja suomalaisten keskinäistä toimintaa, sekä saamelaisia elinkeinoja.³¹ Teos kertoo kansan kokemuksista ja historiasta, jotka puolestaan ovat perustoja sille, mitä tämän päivän yhteiskunnassa ja saamelaisessa muotoilukulttuurissa tapahtuu.

---

²⁸ Ruusuvoori & Nikander & Hyvärinen 2010, 13.

²⁹ Lehtola 2015.

³⁰ Seurujärvi-Kari & Halinen & Pulkkinen (toim.) 2011.

³¹ Lehtola 2012.

Tutkielman kanssa läheisimmin samankaltaista aihetta käsitteleviä kirjallisia teoksia ovat Petri Kivelän toimittama *Davvehieibma – Pohjatuuli – North wind: Duodji – saamenkäsityöstä muotoiluun -hanke*³², Jan-Erik Lundströmin *Contemporary Sami Art and Design*³³ ja Sigga-Marja Maggan väitöskirja *Saamelainen käsityö yhtenäisyyden rakentajana: Duodjin normit ja brändit*³⁴. Kivelän toimittamassa hankeraportissa käydään läpi Lapin yliopiston ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen yhteistyönä toteutettua Saamenkäsityöstä muotoiluun -koulutusta. Kyseisessä hankkeessa tavoitteina olivat alan korkeakoulutuksen luominen, saamenkäsityön elvyttäminen, alueen kehittäminen sekä pohjoisen muotoilu-ulottuvuuden vahvistaminen yleisesti. Saamelaisten omaleimaisella muotokielellä nähtiin olevan annettavaa nykymuotoilulle.³⁵

Jan-Erik Lundström esittelee työssään laajan kattauksen saamelaisia nykyaiteilijoita ja -muotoilijoita koko Saamenmaan alueelta. Hän käy teoksessaan läpi myös saamelaisen muotoilun ja taiteen historiaa, lähtökohtia ja tarkoituksia käsitellen aiheita paljon politiikan näkökulmasta. Työssä esitetyt Suomen saamelaisia tekijöitä ovat Matti Aikio, Marja Helander, Markku Laakso, Outi Pieski ja Elle Valkeapää.³⁶

Sigga-Marja Magga puolestaan on selvittänyt väitöskirjassaan *duodji*-instituution rakentumista ja sen tuottamia saamelaisen käsityön merkityksiä. *Duodji*-instituutiolla hän kertoo tarkoittavansa perinne-käsityön kautta rakentuvaa saamelaisten todellisuutta. Magga tarkastelee *duodjia* sosiaalisen normin ja kaupallisen brändin kautta. Nämä rakentuvat hänen mukaansa yhteisöllisessä kanssakäymisessä siten, että normit kytkeytyvät *duodjin* hallinnoinnin ja koordinoinnin järjestelmiin ja brändit taloudellisesti kannattaviin päämääriin.³⁷ Magga on tutkinut kaupallisuutta perinteisen saamelaisen käsityön kontekstissa. Seija Ranttilan puheenvuoro Giellagas-instituutin

---

³² Kivelä 2007.

³³ Lundström 2015.

³⁴ Magga 2018.

³⁵ Kivelä 2007, 7-9; Valkeapää 2007, 18, 21.

³⁶ Lundström 2015, 9-11, 18-22, 74-79, 110-115, 152-157, 208-211.

³⁷ Magga 2018, 17-19, 26.

seminaarissa vuodelta 2009 ja Sami isän, Petteri Laitin, haastattelu ovat osia hänen tutkimusaineistossaan³⁸.

Pro gradu -tutkielmista lähimmin kaupallisen muotoilun aihetta käsitellään Irma Annanpalo työssä *Pohjoinen design – design pohjoisessa? Pohjoisen käsityömuotoilun asema alan toimijoiden kokemana*. Annanpalo tarkastelee työssään pohjolassa tuotettua sekä pohjoisista lähtökohdista muotoiltua designia. Tutkielmassa on selvitetty design-pohjaisen käsityömuotoilun asemaa Lapissa sekä käsityömuotoilijoiden kokemuksia yrittäjyydestä, työstään, yhteydestään pohjoiseen ja statuksestaan siellä. Annanpalo tutkimusaineisto on muodostunut kirjallisuuden lisäksi alan toimijoiden haastatteluista. Yhtenä viidestä haastateltavasta on ollut Seija Ranttila.³⁹

Muita saamelaista muotoilukulttuuria käsitteleviä pro gradu -tutkielmia ovat Sigga-Marja Maggan kirjoittama *Vapauden rajat ja ulottuvuudet: Kirjoittamattomat säännöt duodjin ja saamelaisen muotoilun mahdollisuuksina ja rajoittajina*⁴⁰, Inka Guttormin *Gáktista*⁴¹ nykypäivään: *Saamelaisten vanha pukeutumisviisaus tämän päivän vaatteessa*⁴², Tanja Sanilan *Kolttasaamelainen huomina: keitä olemme ja mihin olemme menossa*⁴³ ja Anniina Turusen *Máttaráhkkujen*⁴⁴ *silkki: Silkki saamenpuvun asusteena*⁴⁵.

Magga käsittelee tutkielmassaan *duodjin* ja saamelaisen muotoilun ympärillä vallitsevia puhetapoja, jotka vaikuttavat suunnitteluun. Lisäksi hän tarkastelee, keillä ja millaisilla tahoilla on valta tuottaa vakavasti otettavia diskursseja *duodjin* kentällä ja kuinka syntyneet puhetavat vaikuttavat suunnittelijoiden toimintaan.⁴⁶ Magga käyttää tutkielmassaan saamelaisen muotoilun käsitettä tarkoittaessaan materiaalin muokkaamista haluttuun muotoon ja tarpeeseen

---

³⁸ Magga 2018, 41-42; Savela 2018.

³⁹ Annanpalo 2008, 7, 10, 14.

⁴⁰ Magga 2010.

⁴¹ Gákti on pohjoissaamea ja tarkoittaa lapinpukua.

⁴² Guttorm 2002.

⁴³ Sanila 2007.

⁴⁴ Máttaráhku on pohjoissaamea ja tarkoittaa isoisoäitiä.

⁴⁵ Turunen 2017.

⁴⁶ Magga 2010.

sekä kertoessaan suunnittelutyövaiheesta, jossa muotoa vasta hahmotellaan esimerkiksi painokangaskuosiksi. Hän käyttää sanaa muotoilu liittyen nykyaikaiseen muotoiluun, mutta myös puhuessaan perinteisen käsityön tekemisestä tulkitessaan senkin luovan työn prosessiksi.⁴⁷

Guttorm ja Sanila ovat tahoillaan tutkineet *duodjin* käyttöfunktioita ja niiden pohjalta nykyaikaisten sovellusten luomista sekä prototyyppien kehittämistä. Guttorm on tehnyt tutkimuksensa vaatesuunnittelun näkökulmasta, kun taas Sanila on käsitellyt aihettaan teollisen muotoilijan silmin. Sanila korostaa tutkielmassaan luovien alojen tarjoamia vaihtoehtoisia näkökulmia kulttuurin kehittämiseksi. Hänen mukaansa perinteiden tallentaminen ei enää riitä, vaan sen sijaan tärkeämpää olisi ottaa käyttöön sellaista muotoilua, joka soveltuu nykyaikaan ja tulevaisuuteen. Sanilan mukaan etsimällä kulttuurista jatkuvuuksia voidaan edesauttaa sen säilymistä.⁴⁸

Turunen on tutkinut suomen kielellä usein silkiksi kutsuttavaa naisen hartiahuivia saamenpuvun asusteena, sen käyttöä ja suunnitteluun vaikuttavia tekijöitä. Hän sivuaa saamelaisen muotoilun käsitettä työssään kertoessaan perinteisen käsityön kekseliäisyydestä ja luovuudesta.⁴⁹

---

⁴⁷ Magga 2010, 18.

⁴⁸ Sanila 2007, 2,6,9; Guttorm 2002, 3,8.

⁴⁹ Turunen 2017, 13-14, 22.

2. Haastateltavat

Kulttuurintutkimuksen piirissä informanttien on yleisesti ajateltu olevan oman elämänsä ja kulttuurinsa asiantuntijoita. Haastatteluiden avulla kerättyä materiaalia on kertynyt heille yhteisön jäsenyyden ja kokemusten kautta.⁵⁰ Luvussa käydään läpi haastateltavien taustoja liittyen heidän toimintaansa muotoilualalla. Muotoilijoista käytetään tutkielmassa heidän omia nimiään tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi. Esittelyiden myötä hahmotetaan, millaisten henkilöiden kokemuksiin primäärinen aineisto perustuu. Saamelainen muotoiluyhteisö on lisäksi pieni maantieteellisen rajauksen ollessa Suomi, mistä syystä haastateltavien henkilöllisyyksien salaaminen olisi ollut haastavaa.

Haastateltavia valitessa on pyritty saamaan mukaan henkilöitä, joilla olisi toisistaan poikkeavia taustoja muotoilualalla. Tällöin tutkimusaineistoon saataisiin kattavammin erilaisia näkökulmia. Seija Ranttila tuo aineistoon monipuolisesti näkemyksiä toimittuaan pitkään tekstiiliteollisuuden parissa. Hän on suunnitellut tuotteita sekä suomalaiselle että saamelaiselle yhteisölle, työskennellyt Finlaysonilla ja luonut oman *Ságat*⁵¹-tuotemerkkinsä. Uransa myötä hänellä oli jaettavanaan runsaasti ajatuksia ja tulevaisuudenkuvia liittyen saamelaiseen muotoilukulttuuriin. Anniina Turunen toimii saamenkäsityöalan lehtorina tietäen paljon *duodji*-arvoista sekä muotoilukoulutuksensa myötä myös teollisesta suunnittelusta ja tekemisestä. Sami Laiti on tullut alalle isänsä Petteri Laitin jalanjälkiä seuraten. Hänen työnsä painottuu jalometallialalle Ranttilan ja Turusen tuotannosta poiketen.⁵²

Tutkimuksessa korostuvat näkemykset tekstiili-, hopea- ja sarvityöalalta haastateltavien työskenneltäessä niiden parissa. Ranttilan haastattelussa painottuivat teollisuuden ja kaupallisen ajattelun näkökulmat. Turunen ja Laiti

---

⁵⁰ Alastalo & Åkerman 2010, 374.

⁵¹ *Ságat* on pohjoissaamea ja tarkoittaa uutisia, juttuja, puheita, puheenaiheita, sanomaa ja kerrottavia.

⁵² SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

puolestaan *duodji*-taustansa myötä pohtivat asioita Ranttilaa vankemmin käsityöperinteen kautta.⁵³

2.1 Seija Ranttila – kulttuureja tulkitseva tienraivaaja

Kuvat 4. ja 5. ja 6. Vasemmalla Seija Ranttila, keskellä *Ságat*-tuotemerkin laukkuja ja oikealla Ranttilan Lennol Oy:lle suunnittelema May-koristetyynyjä. Kuvaajat tuntemattomat. Kuvat: *Ságat* 2020a; *Ságat* 2020b; Lennol 2020.

Seija Ranttila (kuva 4.) on vuonna 1965 syntynyt tekstiilisuunnittelija, joka työskentelee nykyään Tampereella. Alun perin Ranttila on kotoisin Lemmenjoelta, josta perhe muutti myöhemmin Inariin. Tekstiilisuunnittelijalla on neljä sisarusta, joista luovaa työtä tekevät myös Merja Aletta ja Heikki. Seija Ranttila on työskennellyt tekstiilialalla vuodesta 1990 alkaen.⁵⁴

Saamelaisuuden Ranttila näkee omassa elämässään sisään rakentuneena itsestäänselvyytenä, joka ilmenee elämäntavassa ja perusasioissa. Kulttuurin peruja olevaksi asiaksi Ranttila mainitsee luonnon voimakkaan arvostamisen. Lisäksi hän korostaa sukukeskeisyyttä, suvusta huolehtimista ja arvojen välittämistä eteenpäin. Hän koki nuoruudessaan kotimaakseen Pohjois-Norjan ja Saamenmaan. Ranttilan määrittelemällä pohjoisen alueella kulttuuri,

⁵³ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

⁵⁴ SR > ER 23.11.2018; *Ságat* 2019; Modus 2019.

pukeutuminen, ihmiset ja tavat olivat hänelle tuttuja. Etelä-Suomen hän sen sijaan koki hyvin etäiseksi.⁵⁵

Merja-siskonsa kannustamana Seija Ranttila hakeutui Limingan taidekouluun. Hän opiskeli koululla vuoden, jonka jälkeen pääsi opiskelemaan pukusuunnittelua Lahden muotoiluinstituuttiin⁵⁶. Jo pääsykokeissa huomioitiin Ranttilan erikoinen muoto- ja värikieli. Suunnittelija itse arveli, että saamelaisesta kulttuuritaustasta kumpuavalla rajulla ja yksinkertaisella kuviolla oli merkittävä osansa tässä erilaisuudessa.⁵⁷

Heti valmistumisensa jälkeen vuonna 1990 Ranttila aloitti työskentelyn Finlaysonilla tekstiilisuunnittelijana⁵⁸.

Finlaysonille otettiin silloin vakituinen kokeneempi suunnittelija ja sitte otettiin tulevaisuutta aatellen semmonen... Tavallaan tämmönen raakileversio oppiin sinne. (SR)⁵⁹

Ranttilan mukaan Finlayson oli hänen elämässään eräänlainen kulminaatiopiste. Töihin pääsyn jälkeen alkoi lama ja ilman työpaikkaa ura olisi mahdollisesti jäänyt tyngäksi. Finlayson tarjosi paljon oppia painokangassuunnittelusta ja siellä työskentelemisensä ohessa Ranttila suunnitteli myös freelancerina Nansolle naisten yö- ja oloasumallistoihin tuotteita vuosina 1998-2006.⁶⁰ Päätoimisesta työstään Finlaysonilla hän jäi freelanceriksi vuonna 2003 ja jatkoi työskentelyään vuonna 1998 perustaman toiminimensä Tmi Seija Ranttilan parissa. Luomansa *Ságat*-tuotemerkin puitteissa Ranttila on tehnyt yhteistyötä tekstiilialan yritysten kanssa.⁶¹

---

⁵⁵ SR > ER 23.11.2018.

⁵⁶ Nykyisin Lahden ammattikorkeakoulu, Muotoiluinstituutti. Lahden ammattikorkeakoulu 2019.

⁵⁷ SR > ER 23.11.2018; Ságat 2019.

⁵⁸ SR > ER 23.11.2018; Ságat 2019.

⁵⁹ Haastateltavien lainaukset erotetaan toisistaan tunnuksilla SR = Seija Ranttila, AT = Anniina Turunen ja SL = Sami Laiti.

⁶⁰ SR > ER 23.11.2018; Ságat 2019.

⁶¹ Annanpalo 2008, 21-22.

Vuonna 2004 Ranttila loi ensimmäiset versionsa saamentekstiileistä, muttei kokenut niiden oikein sopivan suureen yrityskuvioon. Hän joutui tekemään paljon kompromisseja malliston tullessa miellyttää laajaa ostajakuntaa. Saamelaiset aiheet olivat muotoilussa uusi aluevaltaus, johon ei yleisesti oikein osattu suhtautua. Ranttila suunnitteli Finlaysonille *Ságat*-kokoelman, joka sisälsi sekä vanhoja 1990-luvun kuoseja että uudempia. Kokoelman esittelytilaisuudessa Ranttila toi ensimmäistä kertaa julkisesti esiin saamelaiset juurensa, mikä toimi avaavana ja käännteentekevänä kokemuksena suunnittelijalle. Ranttilan mukaan tämä innosti häntä jatkamaan tuotemerkkinsä kehittämistä ja saamelaiseen kulttuuriin pohjautuvien asioiden tutkimista edelleen. Ranttila valmistaa *Ságat*-tuotteet (kuva 5.) ateljeessaan ja tekemiseen mukaan tulleen käsityön myötä tekstiilisuunnittelija kokeekin palanneensa juurilleen.⁶²

Nykyisin Ranttila toimii toiminimellään työskentelyn lisäksi Lennol Oy:n yhteistyökumppanina teollisen tekstiilisuunnittelun puolella. Ranttilan suunnittelemissa tekstiileissä (kuva 6.) kuvastuu hänen läheinen suhteensa pohjoiseen luontoon ja selkeisiin vuodenaikojen vaihteluihin. Saamelaisena suunnittelijana hän tuo esille kulttuurinsa rikasta kuvio- ja värimaailmaa moderneiksi tekstiileiksi toteutettuna.⁶³

---

⁶² SR > ER 23.11.2018.

⁶³ *Ságat* 2019; Lennol 2019.

2.2 Anniina Turunen – perinne kekseliään muotoilun perustana

Kuvat 7. ja 8. ja 9. Vasemmalla Turusen valmistamat korvakorut, keskellä Anniina Turunen ja oikealla hänen veistämänsä ihmishahmo. Kuvaajat tuntemattomat. Kuvat: Turunen 2020; Riddu Riđđu 2020; Turunen 2020.

Anniina Turunen (kuva 8.) työskentelee kotikylässään Inarissa Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa (SAKK) saamenkäsityöalan lehtorina vastuualueenaan pehmeät materiaalit. Lisäksi hän on ollut mukana saamenkäsityöalan koulutuksen kehitystyössä niin paikallisesti, kuin valtakunnallisesti. Turusen vanhemmat ovat kotoisin Tenojokilaaksosta Outakoskelta ja Inarista.⁶⁴

Turunen on elänyt saamelaisessa kulttuurissa pienestä pitäen ja kokee saamelaisuutensa kuuluviksi asioiksi luonnon voimakkaan läsnäolon, poronlihan ja kalan. Äidinkieleltään Turunen ei ole saamenkielinen, vaan on oppinut sen myöhemmin.⁶⁵

Lukion jälkeen Turunen opiskeli saamen kielen SAKK:ssa opetellen siellä lisäksi hieman perinnekekseliä. Saamenpuvun ompelu oli jo entuudestaan tuttua, aikaisemmat oppinsa hän oli saanut äidiltään ja *áhkultaan*⁶⁶. Kielivuotensa jälkeen Turunen hakeutui opiskelemaan pukuompelijaksi, kunnes innostui tekstiilialasta Seija Ranttilasta ja tämän 2000-luvun tuotannosta Lapin Kansaan kirjoitetun artikkelin myötä. Turunen pääsi Lapin

⁶⁴ AT > ER 14.12.2018; Sogsakk 2019; Turunen 2017, 2; Kuva 8: Riddu Riđđu -tapahtuman Instagram-tili @ridduriddu.

⁶⁵ AT > ER 14.12.2018.

⁶⁶ Áhkku on pohjoissaamea ja tarkoittaa isoäitiä.

yliopistoon opiskelemaan sisustus- ja tekstiilimuotoilua vuonna 2005 ja suoritti sivuaineekseen Saamenkäsityöstä muotoiluun -koulutuksen.⁶⁷

Saamenkäsityöstä muotoiluun -koulutushankkeen päävastuullisena toimijana oli Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta yhteistyökumppaninaan SAKK. Asiantuntemusta kielen, kulttuurin ja saamenkäsityön osalta saatiin lisäksi Oulun yliopistolta sekä Sámi Duodji -yhdistykseltä.⁶⁸ Koulutukseen kuuluvien opintojen aikana Turuselta kyseltiin tämän saamelaisjuuriin perustaen, kuinka alkuperäiskansan kulttuuria olisi mahdollista hyödyntää muotoilussa. Tiedustelut saivat hänet lähtemään uudelleen SAKK:een opiskelemaan ja syventämään tietotaitoja saamenkäsityöstä. Turunen perusteli lähtöään myös sillä, että oli aina kokenut saamelaiskulttuurin kiinnostukseksi kaikelle tekemälleen (kuvat 7. ja 9.).⁶⁹

Ei ehkä ne muodot tai värit, vaan sellanen joku ajattelutapa, johon sitte jäi ja mikä tuntu itelle tosi hyvältä. Niitten materiaalien työstäminen, et ehkä semmonen ajatus luonnonmateriaaleihin ja muuhun. (AT)

Yrityssuunnittelu muotoilunäkökulmasta on ollut Turusella mietinnässä, mutta toistaiseksi se ei ole tuntunut ajankohtaiselta.⁷⁰ Yritystoiminnan sijaan hän on kuitenkin osaltaan ollut mukana pohtimassa saamelaisen käsityön asemaa nyky-yhteiskunnassa esimerkiksi Norjan Kaivuonossa 12.7.-28.9.2018 järjestetyssä *Duodji Dreamers* -näyttelyssä⁷¹.

---

⁶⁷ AT > ER 14.12.2018; Turunen 2017, 2; Valkeapää 2007, 21.

⁶⁸ Valkeapää 2007, 15-16.

⁶⁹ AT > ER 14.12.2018; Kuvat 7 ja 9: Anniina Turusen Instagram-tili @anniinanniina.

⁷⁰ AT > ER 14.12.2018.

⁷¹ Wesslin 2018.

2.3 Sami Laiti – isää seuraten alalle

Kuvat 10. ja 11. ja 12. Vasemmalla Laitin valmistama kiela, keskellä Sami Laiti ja oikealla hänen tekemänsä risku. Kuvaajat vasemmalta tuntematon, Pasi R. ja tuntematon. Kuvat: Samekki 2020; Savela 2018, Samekki 2020.

Sami Laiti (kuva 11.) on vuonna 1982 syntynyt hopeaseppä, joka seurasi maankuulun isänsä, Petteri Laitin, jalanjäljissä alalle. Laitin äiti on suomalainen ja kotoisin Posiolta, isä puolestaan saamelainen ja kotoisin Inarijoelta, Karigasniemen ja Angelin väliltä. Laiti kasvoi isänsä kanssa saamelaisen kulttuurin *uppokeitoksessa*. Huolimatta äitinsä juurista hän kokee olevansa saamelainen ja vain Suomen kansalainen. Laiti työskentelee Inarissa, missä hänen tuotantoaan (kuvat 10. ja 12.) on nähtävillä ja myynnissä sekä Saamelaismuseumo Siidan museokaupassa että saamelaiskulttuurikeskus Sajoksessa sijaitsevassa Sámi duodjissa.⁷²

Ala-asteen jälkeen Laiti siirtyi Helsinkiin suorittamaan yläasteen, lukion, armeijan ja yliopisto-opinnot. Nuorta Laitia kiinnosti tietokonepelien tekeminen ja sitä kautta hän päätyi opiskelemaan tietojenkäsittelytiedettä. Hän kuitenkin huomasi kartonkilaatikkaa askarrellessaan, että se toi hänelle paljon enemmän mielihyvää, kuin mikään mitä senhetkinen koulutus tarjosi. Näin suunta vaihtui opiskeluihin Inarissa Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa, josta Laiti suoritti kaksi muotoilualan tutkintoa. Hän opiskeli kovan puolen, johon kuuluvat puu-, metalli- ja luutyöt. Kisällivaiheen opinnoissa Laiti syventyi

⁷² SL > ER 15.12.2018; Savela 2018; Kuvat 10 ja 12: Samekki-yrityksen Instagram-tili @samekki_inari.

jalometallitöiden ja työvälineiden opiskeluun. Toisen tutkintonsa hän suoritti oppisopimuksella 30 vuotta alalla työkennelleen isänsä yrityksessä. Laiti kävi opiskelemissa Kanadassa korutaidetta ennen kuin haki y-tunnuksen Samekille vuonna 2015.⁷³

---

⁷³ SL > ER 15.12.2018; Savela 2018.

3. Saamelainen muotoilu

Luvussa määritellään saamelaisen muotoilun käsitettä siihen liittyvän kaupallisuuden tutkimuksen pohjaksi. Selvitystä tehdään tarkastelemalla saamelaisen muotoilun taustalla vaikuttavaa *duodjia* sekä käymällä läpi muotoilun filosofiaa ja arvoja. Lisäksi hahmotetaan muotoilukäsitteen asemaa sekä sen merkityksiä ja tarpeellisuutta kulttuurille.

Alkuperäiskansan muotoiluun erityisesti vaikuttavaa kulttuurin yhteisöllisyyttä ja sieltä kumpuavaa normittamista käsitellään luvun lopussa omassa kappaleessaan.

3.1 Duodji muotoilun perustana

Perinnekäsityö *duodjia* määriteltäessä on muistettava, ettei se merkitse aivan samaa, kuin suomalainen käsityö kielen ollessa aina sidoksissa kulttuuriin⁷⁴. Yleisesti käsityön on määritelty kuuluvan taidolliseen perustaan, johon jokainen esinekulttuurin alalaji nojaa. Käsityön peruselementtejä ovat luova ideointikyky, kädentaito, kokonaiskuvan hallinta, alakohdainten työkalujen ja tekniikoiden hallinta sekä materiaalituntemus.⁷⁵ Ensimmäinen osa käsityössä on ihminen ajatuksineen, kykyineen ja taitoineen. Toinen osa puolestaan muodostuu sekä luonnollisesta että ihmisen luomasta ympäristöstä, missä yksilö havaitsee materiaaleja ja erilaisia työkaluja kokonaisvaltaista käsityöprosessia varten.⁷⁶ Käsityö sisältää tuotteen valmistamisen, mutta myös suunnittelutyön liittyen sen esteettisiin ominaisuuksiin ja teknisiin ratkaisuihin⁷⁷. Käsityön oleellinen piirre on sen holistisuus yhden henkilön suorittaessa prosessin kaikki vaiheet.⁷⁸

---

⁷⁴ Ihatsu 1998, 5.

⁷⁵ Ihatsu 1998, 37-44; Kojonkoski-Rännäli 1995, 54.

⁷⁶ Ihatsu 1998, 43.

⁷⁷ Kojonkoski-Rännäli 1995, 68.

⁷⁸ Kojonkoski-Rännäli 1995, 57-58, 92.

Taidokkuutta ja intohimoa on pidetty käsityön tekemisessä arvossa. Onnistunut tuote on hyvin suunniteltu ja toteutettu tarkoitukseensa soveltuva kaunis tarve-esine. Tässä yhteydessä kauneudella ei tarkoiteta tuotoksen esteettistä lisäarvoa, vaan sen funktionaalisuuteen kytkeytyvää taitavan tekemisen jälkeä. Huolella tehty työ vakuuttaa kokijansa helpommin, kuin huolimattomasti toteutettu.⁷⁹ Kojonkoski-Rännäli toteaa käsityön olevan olemisen sallivaa tekemistä, jonka avulla ihminen on aikaisemmin turvannut välttämättömän toimeentulonsa⁸⁰. Hienosti valmistetun esineen arvoon vaikuttavat myös sen valmistajaan kohdistuneen kunnioituksen määrä.⁸¹ Käsityöllä on merkittävä asema yksilön omakuvan ja itsetunnon rakentumisessa, sekä tämän persoonallisuuden ilmaisemisessa.⁸²

Poikkeava esineistö, *duodji*, on ollut saamelaisten tärkeimpiä yhdistäviä ja valtaväestöstä erottavia tekijöitä erilaisen kielen ja vuotuiskierron mukaisen elämänmuodon lisäksi⁸³. Saamenkäsityöksi ymmärretään saamen kielessä käyttötarvikkeet kuten työvälineet, vaatteet, taloustavarat, pyyntivälineet ja korut, jotka on valmistettu käsin. Nykyajan käsityö on edelleen sidoksissa kahdeksaan vuodenaikaan, poroelinkeinoiniin, luonnonmateriaaleihin, saamen kielen erityisterminologiaan ja perinteiseen tietoon. Käsityötä tehdään vanhan perinteen mukaan uusiin työmenetelmiin sekä uuteen käyttöön alueittain soveltaen.⁸⁴ *Duodji* on Turusen mukaan aitoa saamelaista käsityötä, joka syntyy edellä mainittuja luonnehdintoja seuraten käsityöläisen mielessä ja käsissä.⁸⁵

Duodji-yhdistykset ja -oppilaitokset sekä museot ja arkistot ovat keskeisiä toimijoita käsityötaidon ylläpitämisessä, suojelussa, tunnetuksi tekemisessä sekä rahoituksessa.⁸⁶ Yhteispohjoismainen saamelaiskonferenssi hyväksyi käsityömerkin (kuva 13.) kesällä 1980. Kuluttajalle se on tae työn

---

⁷⁹ AT > ER 14.12.2018; Ihatsu 1998, 38; Kojonkoski-Rännäli 1995, 83-85.

⁸⁰ Kojonkoski-Rännäli 1995, 68.

⁸¹ Ihatsu 1998, 40; Häti-Korkeila & Kähönen 1985, 77.

⁸² Ihatsu 1998, 17; Kojonkoski-Rännäli 1995, 54.

⁸³ Lehtola 2012, 30.

⁸⁴ Sámi Duodji ry 2019; Magga 2018, 17; Kivelä 2007, 7.

⁸⁵ Wesslin 2018.

⁸⁶ Magga 2018, 18.

saamelaisesta alkuperästä, käsityöntekijälle se on laadun ja perinteen velvoite. Merkkiä on mahdollista käyttää perinteisten käsitöiden sekä perinteisen tavan mukaan kehiteltujen ja perinteisistä materiaaleista valmistettujen uusien tuotteiden yhteydessä. Matkamuistoiksi suunniteltuja esineitä vailla perinteistä käyttötarkoitusta ei merkitä saamelaisen käsityön merkillä.⁸⁷ Käsityömerkin juridisena haltijana toimii yhteispohjoismainen Saamelaiseuvosto, joka on valtuuttanut kansalliset järjestöt myöntämään merkkiä sääntöjen puitteissa jäsenilleen. Suomessa tunnusta hallinnoi Sámi Duodji ry. Pyrkimyksenä yhdistyksellä on ollut etenkin syntynsä alkuvaiheessa valvoa käsityön korkean laadun säilyttämistä. On ollut hyvä ensin nostaa perinteen tasoa ennen uuden kehittämistä. Näin saamelaiselle tekemiselle on syntynyt laatuajattelu. Tuotemerkki oli luontevaa jatkoa yli valtiorajojen tapahtuneelle yhteistyölle, joka oli tuottanut muun muassa yhteissaamelaisia käsityönäyttelyitä ja käsityökouluttamisen kehittämissalavereita. Sámi duodji -merkki kattaa nimenomaisesti perinteisen käsityön alueen, tuotekehittely tai uudet sovellukset puolestaan eivät kuulu sen piiriin.⁸⁸

Kuva 13. Sámi duodji -merkki. Kuva: Sámi Duodji ry 2020a.

Käsityö on puhutun kielen kanssa osa kulttuurin perusasioita. Se on pitkäaikainen perinne, joka toimii kaiken pidemmälle viedyn suunnittelun

---

⁸⁷ Sámi Duodji ry 2020a; Lehtola 2006, 47.

⁸⁸ Lehtola 2006, 21, 42, 47.

perustana. Ennen kuin taidetta tai teollisuutta on voinut syntyä, on olemassa tullut olla ymmärrys tuotteiden valmistamisesta.⁸⁹

Laitin mukaan *duodjin* taitaminen ei ole muotoilun tekemistä ajatellen välttämätöntä, vaan olennaista on sieltä peräisin olevien arvojen ymmärtäminen ja seuraaminen. Ranttila kertoi, ettei esimerkiksi hänellä ole *duodji*-taitoa, mutta ymmärrystä sen arvomaailmasta hän uskoo saaneensa nähtyään äitinsä työskentelyä ja autettuaan tätä käsityöprosessien vaiheissa. Turunen lisäsi muiden informanttien mainintoihin, että perinteisiä ajatuksia käsittäessään muotoilija kykenee myös paremmin välttämään työssään räikeiden kulttuurien loukkaavien ylilyöntien tekemistä.⁹⁰

Harri Kalhan mukaan taidekäsityö, joksi *duodjia* tutkielmassa tulkitaan, voi formalistisesta näkökulmasta toimia innovatiivisena suunnannäyttäjänä nykymuotoilun taustalla sen sijaan, että se olisi pelkkä teollisen tuotannon rinnalla esiintyvä kuriositeetti. Haastateltavat kertoivat saaneensa perinne-käsityön kautta ideoita materiaaleista ja tekniikoista, joita käyttää uutta innovoitaessa. Esimerkiksi Ranttila on tuotteissaan hyödyntänyt perinteisiä materiaaleja ja nauhakirjontatekniikkaa.⁹¹

Duodji-kulttuurin kautta ovat muotoutuneet myös arvosteluperusteet ja tavoitteet saamelaisen muotoilun tuotteille. Turunen turhautui opiskeluaikoinaan Habitare-messuille kaavaillusta poronsarvilla koristeltujen kaakeleiden suunnittelusta. Pelkkä pintasuunnittelu stereotyyppisellä aiheella ei tyydyttänyt käsityökulttuurissa kasvanutta ja kokonaisvaltaiseen suunnitteluun pyrkinyttä saamelaista muotoilijaa.⁹²

Duodjin ja muotoilun väliseen suhteeseen liittyen Kalha tuo esille taidekäsityön lisääntyneen erillisyyden ja alistumisen taideteollisuuden kokonaiskentässä teollisen tuotannon kehityksen myötä⁹³. Perinne-käsityön suojaaminen

---

⁸⁹ Ihatsu 1998, 38,41; Kälviäinen 1996, 94-95; Kojonkoski-Rännäli 1995, 81.

⁹⁰ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

⁹¹ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; Kalha 1997, 21.

⁹² AT > ER 14.12.2018.

⁹³ Kalha 1997, 21.

käsityömerkillä vaikuttaa kertovan juuri siitä, että alkuperäiskansan keskuudessa vallitsee huoli perinteiden katoamisesta teollisemman kaupallisen muotoilun saadessa lisää jalansijaa.

3.2 Muotoilukäsitteen asema ja tarve

Maailmaan on muotoutunut tutkija Irja Seurujärvi-Karin mukaan kaksi toisilleen vastakkaista suuntausta: moderni homogenisoituminen ja sen vastapainona toimiva postmoderni, etninen ja kulttuurinen pirstaloituminen⁹⁴. Haastateltavista erityisesti Ranttila ja Laiti kokivat saamelaisen muotoilun omaksi kokonaisuudekseen ja sen aseman rinnasteiseksi suomalaiselle kulttuurien erilaisten lähtökohtien ja ainutlaatuisen perinteen perusteilla⁹⁵.

Ajatus miellyttämisestä osana kauneuden merkitystä tuo Aristoteleen filosofiaa seuranneen Tuomas Akvinolaisen mukaan kauneuden teoriaan subjektiivisen elementin. Mielihyvän tunteminen on kokevan subjektin ominaisuus, ei henkilön kokemuksen kohteena olevalle objektille kuuluva ominaisuus.⁹⁶ Näin ollen subjektien ollessa erilaisia, poikkeavat myös näiden käsitykset kauneudesta toisistaan. Myös suomalaisen muotoilukulttuurin historiaa tutkinut Harri Kalha toteaa arkiesineen funktionaalisuuden ja taide-esineen esteettisen muotokielen olevan subjektiivisia rakenteita ja kulttuurin tuottamia symboleita⁹⁷. Sekä Akvinolaisen että Kalhan ajattelumalli tukevat kahden erilaisen kulttuurin muotoilukäsitteiden rinnasteisuutta.

Saamelaiset ja suomalaiset ovat molemmat tunnistaneet kulttuuriensa eroavaisuuden historian saatossa. Saamelaiset nimittivät suomalaisia maanviljelyyn ja uudisasuttamiseen viitaten lantalaisiksi suomalaisten puolestaan kutsuessa heistä itsestään kieleltään ja elämäntavoiltaan poikkeavaa ryhmää lappalaisiksi⁹⁸.

---

⁹⁴ Seurujärvi-Kari 2011, 10.

⁹⁵ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

⁹⁶ Dickie 2009, 15-16.

⁹⁷ Kalha 1997, 18.

⁹⁸ Lehtola 2012, 22, 28.

Kojonkoski-Rännälin mukaan ihmisen kokonaispersoonallisuus on yhtenäisesti toimiva kokonaisuus, jolla on omia tarkoituksiaan ja pyrkimyksiä, ja jonka määrääjinä elämyksellinen ympäristö, sen käyttäytymisen tapahtumakenttä ja tilanne ovat tärkeitä⁹⁹. Ranttila toi esiin saamelaisessa kulttuurissa vahvana elävän alkuperäisyyden, kuten poromiesperheestä kasvamisen. Moista ei valtakulttuurin piiriin ollut hänen mukaansa kuulunut enää aikakausiin.¹⁰⁰

Kulttuurien jäsenillä on erilaisten elämäntapojen ja ympäristön lisäksi eriäviä kokemuksia taustojensa myötä. Euro-etnosentrisen ajattelutavan mukaan eurooppalaisamerikkalainen kulttuuri nousee muiden yläpuolelle, minkä myötä ei-länsimaisia kulttuureja pidetään länsimaisia kulttuureja alempiarvoisina. Seurujärvi-Kari toteaa Makkoseen viitaten alkuperäiskansojen nykyisyyttä ja menneisyyttä arvioitavan edelleen tästä länsimaiskeskeisestä näkökulmasta.¹⁰¹

Mikäli alkuperäiskansan ja valtaväestön välillä on voimassa epäsuhtainen ja eriarvoinen suhde, voidaan asiointilaa kutsua kolonialismiksi. Tällaisessa tilanteessa kolonisoituihin vaikuttavista asioista päättävät valta-asemassa olevat eli kolonisoijat, jotka ovat vakuuttuneita paremmuudestaan ja jotka ovat sanelleet, mikä on kolonisoiduille hyväksi.¹⁰² Suomessa sota- ja jälleenrakennusaika, tieverkoston ja tiedotusolojen edistäminen, käytäntöjen muuntaminen ja koululaitoksen muodostaminen toteutuivat valtaväestön ideaaleihin ja arvoihin perustaen¹⁰³. Lehtola huomauttaa Suomen puolelta puuttuneen Norjalle ominaisena olleen järjestelmällisen kieli- ja kulttuuripolitiikan sekä vähemmistöjen tietoisien sulauttamispolitiikan ulottumisen lainsäädäntöön. Sen sijaan perinteisenä tapana oli työntää saamelaiskysymykset syrjään ja korostaa koko Suomen väestön yhteisiä tarpeita.¹⁰⁴

---

⁹⁹ Kojonkoski-Rännäli 1995, 61.

¹⁰⁰ SR > ER 23.11.2018.

¹⁰¹ Seurujärvi-Kari 2011, 23; Makkonen 2000, 8.

¹⁰² Seurujärvi-Kari 2011, 23.

¹⁰³ Lehtola 2015, 9.

¹⁰⁴ Lehtola 2012, 16-17.

Saamelaisen identiteetin ilmaiseminen symbolisella tasolla kytkeytyy 1970-luvulla käynnistyneeseen saamelaiskansalliseen heräämiseen. Saamelaisuuden puolesta taistelu oli tuolloin vastareaktiota pitkään sulautumisprosessiin. Lehtolan mukaan aikaisemmin tapahtuneet ilmiöt ja näkemykset rinnastetaan helposti nykytilanteeseen, vaikka tilanteiden taustat ja verkostot ovatkin muuttuneet.¹⁰⁵

Ranttila toi haastattelussa esille oman tuntemuksensa siitä, miten saamelaisena ei ollut niin hyvä ihminen kuin muut suomalaiset¹⁰⁶. Haastateltavien kokemat alemmuuden tunteet, enemmistöön vertailu ja alkuperäiskansaan liitettävien stereotyyppien ahdistavuus vaikuttavat edelleen heijastavan historian tapahtumia ja saamelaisiin kohdistunutta politiikkaa. Vaikka Lehtolan mukaan aika on eri, eivät muotoilijoiden tai näiden esivanhempien ikävät kokemukset ole sillä kuitattu. Aliarvioiminen, poissulkeminen, kulttuurin hyväksikäyttö ja leimaaminen ovat saamelaisille uniikkeja tapahtumia, jotka ilmenevät muotoilun kautta pohdittavissa teemoissa ja valinnoissa¹⁰⁷. Kulttuurien muotoilukäsitteiden rinnasteisuudella, alkuperäiskansan alisteisuus suhteessa valtaväestöön ei enää sillä saralla toistuisi.

Ei se missään tapauksessa voi olla suomalaisen muotoilun alakäsite. Ei, se on rinnallinen käsite. Jos se alistetaan tuolla tavalla, niin siitä helposti tulee sillä lailla, et saamelainen muotoilu alkais seuraamaan suomalaisen muotoiluajatuksia ja piirteitä, vaikka se pitäis olla vapaa kasvamaan ihan omiin suuntiinsa. (SL)

Visuaalisen identiteetin johtamista tutkineen Juha Pohjolan mukaan tuotteisiin ja palveluihin liittyvä visuaalisuus on merkittävä kokemusmaailman luojana, viihdyttäjänä, elämysten tuottajana ja myös oman identiteetin ja maailmankuvan rakentajana¹⁰⁸. Esimerkiksi saamelaisten taiteiden

---

¹⁰⁵ Lehtola 2015, 5, 9.

¹⁰⁶ SR > ER 23.11.2018.

¹⁰⁷ Lundström 2015, 11.

¹⁰⁸ Pohjola 2003, 7.

kansainvälinen menestyminen on osoittautunut alkuperäiskansalle hyvin tärkeäksi¹⁰⁹.

Ranttila oli samaa mieltä Pohjolan kanssa, onnistumisilla ja menestymisillä oli positiivinen vaikutus identiteettiin. Saamelaisen muotoilun merkitystä kulttuuri-identiteetille pohdittaessa Ranttila piti muotoilukäsitettä tarpeellisena sen tarjotessa *duodjin* lisäksi moninaisempia ja nykyaikaisempia keinoja oman persoonan ja kulttuurin ilmaisuun esimerkiksi kaupunkiympäristössä.¹¹⁰

Ku se identiteetti koko ajan... vahvistuu, niin sitä halutaan tuoda esille. (SR)

Vaikka Sigga-Marja Magga onkin tutkinut kaupallistumista *duodjin* kautta, toteaa hän Hermansenin ja Gaupin artikkelia seuraten Ranttilan kanssa samanlaisen ajatuksen kaupallistumisen yhteydestä saamelaisiin identiteettiprojekteihin. Ihmiset haluavat elvyttää ja rakentaa kulttuuriaan erilaisin symbolein.¹¹¹ Perinteistä lapinpukua Ranttila piti liian voimakkaasti erottavana. Euroopan valtaväestöille saamelaiset olivat vuosisatojen ajan edustaneet primitiivistä toiseutta ja perinteisen puvun kautta pohjoista kansaa leimattiin tekstiilisuunnittelijan mielestä helposti tähän alkukantaisuuteen.¹¹²

Laiti kertoi Sámi Duodji ry:n kokouksissa olleen jo pitkään puhe saamelaisen muotoilun käsitteen pohdinnan tarpeesta. Perinnekäsityötä suojelevan *duodji*-merkin tiukat perinteisiin sidotut säännökset eivät nimittäin antaneet tilaa uudentilaiselle muotoilulle, jolle oli tilausta.¹¹³ Laitin kertomasta on tulkittavissa saamelaisen muotoilukäsitteen tarve sekä sitä määrittelevän tutkimuksen ajankohtaisuus.

Turunen näki kaupallisen muotoilun tuovan olemassaolevaa saamelaista kulttuuria esille sen ollessa saamelaisvetoista valtaväestövetoisen sijaan. Muotoilutermin nimeämistä juuri saamelaiseksi muotoiluksi Turunen piti

---

¹⁰⁹ Lehtola 2015, 4.

¹¹⁰ SR > ER 23.11.2018.

¹¹¹ Magga 2018, 19; Hermansen & Gaup 2016, 10-11.

¹¹² SR > ER 23.11.2018; Potinkara 2012, 169.

¹¹³ SL > ER 15.12.2018.

oivallisena, sillä silloin se käsitteen puolesta olisi sijoitettavissa osaksi alkuperäiskansallista muotoilua.¹¹⁴ Saamelaisten asema kansainvälisillä areenoilla on vahvistunut alkuperäiskansoja koskevien rakenteiden ja yhteyksien kautta, jolloin niihin kuulumisen edistäminen on kulttuurin elinvoimaisuuden kannalta tärkeää¹¹⁵.

Sen lisäksi, että saamelainen muotoilu on merkityksellistä sitä käyttäville kulttuurin jäsenille ja kulttuurin elinvoimaisuudelle, oli se tärkeää myös muotoilijoille itselleen.

Tavallaan itte tajus sen, että minusta ei tuu koskaan suomalaista suunnittelijaa, ko mie oon saamelainen. Että siinä on se oma vivahde ja sen ymmärtäminen avas sitte uudella tavalla sen oman tien. (SR)

Muotoilulla oli saamelaisten oman identiteetin vahvistamisen lisäksi kommunikatiivinen ulottuvuus. Turunen ja Ranttila mainitsivat molemmat muotoilun mahdollistavan positiivisen mielikuvan luomista saamelaisista media käsitellessä kansaa usein vain hyvin riittäisana. Ranttila mainitsi kertovansa kulttuurista messujen yhteydessä, eli toteuttavansa Turusen esille ottamaa valistamista.¹¹⁶

Poliittisista mielenilmaisuuksista ja kannanotoista haastateltavilla oli selkeästi erilaisia näkemyksiä. Ranttila korosti, ettei hänellä ollut työssään tavoitteena vaikuttaa politiikkaan tai tuoda julki omia mielipiteitään. Hän näki työnsä puhtaasti muotoiluna, tuotteiden suunnitteluna ja sitä kautta kauneushanteen ja taidon näyttämisenä ja jakamisena muille.¹¹⁷ Turunen sen sijaan totesi valmistaneensa hyvin kantaaottavan silkkihuivin (kuva 14.) kuin myös lippiksen (kuva 15.). Hänkään ei kuitenkaan ollut aggressiivisen viestinnän kannalla vaan pohti mieluummin sitä, kuinka asioita voitaisiin edistää

---

¹¹⁴ AT > ER 14.12.2018.

¹¹⁵ Lehtola 2015, 4.

¹¹⁶ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

¹¹⁷ SR > ER 23.11.2018.

kauneuden kulttuurilla.¹¹⁸ Laiti suhtautui kulttuurin ilmentämiseen ja sillä viestimiseen voimakkaammin, kuin Ranttila tai Turunen. Koruntekijää turhautti alkuperäiskansan työskentelyn pintapuolinen ihannoiti vailla syvempää kiinnostusta tai perehtyneisyyttä kansan nykypäivän ongelmiin.¹¹⁹

Kuvat 14. ja 15. Vasemmalla Turusen Duodji Dreamers -näyttelyyn valmistama silkki yhdessä Mattias Bærin *Giisán* kanssa ja oikealla ČSV-sisnalippis. Kuvaajat tuntemattomat. Kuvat: Turunen 2020.

3.3 Muotoilufilosofia ja -arvot

Taideteollisuuden on määritelty näyttäytyvän estetiikalla ja aatteilla kyllästettyinä arvorakenteina¹²⁰. Muotoilufilosofiassa puolestaan tarkoitetaan tässä tutkimuksessa erilaisista syistä syntyneiden muotoiluarvojen kokonaisuutta. Muotoilun arvopohjaan kuuluu sekä aineellisia konkreettisia muotoja että aineettomia henkisiä ominaisuuksia. Konkreettiset muodot ovat esineellisiä, kun taas henkisiä voivat olla esimerkiksi symbolit, rituaalit,

¹¹⁸ Giisá on pohjoissaamea ja tarkoittaa kirstua. AT > ER 14.12.2018; Kuvat 14 ja 15: Anniina Turusen Instagram-tili @anniinanniina.

¹¹⁹ SL > ER 15.12.2018.

¹²⁰ Kalha 1997, 17.

järjestelmät ja teorit. Kummankintyyppiset muodot ovat tavalla tai toisella voimakkaita vaikuttajia muotoilua tehtäessä.¹²¹

Hahmotettaessa saamelaisen muotoilun lähtökohtia ja aineistoa ylisti Laiti kirjallisen materiaalin runsautta¹²².

Saamelaisilla on siinä se etu, että näitä on vuosisatoja tultu mittaillemaan ja luita ryöstelemään, niin sitte siitä on seurannu vähä niinku pahasta se hyvä asia, että meillä on paljon semmosta kirjallista aineistoa, mistä me voidaan innovoida. (SL)

Visuaalisen materiaalin Ranttila sen sijaan totesi esimerkiksi saamelaismuseo Siidaan tehtyjen tallennusten perusteella vähäiseksi¹²³.

Riippumatta siitä, kuinka paljon kirjallista tai visuaalista aineistoa oli todellisuudessa saatavilla, totesi Ranttila, että pohjoisen ihmisen *ainoo huvitus on vilkas mielikuvitus*¹²⁴. Turunen yhtyi tekstiilisuunnittelijan kommenttiin kuvaamalla saamelaista muotoilua sanalla *hutkáivuohta*¹²⁵. Nokkelan mielen avulla myös pienestä aineistosta pystyttiin luomaan monipuolisesti uutta muotoa.¹²⁶

Saamelaisen taiteilijan ja tutkijan, Gunvor Guttormin, mukaan termiä *hutkáivuohta*, kekseliäisyys, käytetään läheisesti innovatiivisuuden kanssa globaaleilla areenoilla. Kekseliäisyyden on luonnehdittu olevan merkittävä ominaisuus luotaessa taloudellisesti kannattavia ja uutuusarvoa omaavia tuotteita.¹²⁷ Csikszentmihalyihin viitaten Guttorm kertoo yksilön, ympäristön ja ympäristön taitureiden vaikuttavan yhdessä siihen, kuinka uusia keksintöjä syntyy ja kuinka niitä tuetaan.¹²⁸

---

¹²¹ Periäinen 1986, 9.

¹²² SL > ER 15.12.2018.

¹²³ SR > ER 23.11.2018.

¹²⁴ SR > ER 23.11.2018.

¹²⁵ Hutkáivuohta on pohjoissaamea ja tarkoittaa kekseliäisyyttä, neuvokkuutta ja luovuutta.

¹²⁶ AT > ER 14.12.2018.

¹²⁷ Guttorm 2011, 4; Ks. Bharucha 2010, 21-36; Ks. Svašek 2010, 62-75.

¹²⁸ Guttorm 2011, 5; Ks. Guttorm 2010; Csikszentmihalyi 1997, 23.

Turunen erotti muotoilun käsityöstä, siinä merkittävästi mukana olevan kaupallisuuden kautta. *Duodjia* valmistettaessa esineitä tehtiin laajan kohderyhmän sijasta pieniä määriä omaan tarpeeseen tai läheisille ihmisille¹²⁹. Laiti kertoi *duodji*-ajattelun olevan tästä huolimatta merkityksellinen saamelaista muotoilua luonnehdittaessa¹³⁰. Myös Lapin yliopiston ja SAKKin Saamenkäsityöstä muotoiluun -koulutuksessa nähtiin tärkeänä, että opiskelijat hahmottaisivat saamenkäsityölle ominaisen funktion ja muotokielen ennen varsinaiseen muotoiluun ryhtymistä¹³¹.

Duodji-lähtöisyyden katsottiin koostuvan sekä hankeraportin että etenkin Laitin ja Turusen mukaan muun muassa tuotteiden materiaalien ja valmistuksen ympäristösidonnaisuudesta sekä ekologisuudesta.¹³² Turunen mainitsi tutkija Veli-Pekka Lehtolan tavoin saamelaisten historiankokemuksissa korostuneiden osaavuuden ja olosuhteissa pärjäämisen teemojen olevan olennaisia vaikuttajia muotoilussa¹³³. Sigga-Marja Maggan ja Gunvor Guttormin mukaan pärjäämisen näkökulma oli kuitenkin käytännössä muuttunut viimeisten vuosikymmenien aikana. Pärjääminen ei merkinnyt ainoastaan selviytymistä muuttuvissa olosuhteissa, vaan se linkittyi myös ihmisten keskinäiseen kommunikointiin ja sosiaalisiin yhteyksiin.¹³⁴

Kaikille saamelaisryhmille yhteistä 1900-luvun vaihteessa oli vuotuiskierto eli muuttaminen eri nautinta-alueille vuodenvaihteen mukaan. Se kuvasti vahvaa sopeutumista luonnonehtoihin ja -ympäristöön, jonka hallinta perustui pitkän ajan kuluessa muotoutuneelle elämäntavalle. Poronhoidon sijaan esimerkiksi utsjokelaisten elämässä tärkeimpänä piirteenä säilyi monitalous, eli elannon hankkiminen useasta eri lähteestä vuotuiskierron ehdoilla. Luonnon asettamien ehtojen lisäksi myös eri valtioissa vallinneiden kauneuskäsityksien voidaan nähdä vaikuttaneen saamelaiseen muotokieleen. Norjasta

---

¹²⁹ AT > ER 14.12.2018.

¹³⁰ SL > ER 15.12.2018.

¹³¹ Valkeapää 2007, 21.

¹³² Valkeapää 2007, 20-21.

¹³³ AT > ER 14.12.2018; Lehtola 2012, 15.

¹³⁴ Magga 2018, 23-24; Guttorm 2010, 19-20.

esimerkiksi tuotiin aikanaan Suomen saamelaisten keskuuteen runsain koristuksin varustettuja ja monikerroksisia rautakamiinoita.¹³⁵

Esteettisiä arvoja pohtineiden Platonin ja Plotinuksen mukaan kauneuden kokeminen voidaan käsittää järjen välittämänä tuntemuksena.¹³⁶ Pärjäämisen kulttuuri viittaa funktionaalisuuden ja järkiperäisyyden ominaisuuteen ja arvostamiseen saamelaisessa muotoilussa. Henkisen tradition kaltaisesti käsityö on saamelaiskulttuurissa kehittynyt liikkuvan ja luontoa taloudellisesti käyttävän elämäntyylin pohjalta. Lehtola tuo esiin Martti Linkolan käsityksen saamelaisten esineellisen kulttuurin karusta, yksinkertaisesta, niukasta ja tarkoituksenmukaisesta yleisleimasta. Turhaa tarvekalustoa oli Linkolan mukaan tuskin laisinkaan sillä saamelaiseen muotoiluun eivät kuuluneet tuotteet vailla käyttöfunktioita.¹³⁷

Saamenkäsityön taitaja Petteri Laiti on korostanut Linkolasta poiketen esteettisyyttä funktionaalisissa käsityötuotteissa. Vaikka puukonkahva tehtiin kestämään kulutusta ja räsytystä, pyrittiin siitä kuitenkin tekemään myös aistikas runsailla kaiverruksilla.¹³⁸ Myöskään Ranttilan mukaan saamelaiseen mieleen ei iskenyt ulkoisesti pelkistetty tai ylenpalttisen minimalistinen muotoilu toistaiseksi ollenkaan.¹³⁹ Laitin ja Ranttilan näkemykset seuraavat Tapio Periäisen ajatusta siitä, että toiminnasta johdettu, hyvin toimiva muoto on samalla kaunis¹⁴⁰.

Ympäristön ja olosuhteiden vaikutusten lisäksi Turunen ja Laiti painottivat ekologisuuden arvoa ja materiaalilähtöisyyttä. Turuselle luonnonmateriaalien työstäminen ja käyttö tuntuivat luontaiselta ja perinteisen käsityön tekniikat tarjosivat ekologisia ratkaisuja muotoiluun. Turusen mielestä oli erikoista lähteä uudistamaan perinteisiä tekniikoita muoviosia hyödyntäen puun toimiessa samassa tarkoituksessa loistavasti ja ollessaan myös maatuva

---

¹³⁵ Lehtola 2012, 30-31, 38, 40.

¹³⁶ Dickie 2009, 14.

¹³⁷ Lehtola 2015, 182; Lehtola 2012, 38-41.

¹³⁸ Lehtola 2015, 182.

¹³⁹ SR > ER 23.11.2018.

¹⁴⁰ Periäinen 1986, 9.

materiaalia. Laiti korosti saamelaisessa muotoilussa luonnon kunnioittamisen ja sen säilyttämisen olevan ydinasioita. Hän kertoi luonnonmateriaalien vaatimusten seuraamisen olevan saamelaiselle tekemiselle ominaista. Kaikki ainekset eivät sopineet kaikkeen, vaan jokaisella muodolla oli oma käyttötarkoituksensa. Myös Lehtola kertoo käsityöläisen yleisestä tavasta mukautua saatavilla oleviin materiaaleihin niiden mukauttamisen sijaan. Laitin ja Turusen mukaan luonnosta tuli ottaa vain se, mitä tarvitaan ja sitä kohdeltiin säästään.¹⁴¹

Vaikka luonnonmateriaalien hyödyntämistä haastateltavien keskuudessa arvostettiin, toi Laiti esille myös sen, ettei käytettävän aineksen tarvinnut nykyään välttämättä olla luonnonmateriaalia. Myös muovin hyödyntäminen oli hänen mielestään hyväksyttävää, kunhan tekemisessä oli ajatusta taustalla. Laitin mukaan korukäyttö oli ala, jolla hänen arvionsa mukaan kierrätettiin suhteessa eniten. Koruntekijän mielestä olisi tärkeää ottaa itsensä lisäksi huomioon myös ekosysteemi ja ymmärtää omien toimintatapojensa vaikutus siihen.¹⁴²

Saamelaisen muotoilun perustuessa vahvasti *duodjiin* ilmeni käsityölle ominaisen viimeistellyn jäljen olennaisuus muotoilussa. Teollisuudessa tehtiin usein vain nopeita puoliväliversioita, mutta siitä poiketen Ranttila mainitsi itsessään kytevän voimakkaan halun tehdä muotoiluasiat tarkkuudella loppuun asti. Tällöin ne tyydyttäisivät häntä täysin. Tekstiilisuunnittelija kertoi vaivannäön nousseen muotoilussa arvostettavaksi asiaksi perinteisen käsityön kautta.¹⁴³

Vaikkei Ranttila sinällään kokenut saamelaiskulttuurissa olevan valtavan monipuolisesti visuaalisia elementtejä, hän näki sen siitä huolimatta muodostuvan valtavan rikkaaksi kokonaisuudeksi. Tekstiilitaiteilija luetteli muotoilua rikastuttaviksi asioiksi monimuotoisen luonnon, käsityöperinteet ja korut, mutta lisäksi saamelaisen yhteisön, sen omanlaisensa huumorin,

---

¹⁴¹ AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018; Lehtola 2015, 182.

¹⁴² SL > ER 15.12.2018.

¹⁴³ SR > ER 23.11.2018.

värikkyuden ja räiskyvyyden. Ranttila kuvasi saamelaiseen kulttuuriin kuuluviksi piirteiksi myös vahvat uskomukset. Esimerkiksi luonnonpalvonnan elementteihin kytkeytyi paljon symboliikkaa. Ranttilan mukaan kulttuurin symboliikka ei tosin ollut sellainen elementti, jota teollisessa tuotannossa tarvitsisi hyödyntää. Tekstiilimuotoilijan mielestä olisi kauheaa, jos symbolien merkityksiä ei tiedettäisi tarkasti ja niitä sen myötä käytettäisiin väärin.¹⁴⁴

Kaikella on merkitys ja niit on käytetty tietyissä paikoissa. Niit ei edes tarvis kertoa sen takia, että joku saa jotain jänniä juttuja. (SR)

Ranttila kertoi kuoseja suunnitellessaan ottaneensa inspiraationlähteekseen saamelaisen suhteen luontoon perinteisen symboliikan sijaan. Näin hän kykeni luomaan anonyymimpejä kuoseja valtaväestölle. Kulttuurille pyhiä ja saamelaisille henkilökohtaisia asioita Ranttila tai Turunen eivät halunneet *kaivaa tiskiin* jokaisen käyttötavaraksi. Suunniteltaviin käyttötavaroihin voisi tuoda kulttuurisia piirteitä näkyviin symboliikan sijaan mieluummin värien ja kuvioiden kautta ammentaen.¹⁴⁵

Saamelaisilla oli Ranttilan mukaan vielä toistaiseksi tekemisessään herkkyyttä, joka kumpusi jostain tiedostamattomasta. Muille pohjoisen alkuperäiskansan kertomat saattoivat näyttäytyä vain tarinointina, niiden ollessa heille itselleen täyttä totta. Saamelaisen muotoilun Ranttila näki hyvin kertovana.¹⁴⁶

Se kertoo niitä asioita, mitä muut ei vielä ymmärrä. Tai tiedä. (SR)

Mirja Niemelän mukaan muotoilun tuli sisältää sekä sosiaalinen, että moraalinen ulottuvuus. Muotoilun perustana olisivat tällöin ihmisten todelliset tarpeet muodin ja kuluttamisen tuomien motiivien sijasta.¹⁴⁷ Ranttila oli samoilla linjoilla ihmisten todellisten tarpeiden huomioimisen suhteen.

---

¹⁴⁴ SR > ER 23.11.2018.

¹⁴⁵ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

¹⁴⁶ SR > ER 23.11.2018.

¹⁴⁷ Niemelä 2010, 72.

Alkuperäiskansa ei seurannut muotoilussaan pintatrendejä vaan tukeutui ennemmin ajattomuuteen¹⁴⁸. Niemelän mainitsemaan moraaliseen ulottuvuuteen liittyen Turunen kertoi Duodji Dreamers -näyttelyn kestävän kehityksen teemasta ja siihen sisältyneestä kolmesta e-kirjamesta, ekonomiasta, ekologiasta ja eettisyydestä, toisen kunnioittamisesta¹⁴⁹.

Vaikka muotoilijalla olisi saamelaiset taustat, Ranttila ja Laiti mainitsivat, etteivät ne automaattisesti pysyisi ihmisen mielessä, vaan niitä olisi tärkeää itselleen kerrata. Saamelaiset nykyaikaistuivat koko ajan muiden kansojen lailla ja esimerkiksi Etelä-Suomessa asuessa alkuperäisestä kulttuurista oli helppoa lähteä harhautumaan. Ranttila kertoi uudistumisen olevan saamelaiselle muotoilulle tärkeää, mutta tästä huolimatta siinä olisi edelleen ilmevä leimallisesti ja tunnistettavasti alkuperäiskansan kulttuuri¹⁵⁰.

3.4 Saamelainen yhteisö

Saamelaisten eritasoiset sisäiset järjestelmät liittyen sukulaisuuteen, elinkeinoin ja elämäntapaan ovat syvällä olevia etnisen omaleimaisuuden piirteitä. Saamelaisille ominaista on sekä sukuun että kyläyhteisöön sitoutuminen.¹⁵¹ Saamelaisuus on kulttuurivaikuttaja Petra Magga-Varsin mukaan kokonaisvaltainen kulttuuri, jossa yhden saamelaisen tai yhteisön kielteinen kokemus heijastuu myös muihin¹⁵². Ranttila korosti sukukeskeisyyden näkyvän läheisistä huolehtimisessa ja auttamisessa aina pystyttäessä, Turunen vahvisti tätä kertomalla ihmissuhteiden olevan merkittävä osa hänen saamelaisuuttaan. Laiti puolestaan on löytänyt alalle isänsä myötä, mikä edelleen vankistaa suvun ja saamelaisyhteisön merkittävyttä.¹⁵³ Saamen käsityötä on tehty perinteisesti kotona ja taito opittu sukuyhteydessä¹⁵⁴.

---

¹⁴⁸ SR > ER 23.11.2018.

¹⁴⁹ AT > ER 14.12.2018.

¹⁵⁰ SR > ER 23.11.2018; SL > ER 15.12.2018.

¹⁵¹ Lehtola 2012, 22, 30.

¹⁵² Mikkonen 2017.

¹⁵³ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

¹⁵⁴ Magga 2018, 17; Sámi Duodji ry 2016.

Muotoilutyössä elintärkeänä on pidetty sen toteuttajan suhdetta valmistettuun esineeseen sekä käsitystä ja ymmärrystä sen tulevasta käyttäjästä¹⁵⁵. Pohdittaessa yhteisöllisyyden ja sukukeskeisyyden kytkeytymistä muotoilutyöhön Ranttila kertoi sukunsa ja yhteisönsä vaikuttavan omiin projekteihinsa informaatiokontaktien ollessa pitkälti omia sukulaisia. Tämän lisäksi hän korosti itselleen muotoilijana tärkeäksi sen, kuinka oma yhteisö vastaanotti tehtyä suunnittelua. Myös Turusen mukaan saamelaisen tehdessä muotoilutyötä suvun mielipiteillä oli arvoa ja mietinnässä oli aina, miten asia koettaisiin myös yleisesti saamelaisyhteydessä. Ranttila kertoi tuntevansa erityisen suurta onnistumisen iloa yhteisön suhtautuessa hyväksyvästi ja arvostavasti hänen muotoilemaansa tuotteeseen. Tällöin työstä oli suoriuduttu kulttuurin puitteissa oikein.¹⁵⁶

Mä nään sen koko oman historiikin ja ne ihmiset siellä. Ja mietin aina, että miltä tää näyttäs heidän silmissään myöskin. (SR)

Magga määritteli väitöskirjassaan normien liittyvän *duodjin* hallinnan ja säätelyn mekanismeihin. Perinteitä ylläpitäviä ja liian nopeita muutoksia hillitseviä *duodji*-normeja kontrolloi sekä tuotti muodollinen *duodji*-instituutio. Kriteerit puolestaan vahvistivat muodollisten instituutioiden yhteiskunnallista asemaa. *Duodjiin* liittyi runsaasti sananlaskuja, sanontoja ja uskomuksia, joiden tehtävänä oli säädellä perinnekäsityön käyttöä.¹⁵⁷ Magga kertoi saamelaisten tuntevan muun muassa termin *takkipoliisi*, jolla tarkoitettiin pukeutumiseen liittyvien normien noudattamista tarkkailevaa henkilöä. Erikoislaatuudessa termissä on kyse saamelaisen kulttuurin paikallisista ja sukuihin liittyvistä traditioista ja tavoista, jotka voivat olla ryhmän ulkopuolisilta tyystin piilossa. Pukeutumiseen liittyvien perinteiden tuntemus oli alkuperäiskansan sosiaalisen elon perusasioita ja kulttuuria, jossa aiemmat käytännöt ja tavat olivat alituisessa kanssakäymisessä modernien arvojen

---

¹⁵⁵ Ihatsu 1998, 42; Relander 1989.

¹⁵⁶ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

¹⁵⁷ Magga 2018, 17-20; Vars 2006.

kanssa.¹⁵⁸ Kaikki informantit tunnistivat Maggan hahmotteleman sosiaalisen kontrollin olemassaolon myös saamelaisessa muotoilukulttuurissa¹⁵⁹.

Se on aina se takapiru siellä, että onko tää nyt soveliasta, voinko minä lähteä tekemään näin. Suomalainen muotoilu. Ei siinä mietitä ehkä sit ihan samanlaisia asioita vaan siinä tulee puhdas luonto ja muuta. Ku meillä sitte, et onko soveliasta. (AT)

Ranttila ja Laiti kertoivat tiedon liikkuvan saamelaisten keskuudessa paljon puhumisen kautta. Yhteisössä liikkui huhuja liittyen saamelaisten yritysten tapaan valmistaa tuotteita ja toisinaan tiukat normit herättivät suuria tunteita. Laiti ilmoitti, ettei ollut hirveästi rajanvetojen fani. Enemmän muotoilussa hänen mukaansa painoivat tausta-ajatukset ja tehtyjen valintojen perustelut.¹⁶⁰

Semmonen muilta kieltämiskulttuuri ei minusta koskaan joha mihinkään. Eikä ainakaan rakentavaan keskusteluun. (SL)

Ranttilan mukaan muotoilua oli helpompi tehdä yhteisöstä etäällä. Tällöin muotoilijalla oli enemmän henkistä vapautta, joka puolestaan oli tarpeellista työn uudistamisen kannalta. Ranttila luonnehti yhteisön kommunikoinnin olevan *karua, kovaa ja rehellistä*. Hän kertoi saamelaisten olevan hyvin tarkkanäköisiä, eikä heitä vakuuttanut mikä tahansa. Yhteisölle muotoilijan oli pakko olla rehellinen.¹⁶¹ Saamelaisten ollessa tarkkoja, korostui Ranttilan kokemuksesta muotoilijan kommunikoinnin merkitys. Tällöin hänen mukaansa oli mahdollista oivaltaa, mitä kulttuurin puitteissa voi ja kannattaisi tehdä sekä mitä siellä arvostettiin. Näin muotoilijalla olisi myös tilaisuus oppia juuristaan edelleen.¹⁶²

Takala-Schreib on pohtinut muotoiluperinnön vaikutuksia uusiin tuotantoihin Suomalaisen muotoilun kontekstissa. Perinteet kahlitsivat nuoria

---

¹⁵⁸ Magga 2018, 18-19; Somby 2011; Vars 2006; Dunfjeld 2006.

¹⁵⁹ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

¹⁶⁰ SR > ER 23.11.2018; SL > ER 15.12.2018.

¹⁶¹ SR > ER 23.11.2018.

¹⁶² SR > ER 23.11.2018.

suunnittelijoita aiheuttamalla kynnyksen uuden luomiselle. Takala-Schreib näki muotoiluperinnön pohjana, jolta ponnistaa, mutta myös psykologisena luovuutta tukaloittavana esteenä. Hän tuo ilmi Metaxis-näyttelyluetteloon kirjoitetun ajatuksen siitä, kuinka arvovaltainen taideteollisuusihminen lisää nuorten innovointiahdistusta pohtiessaan, miten *suomalaisen muotoilun perinne ei ole kelvannut näille nuorille*.¹⁶³ Kalha on Takala-Schreibin kanssa samoilla linjoilla siitä, että aikaisempaan menestyksekkääseen ja myyttiseen taideteolliseen aikakauteen vertaaminen ja vertautuminen ovat kasvaneet rasitteeksi tämän päivän muotoilijakunnalle¹⁶⁴.

Vaikka Takala-Schreib ja Kalha ovat käsitelleet perinnön ja uuden muotoilun suhdetta suomalaisen muotoilun kautta, vaikuttaisi samaa ilmiötä esiintyvän myös saamelaisten kohdalla. Lundström tuo esiin Synnove Persenin taiteellisesta työstä ilmenevää kieltäytymistä rajoittaa itseä ainoastaan saamelainen kulttuurin etniseksi edustajaksi tämän toteuttaessaan itseään luovalla alalla. Saamelaisella pitäisi olla vapaus tutkia minkälaista taidetta tahansa vailla kulttuurin ja perinnön asettamia rajoituksia.¹⁶⁵

Mitä vähemmän tiesin duodjista, arvoista ja siitä koko tuoterepertuaarista, sen enemmän mä halusin kokeilla. Mitä enemmän mä tiedän, sen vähemmän haluan kokeilla. Tietynlainen kunnioitus on sitte niihin kaikkeen. (AT)

Muotoilun taustalla vaikuttavien *duodji*-normien olemassaololle voidaan nähdä muitakin syitä, kuin vain alkuperäiskansalle ominainen traditio. Saamelaisten historiasta on usein puhuttu kolonialismin, alistamisen ja sorron historiana. Sen on nähty heijastavan epätasa-arvoisia valtasuhteita, joissa saamelaiset ovat olleet uhreja, joiden valitettavana, mutta väistämättömänä kohtalona pidettiin kansallista häviämistä kehityksen jaloissa. Vaikka Lehtolan mukaan valtaväestön ja alkuperäiskansan välinen jyrkkä vastakohtaisuus onkin ajan myötä tasoittunut, kirjoittaa hän myös saamelaisten tutkijoiden Vuokko Hirvosen ja Rauna Kuokkasen käyttämästä *mielen kolonisaatio* -käsitteestä.

---

¹⁶³ Takala-Schreib 2000, 20-21.

¹⁶⁴ Kalha 1997, 15.

¹⁶⁵ Lundström 2015, 10.

Mielen kolonisaatioksi on tulkittu suomalaisen koululaitoksen vaikutuksia asenteisiin ja näkemyksiin siten, että saamelaiset itsekkin ovat alkaneet pitää kulttuuriperintöään vähempiarvoisena ja hävettävänä.¹⁶⁶

Mielen kolonisaation lisäksi matkamuiستoteollisuus oli vallannut markkinoita saamelaista käsityötä matkimalla ja näin viemällä aidon työn mahdollisuuksia olla esillä. Pukukokonaisuuteen liittyviä kulttuurisia koodeja ja merkitysjärjestelmiä jätettiin matkailijoille suunnatuissa töissä huomiotta tai vääristeltiin. Ongelma oli puhtaasti suomalainen, Ruotsissa ja Norjassa väärikäyttöä ei sen sijaan juuri esiintynyt.¹⁶⁷ Saamelaisen tekemisen aitouden normeilla seuraamiselle, ohjaamiselle sekä suojaamiselle vaikuttaisi näin olevan perusteita.

Kojonkoski-Rännälin mukaan luonnon ehtoihin ja tilanteeseen sitoutunut käsin työstäminen on ihmisen alkuperäistä tekemistä. Tekemisen muuttuessa luonnontieteisiin perustuvaksi moderniksi tekniikaksi, katkeaa ihmisen ja ympäröivän luonnon välitön elimellinen suhde.¹⁶⁸ Ihatsu ja Kälviäinen kirjoittavat, että sekä perinteisin että modernein keinoin on luotu uudistunutta muotoa yhteiskunnan tarpeisiin. Perinteitä tosin on helposti väärinkäytetty ja niistä on muodostunut myös luomista rajoittava tekijä, ellei olemassa ole ollut kunnollista ymmärrystä muotoilusta¹⁶⁹. Tätä voidaan tulkita saamelaisessa muotoilukulttuurissa tapahtuneen.

Kalhan mukaan taidekaupan vaikutus on kahtalainen. Se toimii vakuutena esineiden kulttuurisesta statuksesta ja arvostuksesta, mutta kaupallisiin trendeihin kytkeytyminen saattaa samalla trivialisoida esineitä¹⁷⁰. Ehkä saamelaisilla oli kaupallisen ja modernin muotoilun kohdalla juuri se pelko, että se latistaisi arvokasta perinnettä. Käsityön valmistamista on myös tulkittu tietoiseksi kannanotoksi kaupallisuutta ja teollisuutta vastaan¹⁷¹. Vaikka

---

¹⁶⁶ Lehtola 2012, 15-17.

¹⁶⁷ SL > ER 15.12.2018; Lehtola 2006, 41.

¹⁶⁸ Kojonkoski-Rännäli 1995, 54.

¹⁶⁹ Ihatsu 1998, 41; Kälviäinen 1996, 95.

¹⁷⁰ Kalha 1997, 15.

¹⁷¹ Ihatsu 1998, 17; Relander 1989.

perinteitä onkin käytetty väärin ei se välttämättä tarkoita, että uudistuksia ja innovaatioita tavoittelevan muotoilukulttuurin tapahtuminen tulisi estää. Suuria määriä samanlaisia tuotteita valmistava käsityöläinen vailla uteliaisuutta kokea ja tutkia uutta, voi lakata kehittymästä ja jäädä näin tuotteidensa vangiksi. Lisäksi tuotteella, joka ei muutu ja vastaa aikaisempaa paremmin käyttötarkoitukseensa, voi liiketoiminta jäädä kannattamattomaksi.¹⁷² Ranttila ihmetteli, mitä enää tulisi odottaa modernin saamelaisen muotoilukulttuurin kehittämiseksi. Olihan saamelainen musiikkikin jo paljon muuta, kuin perinteistä joikua.¹⁷³ Miksi siis saamelainen muotoilu ei olisi saanut kehittyä ja ottaa uusia suuntia?

Taiteilija Nils-Aslak Valkeapää luonnehti eläneensä usean valtion ja kulttuurin rajoilla. Rajalinjojen ylitykset synnyttävät uusia asetelmia ja tunnelatauksia, joita ilman edistymistä ei voi syntyä. Tuoreiden vaikutteiden omaksuminen ei ole pohjoisen alkuperäiskansalle poikkeuksellista, eikä se tarkoita autenttisuudesta luopumista. Lehtolan mukaan tradition ja nykyajan keskinäinen kommunikointi on osa luonnollista kehitysprosessia.¹⁷⁴ Mikään entisistä olomuodoista tai olemisen tavoista ei jää lopullisesti pois, vaikka ihminen alkaa toteuttaa olemassaolooaan myös uusin muodoin. Ennenkin erilaisten olomuotojen samanaikainen läsnäolo takaa tämän olevan sopusoinnussa olevaisen kokonaisuuden kanssa.¹⁷⁵

Normittaminen ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista nykyisessä tiukkuudessaan saamelaisen muotoilun kontekstissa. Ranttila totesi saaneensa paljon uutta tietoa kommentoinnin myötä, mutta myös joutuneensa herättämään keskusteluja ja puunteja työnsä puitteissa. Tekstiilisuunnittelija kertoi vankkojen perusteluiden tärkeydestä saamelaista muotoilua tehtäessä.¹⁷⁶

---

¹⁷² Ihatsu 1998, 39; Ratalahti 1991, 31-32.

¹⁷³ SR > ER 23.11.2018.

¹⁷⁴ Lehtola 2015, 10.

¹⁷⁵ Kojonkoski-Rännäli 1995, 46.

¹⁷⁶ SR > ER 23.11.2018.

Huolimatta tiukoista normeista, Ranttila kuitenkin totesi, että niitä oli mukavampi noudattaa kuin rikkoa. Epävarmoina hetkinä oli hänen mukaansa aina mahdollista kysyä yhteisöltä, miltä tuote näytti.¹⁷⁷

Sä voit lähteä kokeileen niitä asioita, saat sitä palautetta, voit miettiä, oppia ja kehittää sitä juttua eteenpäin. Kun se, että sä et lähe kokeileen ollenkaan.
(SR)

Tekstiilisuunnittelijan mielestä muotoilijan asenne oli merkittävä vaikuttaessaan siihen, kuinka yhteisö ottaisi tämän vastaan. Hän itse kertoi tehneensä työtään rehellisesti ja sydämellä. Tällöin yhteisön oli Ranttilan mukaan helpompaa antaa anteeksi mahdollisia erheitä, hyväksyä ja myös ohjailta luovan työn tekijää.¹⁷⁸

Toisaalta Ranttila antoi arvoa myös äänekkäästi muotoilukulttuuriin asioihin reagoivalle nuoremmalle sukupolvelle. Tekstiilisuunnittelija myönsi tietynlaisten tapahtumien tai päätösten itseään toisinaan suututtaneen, mutta hän oli tottunut antamaan myöten. Nuoremman polven pitäessä *huutoa* sosiaalisessa mediassa Ranttila uskoi ihmisten tajuavan, että rajoja on olemassa. Puolustautuminen oli omiaan myös alistuneisuuden vähentämisessä ja yhteisön itsetunnon nostamisessa.¹⁷⁹

Se pieni saamelainen siellä pitäs vaan niinku olla välillä ylpeeki ittestään. (SR)

---

¹⁷⁷ SR > ER 23.11.2018.

¹⁷⁸ SR > ER 23.11.2018.

¹⁷⁹ SR > ER 23.11.2018.

4. Kaupallisuus saamelaisessa muotoilukulttuurissa

Brändinäkökulman ja kaupallistamisen on nähty Suomessa olevan hyödyntämättä jääneitä voimavaroja, joilla voitaisiin kääntää maan ja sen yritysten suuntaa. Suomessa vallitsivat brändäyksestä kirjottaneiden Ahdon, Kahrien ja Mäkisen mukaan henkinen lama, uskonpuute omaan tulevaisuuteen ja osaamiseen sekä kyvyttömyys tarttua tilaisuuteen. Toimintaympäristön muutoksessa saisi jäädä sivustaseuraajaksi tai keskittyä näkemään muutosta vain suurena uhkana.¹⁸⁰

Kaupallistaminen ja brändin johtaminen ovat avainkeinoja yrityksen arvon kasvattamiseksi. Mitä paremmin yritys puhuttelisi asiakkaitaan, sitä suurempi olisi sen arvo. Brändin kehittämiseen liittyvät toimet eivät ole ristiriidassa yrityksen toiminnan tehostamisen kanssa, ne tähtäävät vain erilaisella tavalla arvon nostamiseen.¹⁸¹

Brändäyksen on luonnehdittu olevan onnistunutta silloin, kun luotetaan korkeaan koulutukseen ja kekseliäisyyteen, nähdään edessä olevassa muutoksessa mahdollisuus, etsitään uusia toimintatapoja, virheiden pelkäämisen sijaan kehitytään niiden kautta, ymmärretään brändäyksen merkitys, suhtaudutaan digitalisaatioon vakavasti ja asetetaan asiakas tarpeineen kaiken tekemisen keskiöön. Hyvä asiakas- ja markkinatuntemus ovat vasta ensimmäisiä askeleita kaupallistamisessa. Niiden jälkeen uudet palvelut ja tuotteet on kyettävä tuottamaan ja tuomaan markkinoille nopeasti, vähäisin kustannuksin.¹⁸²

Kaupallistaminen on prosessi, joka vaatii koko organisaation mukanaoloa. Se on toimintatapa ja asenne, jota tulee johtaa läpi koko asiakaspolun. Kaupallistaminen vaatii yrityksen toiminnan kokonaisvaltaista arviointia ja

---

¹⁸⁰ Ahto et al. 2016, 4, 14, 16.

¹⁸¹ Ahto et al. 2016, 18.

¹⁸² Ahto et al. 2016, 19-20.

usein myös muutosten toimeenpanoa.¹⁸³ Saamelaista muotoilua brändätessä kulttuurin hyödyntämisen tapojen tulisi olla selkeästi ja johdonmukaisesti yrityksessä päätetty.

Luvussa hahmotetaan saamelaista brändiä, saamelaisen muotoilun tekijöitä ja kohderyhmiä, muotoilun valmistusmenetelmiä, puitteita yrittämiselle sekä yhteistöitä, yrityskokoonpanoja ja muotoiluyhteisöjä.

4.1 Saamelainen brändi

Aikanaan perinteisen käsityön taitaminen nähtiin innostavana lisäansiomahdollisuutena poro- ja luontaistalouden rinnalla¹⁸⁴. Vaikka saamelaista kulttuuria on ajan saatossa kaupallisesti hyödynnetty, huokuivat brändäyksen ja kilpailun vieraus jokaisen informantin kertomasta¹⁸⁵.

Saamelaisten harjoittamana kaupallisuus, sehän on ihan lapsenkengissä. (SL)

Laitin mukaan Suomessa ei perinteisen saamelaisen muotoilun avulla itsensä elättäjiä ollut toistaiseksi ollenkaan. Perinteisellä saamelaisella muotoilulla hopeaseppä todennäköisesti viittasi *duodjiin* tai voimakkaasti siihen nojaavaan luomiseen. Laitin mielestä saamelaisen muotoilun kaupallisuuteen kytkeytyvää vuoropuhelua ei ollut edes järkevää tai olennaista käydä ennen kuin oli olemassa ihmisiä, jotka uskalsivat ottaa riskin ja pystyivät elättämään itsensä sen keinoin.¹⁸⁶

Ajatus brändäyksestä ei tuntunut kenestäkään haastateltavasta aiheelliselta. Ranttilan mukaan Saamenmaalle ei toistaiseksi ollut kehittynyt brändejä. Hän totesi saamelaisilla olevan vielä paljon työtä muotoilukulttuurin perusasioiden kehittämisessä ennen brändiajattelun ajankohtaistumista. Toistaiseksi Ranttila otaksui saamelaisten kiinnittävän huomiota muotoilun perusarvoihin, kuten

---

¹⁸³ Ahto et al. 2016, 19

¹⁸⁴ Lehtola 2006, 9.

¹⁸⁵ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

¹⁸⁶ SL > ER 15.12.2018.

laadukkaaseen suunnitteluun, materiaaleihin ja väriyhdistelmiin sekä tuotteiden toimivuuteen. Edellä mainitut asiat olivat tekstiilisuunnittelijan mukaan perustoja ja edellytyksiä tulevaisuuden brändien synnylle.¹⁸⁷

Kilpailua ajatellen Turunen toi esille poromiesten keskuudessa vallitsevan pärjäämisen kulttuurin, jolle hänen mukaansa saamelaisten käsitys kaupallisuudesta perustui. Kaupallisuus ei siis alkuperäiskansan muotoilukulttuurissa ollut hänen näkemyksensä mukaan voittojen hakemista ja mahdollisimman nopeaa kasvua vaan edelleen pärjäämistä. Turunen ei vaikuttanut juuri pohtivan kaupallisuuteen liittyviä kilpailullisia asetelmia ja samanlaista valttien pohdinnan puutetta oli myös Laitilla ja Ranttilalla.¹⁸⁸

Laiti ilmoitti, ettei hänellä itsellään juuri ollut yrittäjäpaineita töiden mennessä kaupaksi sitä mukaa, kun valmistuivat. Ranttila koki saamelaisten olevan onnellisessa asemassa, kun työskentelyä oli mahdollista rauhassa kehittää ensimmäisten joukossa vailla suurempaa kilpailua. Hän myös vahvisti Turusen näkökulmaa todetessaan saamelaaisessa muotoilussa olevan kyse paljosta muusta kuin bisneksestä.¹⁸⁹ Laitin kohdalla tuotekehittely ei vaikuttanut olevan tärkeimpien prioriteettien joukossa. Ranttila taas näytti luottavan mahdollisesti liikaa siihen, ettei kilpailua tulisi jatkossakaan ilmaantumaan.

Kilpailijoiden tarkkailemattomuuden voidaan nähdä aiheuttavan ongelmia tuottavuuden kannalta, kun esimerkiksi tuotekehittelyyn ei ymmärretä panostaa. Menestyäkseen toimijan olisi seurattava tarkoin potentiaalisia kilpailijoita, jotka kykenevät olennaisesti muuttamaan markkinoita ja uhkaamaan muotoilijan oman yrityksen toimintaedellytyksiä.¹⁹⁰

Ranttila myönsi saamelaisen elämäntavan ja -asenteen yhdistämisen yrittämiseen olevan oma projektinsa. Hän kuvaili tuotteidensa valmistamista ja

---

¹⁸⁷ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

¹⁸⁸ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

¹⁸⁹ SL > ER 15.12.2018; SR > ER 23.11.2018.

¹⁹⁰ Ahto et al. 2016, 19-20.

sitä, kuinka rikkaaksi ja turvalliseksi olonsa koki kaiken kimaltavan tuotteiston äärellä.¹⁹¹

Jollain tavalla se runsaus on siinä läsnä, et voi ku mul on hienoja näin paljon. Sillähän ei elä! (SR)

Turunen pohti saamelaisesta muotoilusta tulevan helposti hyväntekeväisyyttä voittoa tavoittelevan sijaan¹⁹². Saamelaista kulttuuria ei Ranttilan mukaan osattu nähdä kaupallisesti arvokkaana tai edes kiinnostavana teemana suurten yritysten näkökulmasta silloin, kun myyntiä suunnattiin laajalle kohderyhmälle¹⁹³. Kun kokeneilla yrityksillä oli ollut vaikeuksia tunnistaa kulttuuriin sitoutuvien elementtien kaupallisia mahdollisuuksia, se tuotti ymmärrettävästi haasteita myös yksittäisille muotoilijoille.

Saamelaisen brändin ominaisuuksia ja kilpailullisia etuja hahmoteltaessa kaikki informantit kokivat alkuperäiskansan kulttuurin merkittäväksi voimavaraksi tuotteita markkinoitaessa. Saamelaisiin itseensä Ranttila ei tosin nähnyt mainonnan tehoavan näiden keskustellessa mieluummin keskenään. Saamenmaan ulottuessa neljän eri valtion piiriin, oli tuotteilla markkinoita suhteellisen laajalla alueella.¹⁹⁴ Kun tuotteistoa kohdennetaan laajemmalle yleisölle kuin vain kulttuurin jäsenille itselleen, korostaa Takala-Scherib Yrjö Sotamaan ajatusta seuraten, että esineiden tulisi tällöin olla avoimia erilaisista lähtökohdista syntyville tulkinnoille¹⁹⁵.

Naukkarinen toteaa Haapalaan viitaten, että taiteen olisi *pistettävä silmään*, tultava esiin, oltava vieras ja epätavallinen herättääkseen kiinnostusta¹⁹⁶. Ranttila oli samaa mieltä Naukkarisen ja Haapalan kanssa, tuotteiden erottuvuus oli äärimmäisen merkittävää tarjonnan ollessa suurta. Ihmiset himoitsivat harvinaisia uniikkikappaleita ja ostivat todella erikoisia asioita

---

¹⁹¹ SR > ER 23.11.2018.

¹⁹² AT > ER 14.12.2018.

¹⁹³ SR > ER 23.11.2018.

¹⁹⁴ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

¹⁹⁵ Takala-Schreib 2000, 7; Sotamaa 2000, 32.

¹⁹⁶ Naukkarinen 2011, 21; Haapala 1995, 101.

itselleen messuilla käydessään. Erottuvuuden lisäksi Ranttila korosti yritysten muuntautumiskykyä ja asiakaskunnan lukukykyä, jotta hahmotettaisiin, mitä ihmiset olivat valmiita itselleen hankkimaan.¹⁹⁷

Se on ollu mulla sit se kilpailuvaltti omassa työssä, että tällä lailla näitä asioita ei tee kovin moni muu. (SR)

Saamelaisten eduksi kilpailua ajatellen Ranttila mainitsi näiden vaihtelevuutta kaipaavan luonteen ja jatkuvan uuden luomisen tarpeen. Muotoilualalla uutuusarvo oli tärkeä tekijä ajatellen tuotteiden kaupallisia mahdollisuuksia. Toisaalta toimeentulon kannalta tekstiilisuunnittelija näki kaupallisuuden soveltumisen alkuperäiskansan rikkaaseen muotoilukulttuuriin haastavaksi. Jos taas tuotetta pelkisti liikaa, se ei enää kiinnostanut ketään. Ranttila halusi työskentelyllään saavuttaa tilanteen, jossa asiakas saattoi hankkia itselleen tälle mieleenpainuneen tuotteen pidemmänkin harkinta-ajan kuluttua.¹⁹⁸

Ranttila piti tavoiteltavana pääsemistä varakkaiden kuluttajien suosioon. Tosin koruja valmistamalla hän piti sitä helpompana, kuin tekstiilialan kautta. Tekstiilituotteita toteutettaessa oli laskettava, mihin hintaan valmistustekniikalla ja käytetyillä materiaaleilla oli mahdollista yltää.¹⁹⁹ Turunen vaikutti olevan Ranttilan kanssa yhtä mieltä hinnoiltaan arvokkaampien tuotteiden luomisesta, hän mainitsi lisäksi, etteivät yltäkyläinen kuluttajuus tai Black Friday -alennukset sopineet saamelaiseen tekemiseen²⁰⁰.

Vaikkeivät haastateltavat painottaneet brändäystä saamelaisen muotoilun kaupallisuutta pohdittaessa, oli se yhdessä kaupallistamisen kanssa olennaisessa asemassa määrittelemässä tuotteiden hintatasoa. Tuotteiden hinnasta vain 10 prosenttia syntyi tuotannosta, jolloin niihin yhdistettävien mielikuvien tärkeys korostui myyntiä ajatellen. Hintakilpailun kiristyessä datan,

---

¹⁹⁷ SR > ER 23.11.2018.

¹⁹⁸ SR > ER 23.11.2018.

¹⁹⁹ SR > ER 23.11.2018.

²⁰⁰ AT > ER 14.12.2018.

analytiikan ja reaaliaikaisen tiedon painoarvo lisääntyi ja niiden pohjalta yritysten oli kilpailukykyensä kannalta mahdollisimman nopeasti kyettävä muodostamaan visioita ja strategioita toiminnalleen.²⁰¹

Aikaisemmin suomalaisilla yrityksillä oli ollut toimintoja ympäri maata, mutta nykyisin ne keskittyivät toimimaan ennen kaikkea Etelä-Suomessa. Suomi vaikutti olevan verrannollinen Ahton, Kahrien ja Mäkisen kuvailemaan Euroopan syrjäseutu -tulevaisuudenkuvaan. Kyseisessä luonnehdinnassa hyvinvointivaltio oli rappeutunut, teollinen tuotanto siirtynyt muualle ja turismi hyvin merkittävä elinkeino suhteessa muihin.²⁰²

Ranttila uskoi pohjoisen kohteissa piilevän *mielettömiä* mahdollisuuksia muotoilulle harkittaessa kriittisemmin sen tarjontaa. Lappi olisi mahdollista brändätä arvokkaammaksi kuin mitä se tällä hetkellä oli. Tekstiilisuunnittelija pohti myös Sámi Duodji ry:n muotoilua tukevaa roolia ja saamelaisen muotoilumerkin mahdollisuuksia. Ranttilan pohtiman merkin myötä muotoilussa ei välttämättä korostettaisi yksittäisten tuotemerkkien brändiarvoa, vaan saamelaisten tekemän muotoilun tasoa yleisesti. Merkin kautta olisi edelleen mahdollista myös seurata tekijöiden muotoiluarvoihin sitoutumista.²⁰³

Mikäli saamelaisesta muotoilusta rakennettaisiin ulospäin nykyistä yhtenäisempää kuvaa, kauempaa tarkasteltuna muotoilukulttuuri näyttäytyisi kokonaisuutena, mutta lähemmin tarkasteltuna siitä paljastuisi persoonallisia yksityiskohtia. Ranttila painotti ajan olevan hyvä saamelaiselle muotoilulle, vaikka vielä oltiin sen syntymisen alkuvaiheessa. Tärkeää olisi muistaa, etteivät muutokset tulisi tapahtumaan hetkessä. Saamelaisten tulisi olla muotoilukulttuurinsa suhteen kärsivällisiä, itselleen anteeksiantavaisia, mutta myös rohkeita sen edelleen kehittämisesä. Kun muotoilua olisi tehty pidemmällä aikajanelalla, kokonaisuuden hahmottaminen helpottuisi.²⁰⁴

---

²⁰¹ Ahto et al. 2016, 17, 21-22, 25-26.

²⁰² Ahto et al. 2016, 15.

²⁰³ SR > ER 23.11.2018.

²⁰⁴ SR > ER 23.11.2018.

Kilpailun kannalta saamelaisilla oli Periäisen ajattelua seuraten erityisasema muihin pitkälle kehittyneisiin teollisuusmaihin verrattuna kiinteän luontosuhteensa myötä. Alkuperäiskansalla olisi tilaisuus toimia tiennäyttäjänä kulttuurinsa ominaispiirteiden kautta nykyistä ekologisempien ratkaisujen kehittämisessä. Näin pieni kansa edelleen vahvistaisi myös identiteettiään ja itseluottamustaan.²⁰⁵

4.2 Tekijät ja kohderyhmät

Ihatsun, Häti-Korkeilan ja Kähösen mukaan tuotteen tai teoksen valmistajan henkilökohtainen vaikutus aikaansaannokseensa ja sen arvostukseen oli kiistatonta²⁰⁶. Semioottisessa esinetutkimuksessa esineessä itsessään nähdään kommunikatiivisen ulottuvuus ja tällaisessa tilanteessa sitä luetaan osana kulttuurin visuaalisverbaalisia rakenteita²⁰⁷. Näin ollen muotoilijan kulttuurista vaikutti olennaisesti muotoiltavaan tuotteeseen ja siihen, mitä se ilmaisi. Turunen kuitenkin pohti, tuliko työstä saamelaista etnisiteetin kautta vai jotenkin toisin²⁰⁸.

Ranttilan käydessä läpi edellytyksiä muotoilun saamelaisuudelle, puheesta oli tulkittavissa etnisyyden painottamisen sijaan saamelaisen kulttuurin oivaltamisen merkittävyys²⁰⁹. Hiljaiseksi tiedoksi on määritelty erityisesti kädentaidoissa edellisiltä sukupolvilta periytyvä tietous, sekä kokemuksen ja havaintojen myötä syntynyt ymmärrys²¹⁰. Ranttila kehaisi myöhemmin juurensa löytäneen Marja Helanderin kykyä tuoda saamelaisuuttaan esille voimakkaalla ja hienolla tavalla. Etnisiteettiajatuksesta poiketen Ranttila mainitsi myös Norjassa toimivan saksalaislähtöisen, saamelaisia koruaiheita toteuttavan, Juhlsin komeaksi galleriamyyntitilaa pitäväksi yritykseksi.²¹¹

---

²⁰⁵ Periäinen 1986, 11.

²⁰⁶ Ihatsu 1998, 40; Häti-Korkeila & Kähönen 1985, 75-76.

²⁰⁷ Kalha 1997, 17.

²⁰⁸ AT > ER 14.12.2018.

²⁰⁹ SR > ER 23.11.2018.

²¹⁰ Turunen 2017, 5; Anttila 2006, 73.

²¹¹ SR > ER 23.11.2018.

Esteettisyyttä on määritelty vastakohtaiseksi suhteessa arkisuuteen: vieraaksi ja epätavalliseksi²¹². Vaikka saamelaiset aiheet ja visuaaliset aiheet näyttäytyivät kutkuttavina mahdollisuuksina kulttuurin ulkopuolisille tekijöille, Ranttila toivoi, että alkuperäiskansalle ominainen muotokieli maltettaisiin jättää heidän itsensä tutkittavaksi. Kulttuurin ulkopuolisilla saattoi olla tietynlaista osaamista, muttei välttämättä mitään kerrottavaa tuotteiden kautta. Loppujen lopuksi Ranttila näki saamelaisten taustojen antavan arvokasta syvyyttä ja autenttista *oman väen kädenjälkeä* muotoiluun.²¹³ Alkuperäiskansan aiheiden pyhittäminen ainoastaan heille saattoi näyttää vähemmistön ahneudelta ja kateudelta kaupallisesti orientoituneita ulkopuolisia kohtaan. Olisiko muotoilu kuitenkin enää saamelaista, jos sitä toteuttaisi kulttuurin ulkopuolinen?

Siinäpä se ero onki, että kun saamelainen tekee niin se ei tee vain tuotteita tai tuotemerkkiä vaan itseänsä siinä samalla. (SR)

Turunen havainnollisti erilaisten taustojen omaavien toimijoiden eroavaisuuksia *duodji*-kontekstissa. Kulttuurin ulkopuolisen tehdessä paulat (kuva 16.) tai karvakenkien koristevarret (kuva 17.), muut saamelaiset tunnistivat Turusen mukaan kengät ei-saamelaisiksi. Mikäli tällaiset kengät kuvattiin porokisoissa, ne päätyivät kuitenkin ilmentämään saamelaista kulttuuria vaikkeivät sitä olleet. Tekniikka ja materiaalit täsmäisivät, mutta kuviot ja muotokieli eivät.²¹⁴

---

²¹² Naukkarinen 2011, 20; Haapala 1995, 101.

²¹³ SR > ER 23.11.2018.

²¹⁴ AT > ER 14.12.2018; Kuva 16: Anniina Turusen Instagram-tili @anniinanniina.

Kuvat 16. ja 17. Vasemmalla paulat, oikealla purkanahasta valmistetut naisen juhlakengät. Kuvaajat tuntemattomat. Kuvat: Turunen 2020; Sámi Duodji ry 2020.

Muotoilun parissa kulttuurin lukutaidon puute on ilmennyt muiden muassa suomalaisen Lumi Accessories -yrityksen markkinoinnissa ja tuotekatalogeissa vuonna 2016. Mainoskuvissa naisen päähän oli puettu matkamuiستomyymälästä ostettu epäaito saamelaisvaikutteinen lakki, joka muistutti enemmän miesten perinteistä päähinettä. Toimitusjohtaja Sanna Kantola kertoi tuolloin yrityksen saaneen inspiraatiota designiin erityisesti suomalaisesta lifestyylestä ja luonnosta. Lakin käyttämisestä perusteltiin sillä näkemyksellä, että saamelaisuus oli osa suomalaista kulttuuria, jolloin sen avulla voitiin markkinoida suomalaista muotoilua. Toimitusjohtajan mukaan päähine sopi katalogiin teemojen ollessa joulu, suomalaisuus ja Lappi. Lisäksi miehen lakkimalli naisen päässä ilmensi hänen mielestään erinomaisesti yrityksen unisex-brändiä, vaikka saamelaisessa kulttuurissa toisen sukupuolen vaatteisiin pukeutumista ei nähdä soveliaana. Saamelaisten reagoitua Lumi Accessoriesin markkinointikeinoihin negatiivisesti, kulttuuria loukanneen kuvan käytöstä pidättäydyttiin, tekoa pahoiteltiin ja yrityksen puolelta myönnettiin heillä olevan paljon opittavaa alkuperäiskansan kulttuurista.²¹⁵

Yrityksen luomat mielikuvat poikkesivat olennaisesti saamelaisten tosiasiallisesta todellisuudesta, eivätkä näin saaneet vähemmistön itsensä

²¹⁵ Tammela & Rauhala 2016; Näkkäläjärvi 2016.

hyväksyntää. Turunen tulkitsi saamelaisten elementtien kaupallisen käyttämisen hyväksikäyttönä, mikäli muotoilua tehtiin ensisijaisesti valtaväestövetoisesti²¹⁶.

Saamelaisen muotoilun kohderyhmiksi haastateltavat määrittivät saamelaiset, suomalaiset ja turistit. Saamelaiset Turunen näki aina tärkeimpänä kohteena tehdylle muotoilulle.²¹⁷

Jos on saamelaisia elementtejä, nii kyl siinä aina ensimmäisenä saamelainen on se asiakas ja sitte vasta joku muu. (AT)

Saamelaisille suunnittelun Turunen koki helpoksi, kun tehtyjä valintoja ei tarvinnut suuresti erikseen perustella ja selittää. Kohderyhmän ollessa joku muu, olivat taustatarinan muodostaminen, sen eksotisoiminen ja oman kulttuurin myyminen huomattavasti suuremmassa roolissa.²¹⁸ Suomalaisten tarpeisiin sai Ranttilan mukaan purettua omaa trendivimmaa, kun saamelaista väestöä se ei niin kiinnostanut.²¹⁹

Matkailijat tulivat kohderyhmänä myös mainituksi, mutta alasta riippuen kyseiselle asiakaskunnalle kohdistamisen paine oli erilainen. Laiti kuvaili kohderyhmäänsä tekstiilialalla työskentelevistä Ranttilasta ja Turusesta poiketen hyvin laajaksi, hänelle parhaita asiakkaita olivat ulkomaalaiset.²²⁰

Turunen koki turistikohderyhmän itselleen vaikeaksi. Myös Ranttila totesi suoraan, ettei ollut matkailijoiden tarpeisiin juuri perehtynyt. Tekstiilialan tekijät kuitenkin myönsivät turistien tärkeyden kohderyhmänä, mikäli haluttiin toimia taloudellisesti toimeentulevana muotoilijana. Ranttilan uskoi matkailun osaltaan määrittelevän teollisen ja kaupallisen muotoilun asemaa saamelaisessa kulttuurissa lähivuosisikymmeninä.²²¹

---

²¹⁶ AT > ER 14.12.2018.

²¹⁷ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

²¹⁸ AT > ER 14.12.2018.

²¹⁹ SR > ER 23.11.2018.

²²⁰ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

²²¹ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

Ajateltaessa saamelaisen muotoilun tekemistä laajalle yleisölle oli Ranttilan mukaan ollut usein puhe siitä, mitä ei-saamelaisena sai käyttää ja mitä ei. Turunen kertoi voimakkaasti kulttuurin elementtejä sisältävän muotoilun saattavan olla vaikeasti lähestyttävää, kun se ei tuntunut omalta. Myyntiympäristö viesti Ranttilan mukaan alkuperäiskansan kulttuurille pohjautuvien tuotteiden käyttöoikeudesta. Kun saamelaista tuotetta myytiin esimerkiksi tilassa, jossa vieraili varmuudella enemmän matkailijoita, kuin paikallisia, kieli se, että tuotetta saisi kulttuurin ulkopuolinenkin henkilö käyttää. Vähemmistön toteuttaessaan itseään ja kulttuuriaan muotoilualalla, kuului siihen usein myös erilaisuuteen liittyvää valistamistyötä.²²²

4.3 Muotoilun valmistusmenetelmät

2000-luvun alussa materiaali- ja käsityöosaamisen nähtiin ylläpitävän traditiota, jota oli minimoitava markkinatalouden vallatessa alaa. Teollinen muotoilu nostettiin muotoilun keskiöön samalla, kun taidekäsityön alueella oli havaittavissa hajaannusta.²²³ Ihatsun ja Kojonkoski-Rännälin mukaan käsityö tuottamistapana ei ollut enää välttämätöntä tai kaupallisesti ja taloudellisesti kannattavaa korkean teknologian aikakaudella²²⁴.

Arviointi teollisen tuottamisen ja käsityömaisten menetelmien välillä korostui keskusteltaessa saamelaisten muotoilutuotteiden valmistuksesta. Huolimatta teollisten toimintatapojen tarjoamista eduista, informantit eivät suhtautuneet niihin avoimen vastaanottavaisesti ja ainakin perinteisten tuotteiden valmistus tuli heidän mielestään pitää erillään teollisuudesta. Vaikka teollinen kokemus oli tärkeää osastojen ja mallistojen hahmottamisen ja ymmärtämisen kannalta, Ranttila totesi suoraan, ettei teollisin keinoin ollut mahdollista tutkia saamelaista kansallisomaisuutta sen ollessa ainoastaan *duodjin* kautta lähestyttävissä.²²⁵

---

²²² SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

²²³ Niemelä 2010, 15; Veräjänkorva 2006, 10; Sotamaa 2002, 24.

²²⁴ Ihatsu 1998, 16-17; Kojonkoski-Rännäli 1995, 67.

²²⁵ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; Savela 2018.

Ranttila oli havainnut teollisesti toteutetuille saamelaisille tuotteille olevan kysyntää niiden ollessa käsityön ohella yhteisön identiteetille tärkeitä²²⁶. Tietokoneistuvan ja automatisoivan teollisuuden tarjoamin keinoin kyettiin valmistamaan minkälaisia tuotteita tahansa, jolloin mahdollistui myös yhä erilaisempien tarpeiden ja mieltymysten tyydyttäminen. Periäisen mukaan uusi vapaus sisäsi kuitenkin myös suuren vastuun ja haasteen, kun oltiin siirtymässä tekijöiden ehdoilla tehdyistä muodoista käyttäjien vaatimuksia täyttäviin muotoihin. Muutos tulisi merkitsemään hänen mukaansa ympäristön esteettisen ja kulttuurillisen tason laskua.²²⁷ Teollisessa valmistamisessa Ranttila oli kokenut ongelmalliseksi juuri sen, että sinne tehtiin puoliväliversioita, kun häntä itseään tyydyttäisi vasta aivan loppuun asti mietitty ja hiottu tuote.²²⁸

Teollisen valmistamisen eduksi Ranttila myönsi sen taloudellisen tuottavuuden edesauttamisen käsityön jäädessä auttamattomasti kakkokseksi. Teollisin menetelmin saataisiin alennettua tuotteen hintaa, jolloin sen voisi ostaa kuka haluaa.²²⁹ Turunen puolestaan kertoi aluksi kritisoineensa norjalaisen InKa duodjin koneellisesti tehtyjen paulojen ja hulpareunojen myyntiä. Nyt hän kuitenkin totesi edullisten teollisesti toteutettujen tuotteiden olevan saamelaiselle pukukulttuurille tärkeitä niiden tuodessa näkyvyyttä perinteisen puvun osille. Niisivöiden tekemisen perinteisestä tekniikasta voitiin kiinnostua, kun nähtiin ensin tehdaskudottuja versioita niistä.²³⁰ Teollisesti tuotetut osat tarjosivat hintaedun ja näkyvyyden lisäksi myös enemmän materiaalia muotoilijoiden edelleen jalostettaviksi²³¹

Teollisuuden tarjoamista mahdollisuuksista huolimatta monipuolisuus oli tärkeää yrityksen kilpailukyvyn ylläpitämisessä. Ahton, Kahrien ja Mäkisen mukaan pelkästään teknologiseen yliveritaisuuteensa luottaneilla yrityksillä oli

---

²²⁶ SR > ER 23.11.2018.

²²⁷ Periäinen 1986, 10.

²²⁸ SR > ER 23.11.2018.

²²⁹ SR > ER 23.11.2018.

²³⁰ AT > ER 14.12.2018; Inka duodji 2020.

²³¹ SR > ER 23.11.2018.

yleensä edessään tiukka hintakilpailu, mikä johti tuotannon siirtämiseen halvempien tuotantokustannusten maihin. Teknologinen etu oli myös aina kopioitavissa, jolloin ainoastaan sen varassa toimiminen ei ollut kannattavaa.²³² Ranttila kertoi saamelaisilla olevan tekemisessään korkeat tavoitteet, kun taidonnäytteitä oli nähty käsitöitä tehneiden esikuvien toteuttamana²³³. Tekstiilisuunnittelijan mukaan saamelaisten taitureiden työnäytteillään asettamaa rimaa ei ollut mahdollista ylittää teollisen valmistamisen keinoin.²³⁴

Kojonkoski-Rännäli arvelee käsityön tuntemuksen myötä kehittyneen järjen olevan nykyaikaisen tekniikan rinnalla arvaamattoman potentiaalinen kilpailukykyä lisäävä tekijä tulevaisuudessa. Järki on ihmiselle tarpeen hänen tehdessään konkreettisen tuottamisen päämääriin, tarkoituksiin ja toteuttamistapoihin liittyviä ratkaisuja. Ihmisen muokatessa ympäristöään käsin tai työvälinen, hän oppii tuntemaan ja ymmärtämään sitä sekä löytämään harmonian itsensä ja ympäristönsä välille. Ihminen tunnistaa omien kykyjensä rajat ja mahdollisuudet eikä tällaista viisautta konetta käyttämällä voi saavuttaa. Kun taidot ja tekeminen ovat siirtyneet koneille ja käytäntöön paneva toiminta sekä järki ovat jääneet ihmiselle, nämä kyvyt ovat ikään kuin joutuneet eri persooniin. Tämän perusteella käytännöllinen järki on irtoamassa tuottamisesta samalla, kun ihminen on irtoamassa tuon tuottamisen konkreettisesta osuudesta. Jos tämä yhteys kokonaan katkeaa, ei ihminen enää ole kykenevä ohjaamaan tuottamistoimintaansa. Teknologiaa hyödynnettäessä keskitytään ainoastaan ongelmien havaitsemiseen, ratkaisuvaihtoehtojen kehittelyyn sekä toteuttamisen suunnitteluun esteettisen aspektin jäädessä sivuun.²³⁵

Teollisuudessa ja käsityössä on siis kummassakin omat vahvuutensa. Arvioitaessa kummalla tavalla saamelaisessa muotoilussa tuotteita tulisi tuottaa, Ranttila totesi, että kummallakin²³⁶.

---

²³² Ahto et al. 2016, 18-19.

²³³ SR > ER 23.11.2018.

²³⁴ SR > ER 23.11.2018.

²³⁵ Kojonkoski-Rännäli 1995, 55, 60, 66, 68; Mumford 1984, 259.

²³⁶ SR > ER 23.11.2018.

Ihan hyvin pystyis tekemään teollista ja käsityötä. Sillonhan se ois aika balanssissa. (SR)

Ranttilan mukaan käsityöosuuden lisääntyessä tuote olisi kalliimpi, mutta myös ostajalleen spesiaali. Käsityömaisempi tekeminen oli tekstiilisuunnittelijan mielestä toistaiseksi mahdollista, kun kilpailun vähyyden myötä ei tarvinnut niin tiukasti pohtia tekemisen tuottavuutta ja parhaiden katteiden saavuttamisia. Käsityöelementin lisäämisessä muotoiltaviin tuotteisiin oli kuitenkin ongelmallista niiden saatavuus. Ranttilan kokemuksen mukaan materiaalin liukuhihnainen tekeminen ei kiinnostanut käsityötaitureita ollenkaan, minkä myötä kaikki hidas ja huolellinen työ tulisi toteuttaa itse.²³⁷

Haastateltavat olivat kaikki yhtä mieltä siitä, että saamelaista muotoilua valmistettaessa tuli muistaa *duodjista* kumpuavat arvot ja teemat. Turusen mukaan pelkän saamelaisen hyvältä näyttävän muodon myyminen ei ollut hyväksyttävää. Laiti ja Ranttila korostivat eettisen valmistuksen tärkeyttä. Ranttila totesi tuotteiden kaukomailla teetättämisen ja halpatyömaissa tapahtuvan hyväksikäytön kuuluvan menneisyyteen Laitin puolestaan huomauttaessa Kiinan kyseenalaisuudesta tuottajana sen ollessa *iso ihmisoikeus- ja ekologinen katastrofi koko paikka*.²³⁸

Ranttilan mukaan hänelle on ehdotettu ulkomailla teetättämisen mahdollisuutta useasti, mutta tällaisessa tilanteessa saamelaiselta muotoilulta lähtisi hänen mielestään pohja kokonaan pois. Ranttilalle olisi tärkeää, että tuotteet edes tehtäisiin Suomessa, jotta alkuperä ja kytkös saamelaisuuteen pystyttäisiin edelleen säilyttämään. Tekstiilisuunnittelija otaksui, etteivät saamelaiset edes hyväksyisi ulkomailla tuotettuja esineitä kulttuuriaan ilmentämään. Suomalaiset ja ulkomaalaiset eivät hänen arvionsa mukaan olleet tuotteiden alkuperästä välttämättä yhtä tarkkoja.²³⁹

---

²³⁷ SR > ER 23.11.2018.

²³⁸ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

²³⁹ SR > ER 23.11.2018.

4.4 Puitteet saamelaiselle muotoilulle

Saamelaisen muotoilun syntyyn vaikuttavia tekijöitä ovat suunnittelijat ja kohderyhmät, muotoilun valmistusmenetelmät sekä pienestä kulttuurista ammentaminen. Ranttilan kokemuksen mukaan suuressa tekstiiliyrityksessä vähemmistökuulttuuriin ja pohjoiseen perustuvaa suunnittelua ei nähty tarpeeksi myyvänä laajaa kohderyhmää ajatellen. Saamelaisesta näkökulmasta kulttuurin hyödyntäminen yrityksissä oli haastavaa myös siitä syystä, että lopputulokseen vaikuttivat vähemmistökuulttuuria edustavan suunnittelijan lisäksi monet muut yrityksessä työskentelevät henkilöt. Valmiista tuotteesta välittyvä mielikuva ei tällöin välttämättä lopulta ollut kulttuuria kunnioittava tai sitä hyväksyttävällä tavalla ilmaiseva.²⁴⁰

Ensinnäki siinä ollaan jo huomattavasti kepeämmällä alueella, ko tehdään isoille firmoille. Ei lähetä niin syvälle luotaamaan sitä juttua. (SR)

Sen sijaan että saamelaista muotoilua tuotettaisiin suurten suomalaisten yritysten alaisuudessa, voisi parempana väylänä kaupalliselle muotoilulle toimia informanttien mukaan saamelaislähtöinen pienyrittäjyys. Haastateltavat kuitenkin kuvailivat yrittäjyyden olevan Suomessa haastavaa etenkin, jos tavoitteena oli elättää itseä muotoilualan keinoin kulttuurin kotialueella pohjoisessa.²⁴¹

Turunen pohti työn kannattavuutta verotuksen ja byrokratian näkökulmista verraten tilannetta Ruotsiin. Länsinaapurissa toimi saamenkäsityötä tekeviä *duodji*-tähtiä, jotka pystyvät elättämään itsensä kyseisellä elinkeinolla. Tekijöitä on Turusen mukaan paljon, mikä edelleen viittasi puitteiden olevan rajan takana yrittäjyydelle suotuisat.²⁴²

Suomen byrokratian monimutkaisuus on nimetty usean eri henkilön toimesta yhdeksi liiketominnan ongelmallisuuden syistä. Yhdysvaltojen entisen

---

²⁴⁰ SR > ER 23.11.2018.

²⁴¹ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

²⁴² AT 14.12.2018.

suurlähettilään, Bruce Oreckin, mukaan muuttuvassa maailmassa tuli jatkuvasti uusia mahdollisuuksia ja tapoja harjoittaa liiketoimintaa. Hän koki Suomessa olevan liikaa sääntöjä ja ilmaisi suomalaisilla olevan tarve käytäntöjensä uudistamiselle. Myös Suomi 2025 -yhdessä rakennettu -vision mukaan Suomen tulisi menestyäkseen ottaa tuottavuusloikka sekä julkisissa palveluissa että yksityisellä sektorilla tarttumalla digitalisaation mahdollisuuksiin ja purkamalla turhaa sääntelyä.²⁴³

Saamelaiden keskuudessa valtion byrokraatia on koettu käsityörittäilyä vaikeuttavaksi asiaksi jo 1990-luvulla. Silloinen liikevaihtovero, myöhemmin arvonlisävero, nosti muutenkin arvokkaan käsityön hintaa lisäten tuotteiden ostokynnystä. Kyseinen vero työllisti byrokraatteja ja lisäsi käsityöntekijöiden paperityötä, mikä vei aikaa tuotannolta.²⁴⁴ Ranttilan mukaan omaa toiminimeä pyöritettäessä oli pidettävä huolta hyvin monista erilaisista asioista yhtä aikaa muotoilun lisäksi, mikä kuvasti lainsäädännön epätarkoituksenmukaisuutta²⁴⁵.

Byrokraatian aiheuttamien vaikeuksien lisäksi Ranttila totesi, etteivät käsityöelementtejä sisältävä saamelainen muotoilu ja jälleenmyynti sopineet helposti yhteen jälleenmyyjien ottaessa paljon myyntikatetta myymistään tuotteista. Tekstiilisuunnittelijalla on ollut tuotantoa myynnissä kyseisestä syystä Saamelaismuseumo ja Luontokeskus Siidassa, Arktikumissa, Tromssan yliopiston museossa ja aikaisemmin myös Ájtte-museossa Ruotsissa niiden huomattavasti maltillisempien katteiden myötä. Turunen mainitsi vaikeiden puitteiden vaikuttavan merkittävästi saamelaisen muotoilun saatavuuteen²⁴⁶.

Kritisoimisen lomassa Turunen naurahti, että oli paljon helpompaa vain syyttää yhteiskuntaa itsen sijasta.²⁴⁷ Tämän voi tulkita viittaavan siihen, että saamelaisilla olisi todellisuudessa myös omalta osaltaan mahdollista kehittää muotoilutoimintaansa. Sámi Duodji ry:n kaupan toimintaa sekä Ranttila että Turunen pitivät arvostettavana ja tärkeänä sen ollessa saamelaisille kanava,

---

²⁴³ Ahto et al. 2016, 17, 24.

²⁴⁴ Lehtola 2006, 48.

²⁴⁵ SR > ER 23.11.2018.

²⁴⁶ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; Ságat 2020c; Ájtte 2019.

²⁴⁷ AT > ER 14.12.2018.

jonka kautta myydä tuotteita erityisesti omalle väelle. Ranttila toivoi liikkeen edelleen vahvistuvan nykyisestä, jotta se voisi tukea myös saamelaisen muotoilun edelleen kehittymistä.²⁴⁸

Turunen ja Ranttila korostivat myymäläympäristön merkitystä ja vaikutusta myytävän tavaran arvoon. Turusen mukaan saamelaisaiheisia tuotteita myyvien toimijoiden tulisi aina olla täysin perillä siitä mitä myydään, millä tavalla myydään ja kelle myydään. Alkuperäiskansan muotoilua myytäessä oli Turusen mukaan tärkeää varmuus siitä, että sen tosiaan oli tehnyt saamelainen. Siida Shop sai saamelaisten kansallismuseon yhteydessä toimiessaan kritiikkiä myymälässä vallitsevista epäselkeyksistä ajatellen tekijöiden taustoja.²⁴⁹

Ranttila kaipasi myyntipaikoista huolella suunniteltuja elämyksellisiä tiloja. Näin saamelaisia tuotteita myyvistä paikoista saataisiin hänen mukaansa luotua vaikuttavia aarregallerioita.²⁵⁰

Alkuperäiskansan muotoilun ulkomaille viemistä Laiti tai Ranttila eivät kannattaneet lainkaan. Laitin mielestä oli erikoinen ajatus, että saamelaista muotokieltä pitäisi lähteä kohdentamaan täysin ulos sen luonnollisesta ympäristöstä. Hänen mukaansa olisi annettava muun maailman metsästä alkuperäiskansan luomaa visuaalisuutta sen sijaan, että saamelaiset lähtisivät itse etsimään muita. Ranttilaa turhauttivat painostukset saamelaisuuden viemisestä Pariisiin tai Japaniin. Hän näki pohjoisessa niin valtavan kehittämisen ja brändäyksen mahdollisuuden kaupallisuutta ajatellen. Ulkomaille lähtemisen sijaan olisi Ranttilan mielestä tärkeämpää saada nostetta pohjoiselle Suomelle ja sen ainutlaatuiselle kulttuurille.²⁵¹

Mahdollisuuksia on ja täytyyhän aina olla se unelma. (SR)

---

²⁴⁸ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

²⁴⁹ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

²⁵⁰ SR > ER 23.11.2018.

²⁵¹ SR > ER 23.11.2018; SL > ER 15.12.2018.

4.5 Yhteistyöt, yrityskokoonpanot ja yhteisöt

Useamman työntekijän omaava yritys mahdollistaisi yhden henkilön keskittymisen suunnitteluun ja organisointiin. Verkostoitumisen huomioimista oli tästä huolimatta haastateltavien keskuudessa vähän, mikä viittaa mahdolliseen kehityksen tarpeeseen kyseisellä saralla. Ranttila totesi suoraan, etteivät saamelaiset muotoilijat olleet harjaantuneet työskentelemään yhteisten projektien parissa.²⁵²

Yhteistöiden osapuolten kulttuuritaustoista keskusteltaessa informanttien näkemykset poikkesivat toisistaan. Turunen pohti, voitaisiinko kaupan ilmaista edustavan tiettyä kulttuuria, jos siellä todellisuudessa työskentelisi vain yksi kyseisen etnisiteetin edustaja. Kaikki saamelaiset yritykset, jotka toimivat muotoilun parissa suunnittelemalla, tekemällä ja myymällä, toimivat sen sijaan hänen mielestään esimerkillisesti.²⁵³ Turusen kommentteista voidaan tulkita hänellä olevan toiveena, että alkuperäiskansan muotoilua toteuttavissa yrityksissä valtaosa tekijöistä olisi kyseisen kulttuurin edustajia. Sekä Turunen että Laiti suhtautuivat epäileväisesti ruotsinsaamelaisen Stoorstälkan toimintaan tämän valmistuttaessa saamelaisina markkinoituja tuotteitaan kulttuurista ulkopuolisilla henkilöillä. Muita haastateltavien mainitsemia saamelaisia yrityksiä olivat norjalaiset Graveniid ja Inka duodji sekä Sámi Duodji ry:n liike ja saamelaismuseumo ja luontokeskus Siidan yhteydessä toimiva Siida Shop.²⁵⁴

Vaikka täysin saamelainen yritystoiminta tai yhteistyöt olisivat ideaaleja, olivat niiden syntymahdollisuudet todellisuudessa vähäiset yhteisön pienuuden vuoksi. Opiskeltaessa muotoilualalla oli todennäköistä, ettei kyseisessä ympäristössä välttämättä ollut ainoatakaan toista saamelaisen kulttuurin edustajaa, jonka kanssa tulevaisuutta kaavailta. Ranttilan mukaan Suomeen

---

²⁵² SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

²⁵³ AT > ER 14.12.2018.

²⁵⁴ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

verraten Norjassa ja Ruotsissa saamelaisryhmät olivat suurempia, jolloin yhteisön tuen saaminen oli siellä helpompaa.²⁵⁵

Turusesta ja Laitista poiketen Ranttila korosti saamelaisten ja suomalaisten välisissä yhteistöissä piileviä mahdollisuuksia. Yhteistoiminta etnisten ryhmien välillä voisi hänen mukaansa olla keino rakentaa kytköstä ja ymmärrystä kulttuurien välille sekä tapa mahdollistaa saamelaisena suunnittelijana toimimista, kun kaikkia työvaiheita ei tarvitsisi toteuttaa itse. Yhteistöiden kautta osapuolet voisivat oppia, millaiset osat saamelaista muotoilua toteutettaessa kuuluivat kellekin.²⁵⁶ Käsityötä arvostavat saamelaiset suhtautuivat hyväksyvästi materiaaleihin, konstruktioihin ja valmistukseen liittyvän teknologisen osaamisen edistämiseen. Sen sijaan koristeluihin, muotoihin ja väreihin ulkopuolisten ei välttämättä puuttua.²⁵⁷ Saamelaisten ja suomalaisten väliset yhteistyöt voisivat Ranttilan mukaan onnistuessaan työllistää ihmisiä pienillä paikkakunnilla ja näin lisätä näiden elinvoimaisuutta.²⁵⁸

Huolimatta siitä, että Ranttilan esittämässä kulttuurien välisessä yhteistyössä oli nähtävissä potentiaalia, saattaisivat puolin ja toisin vallitsevat ennakkoluulot osoittautua etenkin yhteistöiden alkuvaiheissa ongelmallisiksi. Sekä Laiti että Ranttila kertoivat kokemuksiaan siitä, kuinka suomalaiset tunsivat heidän saavan saamelaisuutensa vuoksi erikoiskohtelua edukseen. Laitin mukaan suomalaiset kokivat tulevansa syrjityiksi alkuperäiskansan ollessa kasvavan kiinnostuksen kohteena. Ranttila vahvisti Laitin ajatusta kertoessaan omista saamelaisena opiskelijana aikanaan saaduista kehuista liittyen rohkeuteensa ja erilaisuuteensa suhteessa muihin.²⁵⁹ Tutkija Veli-Pekka Lehtolan mukaan samankaltaista kateutta suomalaisten puolelta on ollut olemassa aikaisemminkin porosaamelaisten erityisoikeuksien myötä.²⁶⁰

---

²⁵⁵ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

²⁵⁶ SR > ER 23.11.2018.

²⁵⁷ Valkeapää 2007.

²⁵⁸ SR > ER 23.11.2018.

²⁵⁹ SR > ER 23.11.2018; SL > ER 15.12.2018.

²⁶⁰ Lehtola 2012, 16.

Vaikka valtakulttuuria edustaneet historioitsijat ovat Lehtolan mukaan 1900-luvun puolella olleet valmiita väittämään, ettei kolonialismista ollut järkevää puhua saamelaisten historian yhteydessä ja etteivät väitteet Lapin *valtauksesta* tai saamelaisten alistamisesta pitäneet paikkansa, olivat kyseiset aiheet tästä huolimatta edelleen mukana kulttuurin kontekstissa käytävässä keskustelussa.²⁶¹

Muotoilualoilla saamelaisväestölle aiheutti usein ärsynnystä epäaitojen saamenpukujen hyödyntäminen suomalaisen kulttuurin markkinoinnissa ja taiteessa. Kappaleessa 4.2 esitetyn Lumi Accessoriesin tapauksen lisäksi samankaltaisia esimerkkejä löytyi useita. Näitä olivat muun muassa valtion rahoittama Visit Finlandin *100 days of polar night magic* -matkailumainos likaisine, villeine saamelaisineen sekä Jenni Hiltusen *Grind*-teoksessa esitetyt takapuoliaan hytkyttäneet feikkitaakkeihin pukeutuneet naiset (kuva 18.).²⁶²

Kuva 18. Still-kuva Hiltusen *Grind*-videotyöstä. Kuvaaja Kirsi Uusitalo. Kuva: Uusitalo 2017.

²⁶¹ Petra Laiti 2021; Haapala & Miller 2020; Lakkala 2017; Mikkonen 2017; Näkkäläjärvi 2016; Paltto 2016; Aikio, K. & Länsman & Alajärvi & Aikio, A. 2016; Paltto & Näkkäläjärvi 2016; Lehtola 2012, 16.

²⁶² Mikkonen 2017; Paltto & Näkkäläjärvi 2016; Aikio, K. & Länsman & Alajärvi & Aikio, A. 2016.

Saamelaiset kuvataiteilijat Marja Helander ja Outi Pieski arvostelivat taidemuseo Kiasmaa kovin sanoin Hiltusen videoteoksen ostamisesta. Taiteilijat kokivat teoksen saamelaisia halventavana ja ostamisen myötä näkivät Kiasman symbolisesti siunanneen alkuperäiskansojen kulttuurisen hyväksikäytön. Kiasmalta vastattiin kritiikkiin pahoittelemalla kulttuurista lukutaidottomuutta. Museo ei kuitenkaan ollut valmis sensuroimaan teoksia tiettyjen ryhmien vaatimuksesta sen tehdessä taiteen esittämisestä heidän mukaansa mahdotonta. Nykytaiteen tehtävähän kuitenkin oli herättää keskustelua. Hiltusen teoksessaan käyttämää metodologia verrattiin Kiasman puolelta myös saamelaisen *Suohpanterror*-ryhmän suomalaista matkailuteollisuutta kritisoiviin propagandajulisteisiin. Erona näiden kahden tekijän tuotannon välillä olivat museon mukaan vain heidän etniset taustansa. Kokoelmaintendentti Arja Millerin mukaan video ei myöskään käsitellyt saamelaisia vaan musiikkivideokulttuuria ja jamaikalaista tanssia. Teoksen luonut Hiltunen puolestaan toivoi, ettei keskustelu menisi henkilökohtaiseksi, video kun ei ollut mikään dokumentti.²⁶³

Hiltusen videotyössä mukana olleiden pukujäljitelmiä käyttö herätti kritisoivaa ajatustenvaihtoa. Monet kommentoijat analysoivat tuotosta riiston, alkuperäiskansojen oikeuksien, taiteen autonomian ja museon vastuullisuuden näkökannoilta.²⁶⁴ Vaikka *Suohpanterrorin* ja Hiltusen välisenä erona oli Kiasman mukaan vain etnisten taustojen erilaisuus, tulisi instituution kyetä arvioimaan tilannetta syvemmin kyseisten kulttuurien välillä olevien asetelmien kautta. Kansojen kokemukset, valta-asetelmat ja kulttuurinlukutaidon tasot poikkesivat toisistaan. Suomalaiselle valtakulttuurille puku vaikutti olevan usein vain värikäs koriste ja myynninedistämiskeino, vaikka saamelaisille se oli yksi tärkeimmistä identiteetin tunnusmerkeistä²⁶⁵. Saamelaisena runoilijana, muusikkona ja saamelaisaktivistina toimineen Niillas Holmbergin mielestä epäaitojen saamenpukujen käyttäminen

---

²⁶³ Haapala & Miller 2020; Paltto 2016; Paltto & Näkkäläjärvi 2016.

²⁶⁴ Haapala & Miller 2020.

²⁶⁵ Paltto 2016.

markkinoinnissa tuntui absurdilta, kun alkuperäiskansaa oli ensin opetettu häpeämään omaa kulttuuriaan valtaväestöön sulauttamisen kautta²⁶⁶.

Saamen kielen lehtori Outi Länsmanin mielestä saamelaisiin kohdistuvat perinteiset stereotyyppit olivat ylenkatsomista kulttuuria kohtaan. Vaikka Visit Finlandin matkailumainosta päätettiin muuttaa ja ennen julkaisua myös esitarkastaa saamelaiskäräjillä, toi käräjien puheenjohtajana toiminut Tiina Sanila-Aikio ilmi turhautumisensa siihen, etteivät saamelaisten asiat lukuisista yrityksistä huolimatta tuntuneet edistyvän. Suomessa elettiin sivistysvaltiossa, jossa tietoa osattiin etsiä ja analysoida, mutta silti saamelaiskäräjien, aktivistien tai saamelaisten kertomat kokemukset eivät hänen mukaansa menneet perille, vaan päättäjät ajattelivat osaavansa, ymmärtävänsä ja tietävänsä saamelaisten todellisesta tilanteesta tarpeeksi.²⁶⁷ Yhteiskuntaaktiivi Aslak Pieski totesi, että silloin kun saamelaiset todella halusivat vaikuttaa, leimattiin heidät terroristeiksi²⁶⁸. Alkuperäiskansan edustajien puuttuessa kulttuuriaan koskeviin asioihin, käytettiin heidän kommentoinneistaan kirjoitettaessa usein sanoja pöyristyä, närkästyä ja tuomita.²⁶⁹

Monien suomalaisten kutsuessa saamelaisia heidän omaksi alkuperäiskansakseen, ei kyseisestä kansasta löytynyt alkuperäiskansoille omistetusta koulukirjasta Holmbergin mukaan kuin puolentoista sivun mittainen tiivistys. Tietämättömyys saamelaisista oli rinnastettavissa tilanteeseen, jossa kyseisen kansan ei ymmärretty olevan olemassa. Jos kansaa ei ollut, ei tällä näin ollut mahdollisuutta vaatia oikeuksiakaan.²⁷⁰

Vaikka saamelaisten ja suomalaisten välille voidaan nähdä kertyneen muotoilyhteistöitä vaikeuttavia epäluuloja toisiaan kohtaan useiden vuosikymmenten ajalta, oltiin saamelaisten toimijoiden puolelta valmiita kehittämään suhdetta paremmaksi. Holmberg korosti nöyrin mielin

---

²⁶⁶ Mikkonen 2017.

²⁶⁷ Keskuskauppakamari 2021; Lakkala 2017; Aikio, K. & Länsman & Alajärvi & Aikio, A. 2016.

²⁶⁸ Lakkala 2017.

²⁶⁹ Mikkonen 2017.

²⁷⁰ Mikkonen 2017.

saamelaiskulttuuria lähestyvien olevan tervetulleita kulttuurin piiriin, samalla tavoin myös saamelaisten oli lähestyttävä muita.²⁷¹ Länsman vahvisti Holmbergin sanomaa ilmoittavansa olevan käytettävissä, mikäli tarvetta saamelaisen kulttuurin tuntemukselle ilmenee.²⁷²

Suomen saamelaisen yhteisön pienuudesta huolimatta Ranttila kertoi kaipaavansa työskentelynsä rinnalle myös kulttuurin jäsenten keskinäistä *me-henkeä*, jonka avulla voitaisiin saada yhteisön sisällä aikaan yhteistä innostumista ja inspiroitumista luomistyöhön.²⁷³ Suomessa toimivia muotoilualoihin liittyviä yhdistyksiä ja ryhmittymiä Sámi Duodji ry:n lisäksi ovat saamenkulttuuria yleisemminkin tukeva Rovaniemen saamelaisyhdistys MII ry, epäkohtia julkiseen keskusteluun nostava aktivistitaiteilijaryhmä Suohpanterror ja pohjoismaisesti toimiva Saamelainen taiteilijaneuvosto SDR, joka tukee rahallisesti yksittäisten taiteilijoiden ammatillista kehittymistä. Norjan puolelta kiinnostavia taiteen ja muotoilun saralla toimijoita olivat myös Kautokeinolainen taiteilijakollektiivi Dáiddadállu ja Karasjoella sijaitseva saamelaisen nykytaiteen keskus, Sámi Dáiddaguovddáš.²⁷⁴

Huolimatta yhteisöihin kuulumisen kaipuustaan Ranttila muistutti, etteivät ihmiset ja yhdistykset välttämättä aina olisi suunnittelijan tai yrittäjän kanssa yksimielisiä tämän ideoiden potentiaalisuudesta. Jos ihmiset tekstiilisuunnittelijan itsensä ympärillä olisivat suhtautuneet hänen itsensä tuotantoon kannustamisen sijaan hyvin negatiivisesti, olisi työskentely voinut ajautua erilaiseen suuntaan tai päättyä kokonaan. Ranttila kehotti tulevia muotoilijoita suhtautumaan kriittisesti esimerkiksi yhdistysten jyrkkiin kannanottoihin koskien heidän suunnitelmiaan. Koskaan ei voinut tietää, löytyisikö asioiden kehittämisiin tai uudistuksiin sieltä tukea, näkemystä ja suvaitsevaisuutta vai vain täyttää halua lyödä suunnittelijalta *liinat kiinni*.²⁷⁵ Muotoilussa innovaatiot ja uutuusarvoisuus olivat kuitenkin kaivattuja

---

²⁷¹ Mikkonen 2017.

²⁷² Näkkäläjärvi 2016.

²⁷³ SR > ER 23.11.2018.

²⁷⁴ Rovaniemen saamelaisyhdistys MII ry 2021; Sámi dáiddárráđđi 2021; Dáiddadállu 2021; Sámi Dáiddaguovddáš 2021; Tamminen 2016.

²⁷⁵ SR > ER 23.11.2018.

ominaisuuksia kilpailukykyä ajatellen. Oli vaikeaa arvioida, kuinka perinteisiin vahvasti nojaavassa kulttuurissa osattaisiin tulevaisuudessa lisääntyvään muotoilutyöhön ja sen arvoihin suhtautua.

5. Tulokset

Saamelaisten tekijöiden keskuudessa on ollut havaittavissa uutta tekemistä, joka ei enää sovi perinteiselle *duodjille* asetettuihin raameihin. Tuotteet, jotka eivät muuttuneet vastaamaan paremmin nykyaikaisia käyttötarkoituksiaan, eivät olleet liiketoiminnan kannalta kannattavia. Muotoilukäsitteen tutkimus oli näin ollen tarpeellista.²⁷⁶

Tutkimuksen tavoitteeksi määriteltiin muotoilukeskustelun avaaminen saamelaisessa kulttuurissa. Pyrkimyksenä oli tuottaa jo vireillä olevien sekä tulevien muotoilupohdintojen perustaksi lisää tietoa niitä edistämään sekä tukea saamelaisia kanssaopiskelijoita ja muotoilijoita selkiyttämällä lähtökohtia heidän työskentelylleen.

Tutkimuksen pääkysymyksenä oli: Millaista kaupallisuus on saamelaisessa muotoilukulttuurissa alan saamelaisten näkökulmasta? Alakysymyksiä olivat: Mitä on saamelainen muotoilu, mikä on saamelaisen muotoilun asema ja millaisia merkityksiä sillä on saamelaiselle kulttuurille?

Tutkimus rajautui maantieteellisesti Suomen alueelle. Kaikki tutkimusta varten haastatellut pohjoissaamen kulttuuria edustavat informantit asuvat ja työskentelevät Suomessa. Saamelaisen yhteiskunnan ollessa kiinteä osa kansallisvaltioiden järjestelmää²⁷⁷, on tutkimuksessa tarkasteltua saamelaista muotoilukulttuuria peilattu suomalaiseen. Muotoilupohdinta keskitettiin tutkimuksessa konkreettisiin ja aineellisiin tuotteisiin aineettomien sijasta.

Primäärisenä tutkimusaineistona tutkielmassa hyödynnettiin tekstiilisuunnittelija Seija Ranttilalle, saamelaiskäsityöalan lehtori Anniina Turuselle ja hopeaseppä Sami Laitille toteutettuja puolistrukturoituja teemahaastatteluita.

---

²⁷⁶ SR > ER 23.11.2018; SL > ER 15.12.2018.

²⁷⁷ Magga 2018, 19-20.

Sekundäärisenä aineistona toimivat muotoilua, kaupallisuutta ja saamelaista kulttuuria käsittelevä kirjallisuus, pro gradu -tutkielmat, lehtiartikkelit sekä sähköiset lähteet. Kirjallisuuden tuella hahmoteltiin muotoilukäsitteitä ja kaupallisuuden lainalaisuuksia yleisesti. Haastatteluiden avulla puolestaan syvennettiin tietoa saamelaisista näkökulmista.

Monimuotoisuutta haastatteluaineistoon toivat informanttien toisistaan poikkeavat urapolut, työskentely eri paikkakunnilla ja kunkin uniikit elämäkokemukset. Tampereella asuvalla suomalaisissa tekstiiliyrityksissä työskennelleellä Ranttilalla oli esimerkiksi huomattavasti enemmän kaupallisuuteen liittyvää ideointia perinteitä yksityiskohtaisemmin tunteviin Turuseen ja Laitiin nähden.²⁷⁸

Kirjallista aineistoa läpikäydessä löytyi lukuisia teoksia, joissa käsiteltiin samalla kertaa pintapuolisesti useita erilaisia saamen kulttuuriin liittyviä aiheita. Näiden joukosta löytyi onneksi myös käsityön kaupallisuutta tutkivaa sekä saamelaisia muotoilijoita ja taiteilijoita koostavaa aineistoa, oivaltavia artikkelitekstejä ja tutkielmia. Suomalaisen muotoiluhistorian tutkimuksista oli myös paljon apua. Niiden avulla oli helpompaa käsittää, millaisia kasvun ja oppimisen vaiheita muotoilukulttuurin kehittyminen mahdollisesti sisälsi.

Modernia muotoilua ei ole saamelaisen kulttuurin kontekstissa paljoa tutkittu, jolloin haastatelluilta ei ymmärrettävästi ollut saatavissa varmoja, yksimielisiä tai ehdottomia vastauksia heille esitettyihin kysymyksiin. Keskustelu muotoilijoiden kanssa oli pikemmin aihetta pohtivaa ja ehdottavaa.

5.1 Muotoilukäsitteen asema ja merkitys kulttuuri-identiteetille

Saamelaisen muotoilun nähtiin olevan oma ainutlaatuinen kokonaisuutensa. Muotoilun ollessa nimenomaisesti saamelaista esimerkiksi arktisen sijaan,

---

²⁷⁸ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

olisi se sijoitettavissa osaksi saamelaisten asemaa kansainvälisillä areenoilla vahvistavaa alkuperäiskansallista muotoilua.²⁷⁹

Saamelainen muotoilu määriteltiin rinnasteiseksi suomalaiselle kulttuurien erilaisten lähtökohtien ja perinteiden perusteella.²⁸⁰ Poikkeavissa ympäristöissä varttuneiden, erilaisia elinkeinoja toteuttaneiden ainutlaatuisten subjektien käsitykset kauneudesta erkanivat toisistaan²⁸¹. Suomalaisten ja saamelaisten välillä on historian kuluessa vallinnut epätasa-arvoinen suhde. Tämän myötä kahdella kansalla on toisistaan eriäviä uniikkeja kokemuksia, teemoja ja motiiveja työskentelylleen.²⁸² Suomalaisten ja saamelaisten muotoilukäsitteiden rinnasteisuuden myötä alkuperäiskansan lähtökohtaisesti alisteinen asema valtaväestöön nähden ei muotoilun saralla enää jatkuisi.²⁸³

Sen lisäksi että muotoilukäsitteiden rinnasteisuus tasa-arvoistaisi saamelaisten ja suomalaisten suhdetta, määriteltiin tuotteisiin ja palveluihin liittyvää visuaalisuutta myös merkittäväksi oman identiteetin ja maailmankuvan rakentajaksi²⁸⁴. Kaupallistuminen oli yhteydessä saamelaisiin identiteettiprojekteihin ja muotoilu tarjoaisi *duodjin* rinnalle moninaisia keinoja oman persoonan ja kulttuurin nykyaikaiseen ilmaisuun myös kaupunkiympäristössä. Perinteisiä asusteitaan käyttäviä saamelaisia leimattiin edelleen ikävän helposti primitiivisen toiseuden ja alkukantaisuuden edustajiksi. Kaupallinen muotoilu toisi olemassa olevaa saamelaista kulttuuria esille ja eläväksi.²⁸⁵

Saamelaiseen muotoiluun kuului olennaisesti kommunikatiivinen ulottuvuus. Muotoilulla oli mahdollista luoda saamelaisuudesta positiivista mielikuvaa ja kertoa kulttuurista siitä tietämättömille. Vaikka toisinaan pelkkä alkuperäiskansan pintapuolinen ihannoiti vailla tietoa taustoista ja traumaista turhautti, ei aggressiivista poliittista viestintää tästä huolimatta koettu

---

²⁷⁹ AT > ER 14.12.2018; Lehtola 2015, 4.

²⁸⁰ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

²⁸¹ Dickie 2009, 15-16; Kalha 1997, 18; Kojonkoski-Rännäli 1995, 61.

²⁸² Lehtola 2015, 9; Seurujärvi-Kari 2011, 23; Makkonen 2000, 8.

²⁸³ Lundström 2015, 11.

²⁸⁴ Pohjola 2003, 7.

²⁸⁵ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; Magga 2018, 19; Ks. Hermansen & Gaup 2016, 10-11.

muotoiluun kuuluvaksi osaksi. Asioita toivottiin edistettävän mieluummin kauneuden kulttuurilla.²⁸⁶

5.2 Kekseliäs ja rikas saamelainen muotoilu

Eräs tutkijan hypoteeseista oli, että saamelainen muotoilu ja perinteinen käsityö olisivat kaksi omaa maailmaansa ja suhteellisen selvästi erotettavissa toisistaan. Kuitenkin *Duodji* yhtenä tärkeimmistä saamelaisista yhdistävistä ja valtaväestöstä erottavista tekijöistä toimi tiiviisti perustana, innovatiivisena suunnannäyttäjänä ja inspiraationlähteenä nykyaikaiselle muotoilulle²⁸⁷. *Duodjista* saamelaiseen muotoiluun juontuneita piirteitä olivat muun muassa sen holistinen luonne, mikä tarkoitti yhden henkilön usein suorittavan tuotteen valmistuksessa prosessin kaikki vaiheet, tekemisen tarkka viimeistely jälki sekä laadukkuus ja tuotteiden arviointiperusteet.²⁸⁸ Haastateltujen näkemykset perinteiden merkityksellisyydestä muotoilutyön taustalla olivat samassa linjassa muotoilua tutkineiden Anna-Marja Ihatsun, Mirja Käviäisen ja Seija Kojonkoski-Rännälin kanssa. Käsityön taitamista ei nähty välttämättömänä, mutta tärkeää oli ymmärtää siitä nousevia arvoja.²⁸⁹

Vilkkaan mielikuvituksen omaavien saamelaisten muotoilua luonnehdittiin sanalla *hutkiävuolta*, joka tarkoittaa kekseliäisyyttä. Menestymiselle merkittävän kekseliäisyyden lisäksi myös yksilö itse, ympäristö ja siellä olevat taiturit vaikuttivat uusien innovaatioiden muotoutumiseen.²⁹⁰

Saamelaisilla historian myötä korostuneet osaavuuden ja pärjäämisen teemat sekä Saamenmaan sijoittuminen neljän eri valtion vaikutuspiiriin olivat olennaisia vaikuttajia muotoilussa. Muotoilun perustana olivat ihmisten todelliset tarpeet muodin ja kuluttamisen tuomien tarpeiden sijasta.

---

²⁸⁶ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

²⁸⁷ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018; Lehtola 2012, 30; Ihatsu 1998, 38, 41; Kalha 1997, 21; Kojonkoski-Rännäli 1995, 81; Kälviäinen 1996, 94-95.

²⁸⁸ AT > ER 14.12.2018; Lehtola 2006, 21; Ihatsu 1998, 38, 40; Kojonkoski-Rännäli 1995, 57-58, 83-85, 92; Häti-Korkeila & Kähönen 1985, 77.

²⁸⁹ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018; Ihatsu 1998, 38, 40; Kälviäinen 1996, 94-95; Kojonkoski-Rännäli 1995, 81.

²⁹⁰ SR > ER 14.12.2018; AT > ER 14.12.2018; Guttorm 2011, 5; Csikszentmihalyi 1997, 23.

Pärjääminen ei tosin merkinnyt ainoastaan selviytymistä ja funktionaalisten sekä järkiperäisten ratkaisujen kehittämistä muuttuvissa olosuhteissa, vaan se linkittyi myös ihmisten keskinäiseen kommunikointiin ja sosiaalisiin yhteyksiin.²⁹¹

Saamelaiselle kulttuurille ominainen yhteisöön sitoutuminen ja sukukeskeisyys vaikuttivat olennaisesti muotoilukulttuurissa. Kaikki haastatellut tunnistivat tekemistä säätelevän sosiaalisen kontrollin olemassaolon. Saamelaisten kommunikointi oli karua, kovaa, rehellistä ja tarkkanäköistä, mikä korosti muotoilijan aktiivisen vuorovaikutuksen merkityksellisyyttä yhteisöönsä. Saamelaisryhmien kanssa keskusteleminen opetti luovan alan tekijää ja auttoi tätä oivaltamaan, mitä kulttuurin puitteissa kannattaisi sekä olisi arvostettavaa tehdä. Tiukka sosiaalinen kontrolli saattoi pahimmassa tapauksessa muodostua luovuutta kahlitsevaksi rasitteeksi nykyiselle muotoilijakunnalle. Tästä huolimatta saamelaisessa muotoilussa koettiin tärkeäksi, kuinka oma yhteisö vastaanottaisi valmistuneet aikaansaannokset. Yhteisön suhtautuessa hyväksyvästi ja arvostavasti muotoiltuun tuotteeseen, työstä oli suoriuduttu kulttuurin puitteissa oikein.²⁹²

Saamelainen muotoilu erosi *duodjista* siinä merkittävästi mukana olevan kaupallisuutensa myötä. *Duodji*-ajattelun ymmärtäminen oli tästä huolimatta tärkeää saamelaista muotoilua luotaessa. *Duodji*-ajattelussa korostuivat tuotteiden materiaalien ympäristösidonnaisuus sekä ekologisuus. Saamelaiset mukautuivat saatavilla oleviin materiaaleihin sen sijaan, että olisivat niitä tarkoituksiinsa mukauttaneet. Vaikka pääosin korostettiin luonnonmateriaalien hyödyntämistä, myös muiden materiaalien käyttö oli hyväksyttyä, kunhan siinä oli ideaa taustalla. Esimerkiksi kierrätyksen tärkeyttä painotettiin.²⁹³

---

²⁹¹ AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018; Magga 2018, 23-24; Lehtola 2015, 182; Lehtola 2012, 15, 38-41; Guttorm 2010, 19-20; Niemelä 2010, 72; Valkeapää 2007, 20-21.

²⁹² SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018; Lundström 2015, 10; Lehtola 2012, 22,30; Takala-Schreib 2000, 21; Kalha 1997, 15.

²⁹³ AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018; Lehtola 2015, 182; Valkeapää 2007, 20-21.

Vaikka funktionaalisuus oli saamelaisessa muotoilussa tavoiteltu ominaisuus, korostettiin samalla myös tuotteiden esteettisyyttä ja runsain kaiverruksin luotua aistikkuutta. Saamelainen muotoilu ei ollut ulkoisesti pelkistettyä tai ylenpalttisen minimalistista. Päinvastoin sitä kuvailtiin valtavan rikkaaksi kokonaisuudeksi sen taustalla vaikuttavien monimuotoisen luonnon, elävän käsityöperinteen, korujen ja omanlaisensa huumorin omaavan värikkään ja räiskyvän yhteisönsä myötä. Saamelaista kulttuuria ja muotoilua värittivät myös vahvat uskomukset ja luonnonpalvonnan elementteihin kätkeytyvä symboliikka. Symbolien hyödyntämistä sellaisenaan kaupallisessa muotoilussa ei tosin koettu hyväksyttäväksi mahdollisten väärinymmärrysten ja väärinkäyttöjen vuoksi. Kulttuurille pyhien tai saamelaisille henkilökohtaisten asioiden hyödyntämistä käyttötavaroita suunniteltaessa ei haluttu toteuttaa, niihin voitaisiin tuoda saamelaisuutta enemmän värien ja kuvioiden kautta ammentaen.²⁹⁴

Saamelaisten toteuttama muotoilu on hyvin kertovaa. Alkuperäiskansan jäsenillä oli tekemisessään tiedostamattomasta kumpuavaa herkkyyttä. Pintatrendien seuraamisen sijaan saamelaiset tukeutuivat enemmän ajattomuuteen.²⁹⁵

Uudistuminen on saamelaiselle muotoilulle tärkeää. Muotoilun kehittymisestä huolimatta siinä olisi edelleen ilmevä leimallisesti ja tunnistettavasti alkuperäiskansan kulttuuri. Saamelaisuuden kertaamista pidettiin tärkeänä, sillä kulttuuri ei automaattisesti pysyisi ihmisen mielessä.²⁹⁶

5.3 Kaupallisen saamelaisen muotoilun muotoutuminen

Tuotteen ja teoksen valmistajan vaikutus aikaansaannokseensa on kiistatonta ja semioottisessa esinetutkimuksessa tuotteissa itsessään nähdään kommunikatiivinen ulottuvuus. Esineitä siis luetaan osana kulttuurin visuaalisverbaalisia rakenteita. Saamelaista muotoilua tehdäkseen henkilön

---

²⁹⁴ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; Lehtola 2015, 182.

²⁹⁵ SR > ER 23.11.2018.

²⁹⁶ SR > ER 23.11.2018; SL > ER 15.12.2018.

oli tämän etnisyyden painottamisen sijaan kyettävä oivaltamaan kyseinen kulttuuri, sukupolvilta periytyvä tietous sekä havaintojen ja kokemusten myötä syntynyt ymmärrys.²⁹⁷

Kulttuurin ulkopuolisten toivottiin jättävän saamelaisille ominainen muotokieli rauhaan heidän itsensä tulkittavaksi ja muotoilussaan hyödynnettäväksi. Kulttuurinlukutaidon puute edesauttoi saamelaisten todellisuudesta olennaisesti poikkeavien virheellisten mielikuvien syntyä. Pelkän saamelaisen hyvältä näyttävän muodon myyminen ei ollut hyväksyttävää.²⁹⁸

Saamelaiset olivat aina ensisijaisena kohteena saamelaiselle muotoilulle. Muita kohderyhmiä olivat suomalaiset ja turistit. Kulttuurien elementtien kaupallinen hyödyntäminen tulkittiin hyväksikäytöksi, mikäli muotoilua tehtiin ensisijaisesti valtaväestövetoisesti. Suomalaisille suunniteltaessa taustatarinan eksotisoiminen ja oman kulttuurin myyminen olivat tärkeässä asemassa, alkuperäiskansan yhteisölle asioita ei tarvinnut erikseen perustella ja selittää. Saamelaiselle kohderyhmälle eivät iskeneet tuoreimmat trendit, kun taas valtaväestöä ne kiinnostivat.²⁹⁹

Matkailijoihin kohderyhmänä suhtauduttiin aloilla erilaisin tavoin. Koruntekijälle he olivat parhaita asiakkaita, tekstiilialan harjoittajat sen sijaan eivät olleet heihin juuri perehtyneet, vaikka kyseisen kohderyhmän olennaisuuden myönsivätkin. Lähivuosikymmeninä matkailu tulisi osaltaan määrittelemään teollisen ja kaupallisen muotoilun asemaa saamelaisessa kulttuurissa.³⁰⁰

Huolimatta teollisten toimintatapojen tarjoamista eduista, ei niihin suhtauduttu avoimen vastaanottavaisesti. Vaikka tietokoneistuvan ja automatisoituvan teollisuuden tarjoamin keinoin oli mahdollista valmistaa minkälaisia tuotteita tahansa ja tyydyttää mitä erilaisempia tarpeita ja mieltymyksiä, sisälsi tämä uusi vapaus myös suuren vastuun. Teollisessa valmistamisessa

---

²⁹⁷ SR > ER 23.11.2018; Turunen 2017, 5; Anttila 2006, 73; Ihatsu 1998, 40; Kalha 1997, 17; Häti-Korkeila & Kähönen 1985, 75-76.

²⁹⁸ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

²⁹⁹ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

³⁰⁰ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

ongelmalliseksi koettiin se, että suunnittelijaa tyydyttävien viimeistelyjen tuotteiden sijaan sinne tehtiin usein puoliväliversioita.³⁰¹

Teollisen valmistamisen positiiviseksi puoliksi tunnistettiin sen taloudellisen tuottavuuden edesauttaminen ja kyseisellä keinolla toteutettujen tuotteiden tuoma näkyvyys perinteisen puvun osille. Teollisesti valmistetut osat tarjosivat hintaedun ja näkyvyyden ohella myös enemmän materiaalia muotoilijoiden edelleen jalostettaviksi.³⁰²

Teknologisen edun ollessa aina kopioitavissa, ei ainoastaan sen varassa toimiminen ollut kannattavaa. Teknologiaa hyödynnettäessä keskityttiin ainoastaan ongelmien havaitsemiseen ja ratkaisemiseen sekä toteuttamisen suunnitteluun esteettisen aspektin jäädessä sivuun. Käsityön tuntemuksen myötä kehittyneen järjen otaksuttiin sen sijaan muodostuvan arvaamattoman tärkeäksi kilpailuvaltiksi tulevaisuudessa.³⁰³

Teollisella tuottamisella ja käsityöllä oli kummallakin vahvuutensa, mistä syystä saamelaista muotoilua tuotettaisiin molemmilla. Käsityöosuuden lisääntyessä tuote olisi kalliimpi, mutta myös ostajalleen spesiaalimpi. Haastavaa käsityöelementin lisäämisessä oli kuitenkin se, että yritykseen tarvittaisiin tällöin mukaan henkilöitä, jotka pystyisivät sitä nykyaikaisten tuotteiden materiaaliksi tekemään.³⁰⁴

Tuotteiden ulkomailta teettäminen ja halpatyömaissa tapahtuva hyväksikäyttö eivät olleet osa saamelaista muotoilua. Tuotannossa oli olennaista muistaa sen eettisyys. Tuotteiden valmistaminen kotimaassa edesauttaisi alkuperän ja saamelaisuuteen kytkeytymisen toteutumista.³⁰⁵

Sen sijaan että saamelaista muotoilua tuotettaisiin suurella volyymilla suurten yritysten alaisuudessa, voisi parempana väylänä kaupalliselle toiminnalle

---

³⁰¹ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; Savela 2018; Periäinen 1986, 10.

³⁰² SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

³⁰³ Ahto et al. 2016, 18-19; Kojonkoski-Rännäli 1995, 60, 68.

³⁰⁴ SR > ER 23.11.2018.

³⁰⁵ SR > ER 23.11.2018; SL > ER 15.12.2018.

toimia saamelaislähtöinen pienyrittäjyys. Yrittäjyys oli kuitenkin Suomessa vaikeaa etenkin, jos tavoitteena oli elättää itseä muotoilun keinoin saamelaisten kotialueella pohjoisessa. Lisäksi monimutkainen byrokratia ja liiat säännöt toivat yrittäjille runsaasti lisätyötä, mikä vei aikaa tuotannolta.³⁰⁶

Käsityömäisiä elementtejä sisältävä saamelainen muotoilu ja jälleenmyynti eivät sopineet helposti yhteen näiden ottamien suurten myyntikatteiden seurauksena. Museoilla ja luontokeskuksilla oli maltillisempia katteita, mutta myynnin keskittyessä ainoastaan niihin, väheni muotoilun saatavuus.³⁰⁷

Myyväläympäristöt vaikuttivat myytävän tavaran arvoon ja saamelaisaiheisia tuotteita myyvien toimijoiden tulisi poikkeuksetta olla täysin perillä siitä, mitä myydään, millä tavalla ja kelle. Varmuus siitä, että tuotteen oli tehnyt saamelainen, oli asiakkaalle tärkeä. Sámi Duodji ry:n kauppa oli arvostettava ja tärkeä sen ollessa saamelaisille kanava, jonka kautta tarjota tuotteita erityisesti omalle yhteisölle. Vahvistuessaan kyseinen liike voisi tukea myös saamelaisen muotoilun edelleen kehittymistä. Myyntipaikkojen toivottiin toivottiin tulevaisuudessa kehittyvän enemmän huolella suunnitelluiksi, elämyksellisiksi ja vaikuttaviksi aarregallerioiksi.³⁰⁸

Saamelaisen muotoilun ulkomaille viemistä, pois sen luonnollisesta ympäristöstä, ei kannatettu lainkaan. Ulkomaille lähtemisen sijaan olisi tärkeämpää saada nostetta pohjoiselle alueelle ja sen ainutlaatuiselle kulttuurille.³⁰⁹

Vaiikkeivät saamelaiset olleet harjaantuneita tekemään muotoiluyhteistöitä, kaivattiin luoville aloille tästä huolimatta enemmän keskinäistä me-henkeä, jonka avulla luoda innostumista ja inspiroitumista luomistyöhön edelleen. Ideaalia olisi myös, mikäli alkuperäiskansan muotoilua toteuttavissa yrityksissä valtaosa tekijöistä edustaisi kyseistä kulttuuria. Täysin

---

³⁰⁶ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

³⁰⁷ SE > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; Sáгат 2020; Ájtte 2019.

³⁰⁸ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2108.

³⁰⁹ SR > ER 23.11.2018; SL > ER 15.12.2018.

saamelaisten yritysten tai yhteistöiden syntymahdollisuudet olivat todellisuudessa kuitenkin vähäiset yhteisön pienen koon vuoksi.³¹⁰

Saamelaisten ja valtaväestöä edustavien suomalaisten yhteistöissä nähtiin potentiaalia. Yhteinen työskentely voisi rakentaa yhteyttä ja ymmärrystä kulttuurien välille, sekä mahdollistaa saamelaisena muotoilijana toimimista, kun kaikkia työvaiheita ei tarvitsisi tehdä itse. Toistaiseksi kulttuurien ennakkoluulot toisiaan kohtaan saattoivat osoittautua ongelmallisiksi. Kolonialismia ja saamelaisten alistamista koskevat teemat olivat edelleen läsnä alkuperäiskansan kulttuuria koskevissa keskusteluissa. Saamelaisiin liitetyt perinteiset stereotyyppit olivat ylenkatsomista heitä kohtaan ja tietämättömyys kansasta lisäsi vaikeuksia vaatia tasa-arvoisuutta.³¹¹

Alkuperäiskansan elämäntavan ja -asenteen yhdistäminen yrittämiseen oli oma projektinsa, eikä esimerkiksi muotoilun taustalla vaikuttavan pärjäämisen teeman myötä voittojen tavoittelua ja mahdollisimman nopeaa kasvua koettu tärkeiksi. Saamelaisessa muotoilussa oli kyse paljosta muusta kuin bisneksestä.³¹²

Vaikka vain 10 prosenttia tuotteiden hinnasta syntyi tuotannosta ja lopullista hintaa määriteltäessä kaupallistaminen ja brändäys olivat olennaisessa asemassa, oli saamelaisten harjoittamana kaupallisuus vielä alkutekijöissään ja muotoilukulttuurin perusasioissa oli runsaasti kehittämistä ennen brändiajattelun ajankohtaistumista. Toistaiseksi alkuperäiskansan parissa keskityttiin vielä brändien perustoihin: laadukkaaseen suunnitteluun, materiaaleihin, väriyhdistelmiin sekä tuotteiden toimivuuteen.³¹³

Saamelaisen muotoilun tekemisessä ei ollut toistaiseksi paljoa kilpailua ja erityisesti korualalla yrittäjäpaineita ei ollut töiden mennessä hyvin kaupaksi.

---

³¹⁰ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

³¹¹ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL 15.12.2018; Keskuskauppakamari 2021; Lakkala 2017; Mikkonen 2017; Näkkäläjärvi 2016; Paltto 2016; Paltto & Näkkäläjärvi 2016; Haapala & Miller 2016; Laiti 2016; Aikio, K. & Länsman & Alajärvi & Aikio, A. 2015; Lehtola 2012, 16.

³¹² SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018.

³¹³ SR > ER 23.11.2018; SL > ER 15.12.2018; Ahto et al. 2016, 17, 21-22.

Vaikkei kilpailua juuri koettu olevan, saattoi kilpailijoiden tarkkailemattomuus aiheuttaa tulevaisuudessa ongelmia tuottavuuden kannalta, kun esimerkiksi tuotekehitykseen ei ymmärrettäisi panostaa. Muotoilua toteutettaessa tuotteista haluttiin saada mieleenpainuvia. Rikkaan muotoilukulttuurin ja kaupallisen tuottamisen yhdistäminen oli kuitenkin vaativaa. Tuotantosyistä liikaa pelkistetty tuote ei enää kiinnostanut ketään.³¹⁴

Alkuperäiskansan kulttuuriin sitoutuvien elementtien kaupallisen arvon tunnistaminen koettiin haastavaksi etenkin, jos siihen perustuvaa muotoilua suunnattiin laajalle yleisölle. Toisaalta kulttuurin valtaväestölle vieraat sekä epätavalliset piirteet voisivat olla omiaan herättämään kiinnostusta ja näin edistämään muotoilun erottuvuutta ja kilpailukykyä. Lisäksi Saamenmaan ulottuessa neljän eri valtion piiriin, levikki ulottuisi luonnollisesti kotimaata laajemmalle ja alkuperäiskansan kiinteä luontosuhde voisi edesauttaa näitä toimimaan ekologisten ratkaisujen kehittämisen suunnannäyttäjinä.³¹⁵

Markkinoinnissa saamelainen kulttuuri toimi merkittävänä voimavarana, kun sitä kohdennettiin oman yhteisön ulkopuolelle. Kulttuurin jäseniin mainonta ei tosin tehonnut heidän keskustellessa mieluummin keskenään. Yltäkylläinen kuluttajuus ja Black Friday -alennukset eivät sopineet saamelaiseen mentaliteettiin, vaan pyrkimyksenä oli pikemmin päästä varakkaampien kuluttajien suosioon.³¹⁶

Pohjoisen kohteissa nähtiin piilevän upeita mahdollisuuksia, mikäli tarjontaa harkittaisiin kriittisemmin. Lapin voisi brändätä arvokkaammaksi, mitä se toistaiseksi oli ja samalla yksittäisten alkuperäiskansan tuotemerkkien brändiarvon korostamisen sijaan voitaisiin tuoda ilmi Sámi Duodji ry:n muotoilumerkin avulla hallinnoitavaa saamelaisen muotoilun kokonaisuutta.³¹⁷

---

³¹⁴ SR > ER 23.11.2018; SL > ER 15.12.2018; Ahto et al. 2016, 19-20.

³¹⁵ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018; Naukkarinen 2011, 21; Haapala 1995, 101; Periäinen 1986, 11.

³¹⁶ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

³¹⁷ SR > ER 23.11.2018.

Saamelaisen muotoilukulttuurin muutokset eivät tulisi tapahtumaan hetkessä, vaan ne vaativat kärsivällisyyttä ja rohkeutta toteutuakseen. Kun muotoilua olisi tehty pidemmällä aikavälillä, kokonaiskuvan hahmottaminen helpottuisi.³¹⁸

5.4 Johtopäätökset

Saamelaiseen muotoilun kaupallisuuteen liittyvää tutkimusta ei aikaisemmin ole tehty. Kappaleessa 1.6 käsiteltiin varhaisempaa aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Läheisimmiksi teoksiksi osoittautuivat Petri Kivelän toimittama *Davvehiebma -Pohjatuuli – North wind: Duodji – saamenkäsityöstä muotoiluun* -hankeraportti, Jan-Erik Lundströmin *Contemporary Sami Art and Design* ja Sigga-Marja Maggan väitöskirja *Saamelainen käsityö yhtenäisyyden rakentajana: Duodjin normit ja brändit*.³¹⁹

Kivelän toimittamassa hankeraportissa kerrottiin tavoitteesta luoda saamenkäsityöhön liittyvä sivuainekokonaisuus korkeakoulutasolle edistämään saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta, kehittämään pohjoista aluetta ja vahvistamaan sieltä kumpuavaa muotoilua. Hankkeen suomalaisten ja saamelaisten osapuolten välillä ilmeni kuitenkin erilainen näkemys suunniteltavasta kokonaisuudesta. Lapin yliopistolla alettiin käyttää projektista työotsikkoa: saamenkäsityöstä muotoiluun, kun puolestaan SAKKin puolella puhuttiin *duodji*-pääaineesta.³²⁰

Hankeraportti on arvokasta materiaalia havainnollistaessaan, kuinka eri tavoin eri kulttuurien edustajat ajattelevat ja arvottavat muotoiluun liittyviä asioita ja teemoja. Saamelaisen muotoilukulttuurin tutkimus olisi voinut merkittävästi auttaa sivuainekokonaisuuden luomisessa, kun olisi osattu paremmin hahmottaa siihen kytkeytyviä merkityksiä ja rakenteita. Tämän tutkielman myötä viriää tosin kysymys siitä, kuinka saamelaista muotoilukulttuuria

---

³¹⁸ SR > ER 23.11.2018.

³¹⁹ Magga 2018; Lundström 2015; Kivelä 2007.

³²⁰ Kivelä 2007, 7-9.

voitaisiin korkeakoulutasolle viedä, jos se rajattaisiin ainoastaan kulttuuria edustavien toteutettavaksi.

Lundströmillä oli saamelaisia taiteen ja muotoilun tekijöitä esittelevässä teoksessaan poliittinen ote. Vaikka työ toi esiin luovan alan toimijoita, ei se kuitenkaan syvemmin määritellyt muotoilua.³²¹

Sigga-Marja Magga puolestaan tutki väitöskirjassaan *duodji*-instituution rakentumisesta sosiaalisen normin ja kaupallisen brändin kautta. *Duodji*-instituutiolla hän tarkoitti tutkimuksessaan perinne käsityön kautta rakentuvaa saamelaista todellisuutta. Tutkimuksessaan Magga selvittää hyvin perinteisen käsityön merkityksiä saamelaisessa kulttuurissa tuoden ilmi myös sen saamelaiseen kaupalliseen tekemiseen vaikuttavia piirteitä. Vaikka Magga sivuaakin työssään kaupallisuuden temaa, käsittelee hän sitä ainoastaan perinteisen käsityön näkökulmasta.³²²

Pro gradu -tutkielma on aiheensa puolesta poikkeuksellinen muihin saamelaisen tekemisen kulttuuria käsitteleviin tutkimuksiin. Tutkielmassa on keskitytty perinteisten käsitöiden sijaan tarkastelemaan ajatuksia modernista alkuperäiskansan muotoilusta ja kaupallisuudesta siinä. Vaikka *duodji* ja sen arvot vaikuttavat vahvasti muotoilun taustalla, pyrittiin tutkielman avulla tästä huolimatta murtautumaan ulos perinteitä tiukasti syleilemään jumiutuneesta ajattelusta. Tutkielmassa ratkottiin teemoja, mitkä ovat askarruttaneet tutkielman tekijää läpi tämän opiskeluiden.

Tutkimus vahvisti, ettei saamelaisesta kulttuurista yleisesti juuri tiedetty. Kulttuuriin liittyvien perusasioiden opetus peruskouluissa voisi vähentää epätietoisuudesta aiheutuvia yhteenottoja muotoilun kontekstissa kulttuurien välillä.

---

³²¹ Lundström 2015.

³²² Magga 2018, 17-20

Tutkimuksen tulokset osoittavat lisäksi kotimaan pienyrityksille tarjoamien puitteiden haastavuuden ja sitä kautta epätarkoituksenmukaisuuden. Erityisesti Pohjois-Suomessa kaivattiin muutoksia byrokratian tuomiin ongelmiin, jotta innokkaita yrittäjiä saataisiin pienemmällä kynnyksellä alkuun ja toimimaan. Tämä parhaassa tapauksessa rikastuttaisi muotoilutarjontaa kotimaassa.

Tutkittavien aihekokonaisuuksien ollessa suuria on tutkimus ollut pintapuolisempaa, kuin mitä se olisi ollut tiukkaa rajausta toteutettaessa. Toisaalta laaja yleiskuva ilmiöstä voi olla myös helpottava tekijä, kun kokonaiskuvan rakentuminen hahmotetaan sen myötä paremmin. Näin tutkielma voi osaltaan tukea esimerkiksi mahdollisen saamelaisista muotoilua hallinnoivan muotoilumerkin syntyä. Tutkimus on selkiyttänyt saamelaisen muotoilun kokonaisuutta tutkijalleen ja tulee tarjoamaan tukea ja tarttumapintaa erityisesti tuleville luovan alan saamelaisille opiskelijoille, kuin myös heitä opettaville muiden lukijoiden lisäksi.

6. Pohdinta

Tutkimuskysymyksiin vastattiin kvalitatiivisen ja etnografisen tutkimuksen menetelmin. Lisäksi tutkimusstrategia sisälsi empiirisen ja kriittisen tutkimuksen piirteitä. Aineiston analyysi oli laadullista ja etnografista. Uuden tutkimusaiheen äärellä kvalitatiivinen etnografinen tutkimus osoittautui toimivaksi, kun aihetta voitiin käsitellä pohdinnan keinoin kyllä ja ei -vastausten sijaan. Toisaalta aiheen ollessa haastava myös haastatelluille, täytyi tutkielmaa tehtäessä sen valmistumista viivästyttää etsiä paljon pohjatietoa, jotta asioita onnistuttaisiin käsittelemään oikeilla termeillä, loogisesti ja lukijalle ymmärrettävästi.

Huomattavasti tiukemmalla rajauksella olisi käsiteltävästä aiheesta voinut saada tietoa syvemmin. Toisaalta kiinnostuksen kohteena oli nimenomaisesti kaupallisuus saamelaisessa muotoilussa, jolloin karsinnan tekeminen olisi ollut haastavaa. Saamelaisen muotoilun kaupallisuutta käsitelläkseen on nimittäin ollut myös oltava tietoinen siitä, mitä saamelaisen muotoilun käsite kattaa.

Tutkijan positiona oli toimia sisäpiirin tarkkailijana ollessaan luovan alan opiskelija, kuuluessaan myös itse saamelaiseen yhteisöön ja ollessaan lähisukulainen yhdelle haastateltavista. Aineiston analysointi ei ole tästä johtuen ollut analyttisesti neutraalia sen pohjautuessa tutkijalla jo olemassa olevalle epistemologiselle ja ontologiselle esiymmärrykselle ilmiöstä. Kulttuurinlukutaidon voidaan yleisesti nähdä antavan välineitä lähestyä tutkimusaihetta, toisaalta se voi aiheuttaa sokeutta odottamattomien näkökulmien havainnoimisessa ja tunnustamisessa.

Informanttien näkemykset kaupallisuudesta ja muotoilusta perustuivat autenttisiin kokemuksiin alasta, mikä lisäsi heidän kertomansa relevanttiutta ja tutkimusaineiston luotettavuutta. Haastattelujen kautta tutkimuksessa päästiin

erinomaisesti tutkittavan aiheen ytimeen, jolloin tutkimuksen sisäisen luotettavuuden³²³ voidaan tulkita olevan kohdallaan.

Ulkoista luotettavuutta³²⁴ arvioitaessa on tutkimusta varten haastateltu vain Suomen puolen saamelaisia, eikä heitä ollut montaa. Tutkimusaiheen ollessa laaja tutkielmassa esiteltyjen tulosten pohjalta ei voida vielä tehdä yleisiä päätelmiä. Yleisten linjausten tekoa varten olisi tärkeää kuulla lisää luovan alan toimijoita, alan koulutusta tarjoavia oppilaitoksia sekä saamelaiskäräjiä, saamelaismuseoita ja -yhdistyksiä. Yleisten päätelmien sijaan tutkimus tarjoaa selkeitä suuntaviivoja siihen, kuinka aiheen käsittelyä jatkaa tulevaisuudessa.

Varsinaisten tutkimustulosten lisäksi aineistosta paljastui esikuvien merkittävyys ja perinteisten stereotyyppien vahingollisuus muotoilukulttuurissa. 1900-luvun alkupuoliskolla esikuvina toimivat John Savio ja Johan Turi, joiden jälkeen vuorossa olivat Nils-Aslak Valkeapää ja Lars Pirak. Nykyisiksi esikuviksi korotettiin Petteri Laiti ja Seija Ranttila. Esikuvat synnyttivät seuraajilleen unelman siitä, että nämä joskus pystyisivät samaan, elleivät parempaan. Esikuvan tehtävä oli suuri ja vastuullinen tämän toimiessa valistajana, kulttuurilähettiläänä ja -tulkkina työnsä ohella vaikuttaen osaltaan saamelaisuudesta välittyviin mielikuviin.³²⁵

Toinen aineistosta noussut teema oli voimakas tahto murtautua ulos saamelaisia koskevien stereotyyppien pohjalta luoduista vahingollisista mielikuvista. Stereotyyppit loukkasivat alkuperäiskansaa siinä mielessä, että kulttuurin ulkopuolisilla oli vahvoja ennako-oletuksia liittyen yleisesti saamelaiskulttuuriin ja yhteisön jäsenten ulkonäköön. Lisäksi mielipiteitä löytyi toisinaan myös siitä, miltä saamelaisen muotoilun tulisi ja miltä se saisi näyttää, vaikka nämä olivat asioita, joita saamelaiset itse halusivat määritellä ja hallinnoida.³²⁶

---

³²³ Hakala 2018, 24.

³²⁴ Hakala 2018, 24.

³²⁵ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018; Lundström 2015, 9-10; Valkeapää 2007, 22.

³²⁶ SR > ER 23.11.2018; AT > ER 14.12.2018; SL > ER 15.12.2018.

Unelmat tarvitsevat kehyksiä ja rajoituksia, joiden tuloksena ne vasta saavat merkityksensä ja tulevat todellisiksi. Tästä syystä tulen jatkamaan saamelaisen muotoilun käsitteen määrittelyä väitöskirjan merkeissä. Saamelaista muotoilua kattavasti määrittelevä teos toimisi muotoilutyötä tekeville oppaana ja työn ohjeistajana, jota seuraamalla työskentely olisi itsevarmempaa. Keräämäni haastatteluaineistot ovat kiinnostavaa aineistoa tulevaa tutkimusta ajatellen, mutta niiden lisäksi tietämystä voisi monipuolistaa haastatteleamalla laajemmin vielä saamelaisalueen koulutuskeskuksen henkilökuntaa, saamelaiskäräjiä, Sámi duodji ry:n henkilökuntaa, saamelaisia toimijoita muista valtioista, saamelaismuseoiden työntekijöitä ja kuluttajia. Aineistoa voitaisiin myös hankkia erilaisin menetelmin uusien näkökulmien löytämiseksi. Yksi tapa olisi esimerkiksi pari- tai ryhmätöinä tehtävät käsitekartat, joiden avulla tutkitusti voidaan edistää yhteisymmärryksen syntymistä³²⁷.

Kaupallisuuden pohdinta on vain yksi osa muotoilun kokonaisuutta. Sen lisäksi tutkittavaa riittäisi esimerkiksi saamelaisen muotoilun kehityksen historiassa, saamelaisten esikuvina pidettyjen muotoilijoiden urissa ja saamelaisissa muotoiluyhteisöissä.

Saamelaisen muotoilun tulevaisuus vaikutti tekstiilisuunnittelija Ranttilan mielestä valoisalta. Kun taitoa, osaamisen iloa, näyttämisen tarvetta, kiinnostusta, sekä temperamenttia jalosti koulutuksen kautta, vaikutti lähtökohta potentiaaliselta.³²⁸

Me ollaan vähän niinku vaivaiskoivuja. Niin saamarin sisukkaita, että kasvetaan vaikkei ole edes maaperää, mistä kasvaa. (SR)

---

³²⁷ Åhlberg 2018, 58; Takala-Schreib 2000, 18.

³²⁸ SR > ER 23.11.2018.

LÄHDELUETTELO

Painamattomat lähteet:

Arkistot ja opinnäytetyöt

Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta, teollisen muotoilun koulutusohjelma (Lay), Rovaniemi.

Annanpalo, Irma, 2008. Pohjoinen design – Design pohjoisessa? Pohjoisen käistyömuotoilun asema alan toimijoiden kokemana. Pro gradu -tutkielma.

Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta, vaatetusala (Lay), Rovaniemi.

Guttorm, Inka, 2002. Gáktista nykypäivään. Saamelaisten vanha pukeutumisviisaus tämän päivän vaatteessa. Pro gradu -tutkielma.

Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta, teollisen muotoilun koulutusohjelma (Lay), Rovaniemi.

Sanila, Tanja, 2007. Kolttasaamelainen huominen – Keitä olemme ja mihin olemme menossa? Pro gradu -tutkielma.

Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta, sisustus- ja tekstiilimuotoilun koulutusohjelma (Lay), Rovaniemi.

Turunen, Anniina, 2017. Máttaráhkkujen silkit. Silkki saamenpuvun asusteena. Pro gradu -tutkielma.

Oulun yliopisto, Giellagas-instituutti, Saamelaisen kulttuurin koulutusohjelma (OY), Oulu.

Magga, Sigga-Marja, 2010. Vapauden rajat ja ulottuvuudet. Kirjoittamattomat säännöt duodjin ja saamelaisen muotoilun mahdollisuuksina ja rajoittajina. Pro gradu -tutkielma.

Haastattelut ja suulliset tiedonannot

Seija Ranttila SR > ER. Haastatellut Essi Ranttila.

Haastattelu Tampereella 23.11.2018. Haastattelunauha ja haastattelijan muistiinpanot.

Anniina Turunen AT > ER. Haastatellut Essi Ranttila.

Haastattelu Inarissa 14.12.2018. Haastattelunauha ja haastattelijan muistiinpanot.

Sami Laiti SL > ER. Haastatellut Essi Ranttila.

Haastattelu Inarissa 15.12.2018. Haastattelunauha ja haastattelijan muistiinpanot.

Painetut lähteet:

Ahto, Ossi & Kahri, Anja & Kahri, Tuomas & Mäkinen, Marco, 2016. Bulkista brändiksi. Käsikirja kasvuun ja kannattavuuteen. Docendo Oy. Jyväskylä.

Aikio, Kaisa & Länsman, Kaija & Alajärvi, Martta & Aikio, Anne, 2016. ”Likaiset lappalaiset, sekö myy maailmalla?” Visit Finlandin mainosvideo suututtaa. <https://yle.fi/uutiset/3-8312073>. Päivitetty 10.5.2016. Luettu 16.3.2021.

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria, 2010. Asiantuntijahaastattelun analyysi: Faktojen jäljillä. Teoksessa: Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Osuuskunta Vastapaino. Tampere, 372-392.

Anttila, Pirkko, 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. 2. painos. Artefakta, 16. AKATIIMI Oy. Hamina.

Avoimuseo, 2019a. Muotoilu.

<http://www.avoimuseo.fi/craftmuseum/muotoilusana/sana.php?sana=muotoilu>. S.a. Luettu 26.4.2019

Avoimuseo, 2019b. Taideteollisuus.

<http://www.avoimuseo.fi/craftmuseum/muotoilusanat/sana.php?sana=taideteollisuus>. S.a. Luettu 26.4.2019

Ájtte, 2019.

<http://www.ajtte.com>. S.a. Luettu 21.1.2020.

Bharucha, Rustom, 2010. Creativity: Alternative Paradigms to The 'Creative Economy'. Teoksessa: Anheier, Helmut & Isar, Yudhishtir Raj (toim.): Cultural Expression, Creativity & Innovation. The Cultures and Globalization Series, 3. British Library Cataloguing in Publication data. Ashford Colour Press Ltd, 21-36.

Csikszentmihalyi, Mihaly, 1997. Creativity Flow and the psychology of discovery and invention. HarperCollins Publishers. New York.

Dáiddadállu, 2021. Artists Collective I Kautokeino. <https://www.daiddadallu.com/blog/>. Päivitetty 26.5.2021. Luettu 16.8.2021.

Dickie, George, 2009. Estetiikka. Tutkimusalueita, käsitteitä ja ongelmia. Heikki Kannisto. 3. painos. Tietolipas, 86. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Dunfjeld, Maja, 2006. Tjaalehtjimmie. Form og innhold i sørsamisk ornamentikk. Saemien Sijte. Snåsa.

Eskola, Jari & Lätti, Johanna & Vastamäki, Jaana, 2018. Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa: Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 5. painos. PS-kustannus. Keuruu, 27-51.

Graveniid, 2021. Graveniid of Sápmi.

<https://www.graveniid.no/en/products/spanut-100-merinoull>. S.a. Luettu 14.8.2021.

Graveniid, 2020. Graveniid of Sápmi.

<https://www.graveniid.no>. S.a. Luettu 16.10.2020.

Guttorm, Gunvor, 2011. Hutkáivuohta, improvisašuvdna ja innovašuvdna kultuvrralaš ovdanbuktimis. Sámi dieđalaš áigečála, 1. 3-17.

Guttorm, Gunvor, 2010. Duodjáris duojárat. Duddjon ealiha duodjedigaštallama. Artihkkalčoakkáldat. Davvi Girji. Karasjoki.

Haapala, Leevi & Miller, Arja, 2020. Kiasma paikkana keskustelulle: saamelaisuutta ja sananvapautta. <https://kiasma.fi/taide-ja-taiteilijat/kiasma-paikkana-keskustelulle-saamelaisuutta-ja-sananvapautta/>. Päivitetty 9.11.2020. Luettu 13.4.2021.

Hakala, Juha, 2018. Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa: Valli, Raine (toim.), 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 5. painos. PS-kustannus. Keuruu, 14-26.

Hermansen K. L. & Gaup O., 2016. Dujiin dienasnjunnosis. Ávvir: sámegiell ođasaviisa, 9. 10-11.

Häti-Korkeila, Marjatta & Kähönen, Hannu, 1985. Tuotesuunnittelun perusteita. WSOY.

Ihatsu, Anna-Marja, 1998. Craft, Art-craft or Craft-design? In pursuit of the British equivalent for the Finnish concept "käsityö". Joensuun yliopisto kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia, N:o 69. Joensuun yliopistopaino. Joensuu 1998.

Inka duodji, 2020.

<https://www.inkaduodji.no/forside>. S.a. Luettu 23.1.2020.

Jyväskylän yliopisto, 2015a. Etnografinen tutkimus.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/etnografinen-tutkimus>. Päivitetty 23.4.2015. Luettu 16.10.2019.

Jyväskylän yliopisto, 2015b. Empiirinen tutkimus.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/empiirinen-tutkimus>. Päivitetty 23.4.2015. Luettu 16.10.2019.

Jyväskylän yliopisto, 2015c. Empirismi.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset/empirismi>. Päivitetty 23.4.2015. Luettu 16.10.2019.

Jyväskylän yliopisto, 2015d. Kriittinen tutkimus.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/kriittinen-tutkimus>. Päivitetty 23.4.2015. Luettu 16.10.2019.

Kalha, Harri, 1997. Muotupuolen merenneidon pauloissa. Suomen taideteollisuuden kultakausi: mielikuvat, markkinointi, diskurssit. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Keskuspauppakamari, 2021. Tiina Sanila-Aikio, Paavvâl Taannâl Tiina. <https://naisjohtajat.fi/henkilot/tiina-sanila-aikio-paavval-taannal-tiina/>. S.a. Luettu 14.3.2021.

Kivelä, Petri (toim.), 2007. Davvehieibma – Pohjatuuli – North Wind. Duodji – saamenkäsityöstä muotoiluun -hanke. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja, Sarja D. Opintojulkaisuja 12. Kalevaprint Oy. Oulu.

Kivelä, Petri, 2007. Esipuhe. Teoksessa: Kivelä, Petri (toim.): Davvehieibma – Pohjatuuli – North Wind. Duodji – saamenkäsityöstä muotoiluun -hanke. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja, Sarja D. Opintojulkaisuja 12. Kalevaprint Oy. Oulu, 7-12.

Kojonkoski-Rännäli, Seija, 1995. Ajatus käsissämme. Käsityön käsitteen merkityssisällön analyysi. Turku: University of Turku, series C, part 109. Turun yliopisto. Turku.

Kälviäinen, Mirja, 1996. Esteettisiä käyttötuotteita ja henkisiä materiaaliteoksia. Hyvän tuotteen ammatillinen määrittely taidekäsityössä 1980-luvun Suomessa. Kuopion käsi- ja taideteollisuusakatemia. Kuopio.

Lahden ammattikorkeakoulu, 2019. Muotoiluinstituutti.

<https://www.lamk.fi/fi/muotoiluinstituutti>. Päivitetty s. a. Luettu 4.12.2019.

Lakkala, Aletta, 2017. "Olo on kuin ulkokohtauksen alla" – Millainen on 100-vuotias Suomi saamelaisille? <https://yle.fi/uutiset/3-9790175>. Päivitetty 22.8.2017. Luettu 14.3.2021.

Lehtola, Jorma, 2006. 30 vuotta käsityö sydämellä. Sámi Duodji ry 1975-2005. Kustannus-Puntsi Inari. Jyväskylä.

Lehtola, Veli-Pekka, 2012. Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896-1953. 2. painos. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia, 1351/tiede. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Lehtola, Veli-Pekka, 2015. Saamelaiset. Historia yhteiskunta taide. Päivitetty laitos. Puntsi. Inari.

Lennol, 2020. MAY koristetyyny tupsuin, valkoinen.

<https://www.lennol.fi/tuotteet/koristetyyny/may-koristetyyny-tupsuin/valkoinen>. S.a. Luettu 12.3.2020.

Lennol, 2019. Suunnittelijat.

<https://www.lennol.fi/yritys/suunnittelijat>. S.a. Luettu 22.3.2019.

Lundström, Jan-Erik, 2015. Contemporary Sami Art and Design. Arvinus + Orfeus Publishing. Tukholma.

Naukkarinen, Ossi, 2011. Arjen estetiikka. Aalto-yliopiston julkaisusarja taide+muotoilu+arkkitehtuuri, 1/2011. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.

Niemelä, Mirja, 2010. Kestävää muotoilua mallintamassa. Tulkitseva käsitetutkimus taideteollisen muotoilun näkökulmasta. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja, A 104. Bookwell Oy. Jyväskylä.

Näkkäläjärvi, Pirta, 2016. Lumi Accessories pahoittelee epäaidon saamelaispäähineen käyttöä – ”Meillä on paljon opittavaa saamelaisuudesta”. <https://yle.fi/uutiset/3-9105966>. Päivitetty 19.8.2016. Luettu 13.4.2021.

Magga, Sigga-Marja, 2007. Arctic Design – Kulttuurinlukutaito puntarissa. Teoksessa: Kivelä, Petri (toim.): Davvehieibma – Pohjatuuli – North Wind. Duodji – saamenkäsityöstä muotoiluun -hanke. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja, Sarja D. Opintojulkaisuja 12. Kalevaprint Oy. Oulu, 84-115.

Magga, Sigga-Marja, 2018. Saamelainen käsityö yhtenäisyyden rakentajana. Duodjin normit ja brändit. Juvenes print. Tampere.

Makkonen, Timo, 2000. Identity, Difference and Otherness. The Concepts of 'People', 'Indigenous People' and 'Minority' in International Law. The Erik Castrén Institute of International Law and Human Rights Research, Reports 7/2000. Hakapaino. Helsinki.

Mikkonen, Nadja, 2017. Kyse on oikeudesta maahan, kieleen ja kulttuuriin. <https://yle.fi/uutiset/3-9135075>. Päivitetty 22.8.2017. Luettu 14.3.2021.

Modus, 2019. Seija Ranttila.

<http://www.modus.fi/seija-ranttila/>. S.a. Luettu 22.3.2019.

Mumford, Lewis, 1984. Teknik och civilization. Käännös Hagwall, Gunnar & Cyrus, Anders. Vinga press. Göteborg.

Paltto, Anni-Saara, 2016. Kiasmaa arvostellaan feikkisaamenpukuvideon ostamisesta. <https://yle.fi/uutiset/3-8869765>. Päivitetty 12.9.2016. Luettu 13.4.2021.

Paltto, Anni-Saara & Näkkäläjärvi, Pirita, 2016. Grind-videotaiteilija: Korostan että tässä ei ole kyse saamelaiskulttuurista. <https://yle.fi/uutiset/3-8871486>. Päivitetty 12.9.2016. Luettu 14.3.2021.

Periäinen, Tapio, 1986. Esipuhe. Teoksessa: Vihma, Susann (toim.): Ihminen seuraa muotoa. Tapio Periäisen kirjoituksia 1962-1986. Taideteollisen Korkeakoulun julkaisusarja, B 3. Taideteollinen Korkeakoulu. Helsinki.

Petra Laiti, 2021.
<https://petralaiti.com>. S.a. Luettu 14.8.2021.

Pohjola, Juha, 2003. Ilme. Visuaalisen identiteetin johtaminen. Juha Pohjola ja Inforviestintä Oy. Jyväskylä.

Potinkara, Nika, 2012. Saamelainen etnisyys museonäyttelyissä. Teoksessa: Lehtola, Veli-Pekka & Piela, Ulla & Snellman, Hanna (toim.): Saamenmaa. Kulttuuritieteellisiä näkökulmia. Kalevalaseuran vuosikirja, 91. Bookwell Oy, Porvoo.

Ratalahti, Matti, 1991. Käsitätkö käsityön. Artelogi, 2. Suomen käsiteollisuuden ammatti-, kulttuuri- ja tutkimusseura ry. Hämeenlinna, 29-34.

Relander, Martin, 1989. Yleisiä huomautuksia käsityöstä. Teoksessa: Käsintehty II. Taidekäsityöläiset Taiko ry. Järvenpää.

Riddu Riđđu, 2020. Instagram-käyttäjätili @ridduriddu.
<https://www.instagram.com/ridduriddu/>. S.a. Luettu 12.3.2020.

Rovaniemen saamelaisyhdistys MII ry, 2021. Searvi I Yhdistys.
<https://miisearvi.wordpress.com/about/>. Päivitetty 31.5.2021. Luettu 16.8.2021.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti, 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa: Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Osuuskunta Vastapaino. Tampere, 9-36.

Samekki, 2020. Instagram-käyttäjätili @samekki_inari.
https://www.instagram.com/samekki_inari/. S.a. Luettu 12.3.2020.

Savela, Ritva, 2018. Sami Laiti Inarista Matkalla käsityömestariksi.
<https://www.saariselkanyt.com/ensilumi-2018/sami-laiti-inarista-matkalla-kasityomestariksi/>. Päivitetty 1.11.2018. Luettu 7.5.2019.

Ságat, 2020a. Tietoja meistä.
<https://www.sagat.fi/i/tietoja-meistae>. S.a. Luettu 12.3.2020.

Ságat, 2020b.
<https://www.sagat.fi>. S.a. Luettu 12.3.2020.

Ságat, 2020c. Jälleenmyyjät.
<https://www.sagat.fi/i/jaelleenmyyjaet>. S.a. Luettu 21.1.2020.

Ságat, 2019. Seija Ranttila.
<http://www.sagat.fi/seija-ranttila/>. S.a. Luettu 22.3.2019.

Sámediggi, 2019. Saamelaiset Suomessa.
<https://www.samediggi.fi/saamelaiset-info/>. S.a. Luettu 22.3.2019.

Sámi allaskuvla, 2019. DUO Duodje- ja hábmenbachelor.
<https://samas.no/se/studier/duo-duodje-ja-habmenbachelor>. S.a. Luettu 15.11.2019.

Sámi Dáiddaguovddáš 2021. <https://samidaiddaguovddas.no/en/>. S. a. Luettu 16.8.2021.

Sámi dáiddárráđđi, 2021. Saamelaisen taiteilijaneuvoston toiminta. <https://samidaiddar.no/suomi/>. S. a. Luettu 16.8.2021.

Sámi Duodji ry, 2020a. Käsityömerkin sääntöjen selitykset. [//">https://www.samiduodji.com/30 //](https://www.samiduodji.com/30). S.a. Luettu 12.3.2020.

Sámi Duodji ry, 2020b. Inarinsaamelainen puvusto, sen käyttö ja käsityöperinne. https://asiakas.kotisivukone.com/files/samiduodji.kotisivukone.com/galleriat/KASITYOT/ellan_diasarja/index.html#img016.jpg. S.a. Luettu 15.4.2020.

Sámi Duodji ry, 2019. Käsityömerkin sääntöjen selitykset. [//">https://www.samiduodji.com/30 //](https://www.samiduodji.com/30). S.a. Luettu 28.10.2019.

Sámi Duodji ry, 2016. Saamelainen käsityöperinne. https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Saamelainen_kasityoperinne. Päivitetty 2.5.2016. Luettu 16.11.2020.

Seurujärvi-Kari, Irja & Halinen, Petri & Pulkkinen, Risto (toim.), 2011. Saamentutkimus tänään. Tietolipas, 234. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Seurujärvi-Kari, Irja, 2011. Alkuperäiskansatutkimus, alkuperäiskansaliike ja saamelaiset. Teoksessa: Seurujärvi-Kari, Irja & Halinen, Petri & Pulkkinen, Risto (toim.): Saamentutkimus tänään. Tietolipas, 234. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 10-55.

Sogsakk, 2019. Henkilöstön yhteystiedot. <http://www.sogsakk.fi/fi/Tietoa-meista/Henkiloston-yhteystiedot>. S.a. Luettu 2.5.2019.

Somby, Seija Risten, 2011. Rituaaliset ruumiit – saamelaisnuorten pukeutuminen konfirmaatiossa. Nuorisotutkimus, 1/2011. 3-16.

Sotamaa, Yrjö, 2002. Taideteollinen korkeakoulu kehittää toimintaansa. Arttu, 2. Taideteollinen korkeakoulu. Helsinki, 24.

Sotamaa, Yrjö, 2000. Esineiden moraalista ja moraalisisista esineistä. Arttu, 1. Taideteollinen korkeakoulu. Helsinki, 34-35.

Stoorstålka, 2019.

<https://stoorstalka.com>. S.a. Luettu 9.5.2019.

Stoorstålka, 2020.

<https://shop.stoorstalka.com/sv/produkter/hem-inredning-1/brickor/bricka-buorre-idet-38-cm-mork.html>. S.a. Luettu 16.10.2020.

Svašek, Maruška, 2010. Improvising in a World of Movement: Transit, Transition and Transformation. Teoksessa: Anheier, Helmut & Isar, Yudhishthir Raj (toim.): Cultural Expression, Creativity & Innovation. The Cultures and Globalization Series, 3. British Library Cataloguing in Publication data. Ashford Colour Press Ltd, 62-75.

Takala-Schreib, Vuokko, 2000. Suomi muotoilee. Unelmien kuvajaisia diskurssien vallassa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu, A 23. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Tammela, Linda & Rauhala, Mira, 2016. Lumi Accessories mainostaa epäaidolla saamelaislakilla suomalaista designia. <https://yle.fi/uutiset/3-9102317>. Päivitetty 18.8.2016. Luettu 17.1.2020.

Tamminen, Jari, 2016. Suopunkiterrorin kannukset. <https://voima.fi/hairikot/artikkeli/suopunkiterrorin-kannukset/>. Päivitetty 3.5.2016. Luettu 16.8.2021.

Turunen, Anniina, 2020. Instagram-käyttäjätili @anniinanniina.
<https://www.instagram.com/anniinanniina/>. S.s. Luettu 12.3.2020.

Uusitalo, Kirsi, 2017. Taidemuseo yhden totuuden vartijana – tapaus *Grind* ja taidepuheen poliittinen ulottuvuus. <https://hybrislehti.net/taidemuseo-yhden-totuuden-vartijana>. S.a. Luettu 14.3.2021.

Valkeapää, Samuel, 2007. Koulutuskokonaisuus. Teoksessa: Kivelä, Petri (toim.): Davvehieibma – Pohjatuuli – North Wind. Duodji – saamenkäsityöstä muotoiluun -hanke. Lapin yliopiston taiteden tiedekunnan julkaisuja, Sarja D. Opintojulkaisuja 12. Kalevaprint Oy. Oulu, 13-45.

Vars, Elle Márja, 2006. Bealuštusčáalus gáktepolitiijaide. *Sámis*, 3/2006. 42-45.

Veräjänkorva, Tiina, 2006. Diagnoosi taidekäsityöstä. Tarkastelussa taiteen, muotoilun ja käsityön rajapinta. Taiteen keskustustoimikunta. Helsinki.

Wesslin, Sara, 2018. Nuorten saamenkäsityön taitajien luomukset neljästä maasta kootaan yhteiseen näyttelyyn – Inarilaisen Anniina Turusen silkkihuivi sisältää poliittisen viestin: ”Me olemme yhä tässä”.
<https://yle.fi/uutiset/3-10284880>. Päivitetty 11.1.2019. Luettu 7.5.2019.

Åhlberg, Mauri, 2018. Käsitekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa: Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 5., uudistettu painos. PS-kustannus. Keuruu, 52-62.

LIITTEET

Liite 1.

HAASTATTELUKYSYMYKSET:

1. Kuka olet?

- Perustiedot itsestä, mistä kotoisin
- Kuinka saamelaisuus näkyy ja on näkynyt elämässäsi?
- Kerro urastasi, millaista työtä teet muotoilualalla, yritys, historiaa, koulutus, miksi juuri luova ala

2. Saamelainen muotoilu

- Mitä asioita tämän käsitteen sisälle kuuluu?
- Millaisia arvoja saamelaisessa muotoilussa mielestäsi on tai tulisi olla?
- Onko käsite tarpeellinen?

3. Saamelainen kulttuuri ja kaupallisuus

- Millainen on saamelaisen kulttuurin ja kaupallisuuden välinen suhde tällä hetkellä?
- Kuinka tärkeää on duodjin taitaminen ja ymmärtäminen teollisempaa saamelaista muotoilua tehtäessä?
- Mikä on kaupallisemman ja teollisemman muotoilun asema saamelaisessa kulttuurissa?
- Mitä ovat saamelaisen muotoilun kohderyhmät?
- Millaisia asioita kulttuurista voi tuoda kaikkien ulottuville ja millaisia ei? Miksi?
- Millä saamelaisella muotoilualan yrityksellä taikka tuotemerkillä esimerkillistä toimintaa? Miksi?

4. Millaista on toimia vähemmistöön kuuluvana muotoilijana?

- Kouluttautuminen, millaisia haasteita, oivalluksia?
- Kulttuurin tarjoamat haasteet muotoilussa?
- Kulttuurin tarjoamat mahdollisuudet muotoilussa?

5. Lisättävää?

Liite 2.

HAASTATTELUSOPIMUS

Olen lupautunut haastateltavaksi Essi Ranttilan taiteen maisteriopintoihin sisältyvää tekstiilimuotoilun pro gradu -tutkielmaa varten. Tutkimus käsittelee saamelaisen kulttuurin ja kaupallisuuden suhdetta saamelaisten muotoilijoiden näkökulmasta.

Haastatteluista muodostuu tutkimusaineisto, joka nauhoitetaan, litteroidaan ja analysoidaan. Tutkielmassa voidaan myös käyttää suoria lainauksia haastatteluista. Tutkittavia henkilöitä ei käsitellä anonyymeinä, vaan heidän omilla nimillään. Haastattelujen nauhoitukset hävitetään pro gradu –tutkielman valmistumisen yhteydessä. Haastattelulitteroinnit jäävät ainoastaan tutkijan käyttöön ja niitä käytetään ainoastaan tässä tutkimuksessa.

Pro gradu on suunniteltu valmistuvaksi keväällä 2019.
